

**ÇOCUK EDEBİYATINDA “ÇOCUK FELSEFESİ”NE JACKSON
KONSEPTİ AÇISINDAN BİR YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF ASLAN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**MERSİN
AĞUSTOS-2020**

**ÇOCUK EDEBİYATINDA “ÇOCUK FELSEFESİ”NE JACKSON
KONSEPTİ AÇISINDAN BİR YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF ASLAN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**MERSİN
AĞUSTOS-2020**

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
  - Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
  - Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
  - Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
  - Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
  - Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
  - Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi
- beyan ederim.

ETHIC DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

21 Ağustos 2020/21 August 2020

İmza / Signature

Yusuf ASLAN

ÖZET

ÇOCUK EDEBİYATINDA “ÇOCUK FELSEFESİ”NE JACKSON KONSEPTİ AÇISINDAN BİR YAKLAŞIM

Çağdaş çocuk edebiyatının en temel amaçlarından biri çocukların bilişsel ve duyuşsal açıdan sağlıklı bir gelişim dönemi geçirmelerine yardımcı olmaktır. Bu anlamda çocuk edebiyatı farklı disiplinlerle iş birliği yapmakta çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun edebiyat ürünlerinin çocuklara ulaştırılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada da çocuklar için felsefe içerikli çocuk edebiyatı metinleri incelenmiştir.

Çalışmada yerli ve yabancı yazarlar tarafından yazılmış çocuk kitabı incelenmiştir. Çalışmanın kuramsal temeli çocuklar için felsefe çalışmalarıyla bilinen Thomas Jackson'ın çalışmalarındaki temel ilkelerden hareketle Doris Daurer tarafından oluşturulan ve “Jackson Konsepti”dir. Jackson Konseptinde belirlenen 4 ana başlık altındaki toplam 22 becerinin kitaplardaki görünürlüğü incelenmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara kitaplarda en fazla kişilik geliştirme becerileri tespit edilirken en az ise felsefi düşünme becerileri tespit edilmiştir. 4 ana başlıktan ilki olan Kişilik geliştirme becerilerinin frekans değeri 112, ikinci başlık olan sosyal becerilerin frekans değeri 49, üçüncü başlık olan mantıksal becerilerin frekans değeri 82, dördüncü başlık olan felsefi düşünme becerilerinin ise frekans değeri 12 olarak tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda incelenen kitaplarda Jackson konseptindeki 22 beceriden yalnızca felsefi düşünme becerileri ana başlığı altında yer alan dil felsefesi becerisi hariç diğer 21 becerinin tamamının bulunduğu belirlenmiştir. Dil felsefesi becerisine dair hiçbir kitapta bulguya rastlanmamıştır.

Çalışmada incelenen kitapların bir kısmında çocuklar için felsefenin ilkelerine uygun düşmeyen bazı durumlar tespit edilse de çalışmanın ana konusu olan Jackson konseptinin görünürlüğü açısından kitapların tamamının uygun olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuklar İçin Felsefe, Çocuk Edebiyatı, Thomas E. Jackson, Jackson Konsepti

Danışman: Doç. Dr. Esmâ DUMANLI KADIZADE, Mersin Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Mersin.

ABSTRACT

AN APPROACH TO THE PHILOSOPHY OF CHILDREN IN CHILDREN'S LITERATURE IN TERMS OF THE JACKSON CONCEPT

One of the main aims of contemporary children's literature is to help children have a cognitively and affectively healthy development period. In this sense, children's literature collaborates with different disciplines and ensures that literary products suitable for children's interests and needs are delivered to children. In this study, children's literature texts with philosophical content for children were examined.

In the study, a children's book written by local and foreign authors was examined. The theoretical basis of the study is the "Jackson Concept", which was created by Doris Daurer based on the basic principles of Thomas Jackson's work, who is known for his philosophical studies for children. The visibility of a total of 22 skills under 4 main titles determined in the Jackson Concept in the books was examined.

According to the findings obtained from the study, the most personality development skills were determined in the books, while the least philosophical thinking skills were determined. The frequency value of personality development skills, which is the first of the 4 main headings, was 112, the frequency value of social skills as the second heading was 49, the frequency value of the third heading, logical skills, was 82, and the frequency value of philosophical thinking skills, the fourth heading, was 12.

As a result of the study, it was determined that among the 22 skills in the Jackson concept, all 21 skills except the language philosophy skill, which is under the main title of philosophical thinking skills, were found in the reviewed books. No evidence has been found in any book on language philosophy skill.

Although some situations that do not comply with the principles of philosophy for children were identified in some of the books examined in the study, it was seen that all of the books were appropriate in terms of the visibility of the Jackson concept, which is the main subject of the study.

Key words: Philosophy for Children, Children's Literature, Thomas E. Jackson, Jackson Concept, P4C

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Esmâ DUMANLI KADIZADE, Department of Turkish and Social Sciences Education, Mersin University, Mersin.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca ışığıyla her zaman önümü aydınlatan kıymetli danışmanım Sayın Esmâ DUMANLI KADIZADE'YE, ömrünü gecesiyle, gündüzüyle direksiyon başında bizlere adayan değerli babam Mehmet ASLAN'A, her zaman destekçim olan, yol arkadaşım, eşim, Tuğba ASLAN'A, eğitim hayatımın her safhasında desteğini hiç esirgemeyen ablam ELİF ASLAN'A, varlığıyla bana her zaman güven veren annem HACER ASLAN'A, tez yazım aşamasındaki yardımları için kardeşim DİLAY ASLAN'A ve ilkokuldan yüksek lisansa dek yol gösteren, yol açan bütün hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	
ONAY	
ETİK BEYAN	
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vii
KISALTMALAR ve SİMGELER	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Çalışmanın Amacı	2
1.3. Çalışmanın Önemi	2
1.4. Çalışmanın Evreni	2
1.5. Çalışmanın Örneklemi	3
1.6. Araştırmanın Sayıltıları	3
1.7. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	3
2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI	4
2.1. Çocuk Edebiyatı Nedir?	4
2.2. Çocuk Edebiyatının Tarihsel Gelişimi	4
2.3. Felsefe Nedir?	6
2.4. Çocuk Felsefesi Nedir?	6
2.5. Dr. Jackson Konsepti	10
2.6. Türkiye’de Çocuk Felsefesi Çalışmaları	12
2.7. Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Felsefesi İlişkisi	13
2.8. İlgili Araştırmalar	14
3. YÖNTEM	17
3.1. Çalışmanın Modeli	17
3.2. Verilerin Toplanması	17
3.3. Veri Toplama Aracı	17
4. BULGULAR	20
4.1. Kişilik Geliştirme Becerileri	20
4.1.1. Kendine Özgü, Nedenlere Dayandırılabilen Görüşlerin ve Düşüncelerin Oluşturulması	20
4.1.2. Çocuk ve gençlerin benlik saygısı ve kendine güvenme	32
4.1.3. Öz Eleştirel Tutum (Otokritik)	44
4.1.4. Kendi Fikirlerini Başka Fikirlerin Karşısında Savunabilme ve Hayır Diyebilme Becerisi	48
4.2. Sosyal Beceriler	51
4.2.1. Tartışmaya Hazır Olma Becerisi	51
4.2.2. Demokratik Anlayış	56
4.2.3. İnsanlara Karşı Hoşgörülü ve Saygılı Olma, Tolerans Gösterme	62
4.2.4. Dilsel ve İletişimsel Beceriler	65
4.2.5. “Biz” Hissi Yaşamak	68
4.2.6. Farklı Çözüm ve Görüşlere Açık Olma	70
4.2.7. Farklı Görüşleri Kabul etme ve Saygı Gösterme	71
4.2.8. Çatışma ve Eleştiriyi Zenginlik Olarak Görme ve Kabul Etme	72
4.3. Mantıksal Beceriler	75
4.3.1. Eleştirel ve Mantıklı Düşünme Becerisi	75
4.3.2. Muhakeme Etme ve Değerlendirme Gücünü Teşvik Etme	93
4.3.3. Delillendirme ve Kanıtlama Becerisi	97
4.4. Felsefi Fikir Becerileri	100

4.4.1. Din Felsefesi	100
4.4.2. Metafizik	101
4.4.3. Ahlak (Etik)	103
4.4.4. Varlık Felsefesi (Ontoloji)	104
4.4.5. Estetik	105
4.4.6. Bilgi Felsefesi (Epistemoloji)	107
5. TARTIŞMA VE YORUM	109
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	113
KAYNAKÇA	116
ÖZGEÇMİŞ	118

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 3.3.1. Çalışmada Kullanılan Kitaplar	18
Tablo 4.1.1. Kişilik Geliştirme Becerileri Frekans Değerleri Tablosu	51
Tablo 4.2.1. Sosyal Beceriler Frekans Değerleri Tablosu	74
Tablo 4.3.1. Mantıksal Beceriler Frekans Değerleri Tablosu	99
Tablo 4.4.1. Felsefi Düşünme Becerileri Frekans Değerleri Tablosu	108

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik 4.1.1.1. Kendine Özgü Nedenlere Dayandırılabilen Görüşlerin ve Düşüncelerin Oluşturulması Becerisi	31
Grafik 4.1.2.1. Çocuk ve Gençlerin Benlik Saygısı ve Kendine Güvenme Becerisi	44
Grafik 4.1.3.1. Öz eleştirel Tutum (Otokritik) Becerisi	48
Grafik 4.1.4.1 Kendi Fikirlerini Başka Fikirler Karşısında Savunabilme ve Hayır Diyebilme Becerisi	50
Grafik 4.2.1.1. Tartışmaya Hazır Olma Becerisi	56
Grafik 4.2.2.1. Demokratik Anlayış Becerisi	62
Grafik 4.2.3.1. İnsanlara Karşı Hoşgörülü ve Saygılı Olma, Tolerans Gösterme Becerisi	65
Grafik 4.2.4.1. Dilsel ve İletişimsel Beceriler	68
Grafik 4.2.5.1. “Biz” Hissi Yaşama Becerisi	70
Grafik 4.2.6.1. Farklı Çözüm ve Görüşlere Açık Olma Becerisi	71
Grafik 4.2.7.1. Farklı Görüşleri Kabullenme ve Saygı Gösterme Becerisi	72
Grafik 4.2.8.1. Çatışma ve Eleştiriye Zenginlik Olarak Görmek ve Kabul Etme Becerisi	74
Grafik 4.3.1.1. Eleştirel ve Mantıklı Düşünme Becerisi	93
Grafik 4.3.2.1. Muhakeme Etme ve Değerlendirme Gücünü Teşvik Etme Becerisi	97
Grafik 4.3.3.1. Delillendirme ve Kanıtlama Becerisi	99
Grafik 4.4.1.1. Din Felsefesi	101
Grafik 4.4.2.1. Metafizik	103
Grafik 4.4.3.1. Ahlak (Etik)	104
Grafik 4.4.4.1. Varlık Felsefesi (Ontoloji)	105
Grafik 4.4.5.1. Estetik	106
Grafik 4.4.6.1. Bilgi Felsefesi (Epistemoloji)	107

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltma/Simge	Tanım
Akt.	Aktaran
Ed.	Editör
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve diğerleri
FÇ.	Filozof Çocuk
SBBNS	Söyle Baba Beni Neden Seviyorsun
SABNV	Söyle Anne Ben Neden Varım
NOGZ	Neden Okula Gitmek Zorundayım
NİY	Neden İstediyimi Yapamıyorum
BK	Ben Kimim
ŞN	Şiddet Nedir
HNB	Hayat Neden Böyle
SN	Sevgi Nedir
MHB	Martin Heidegger'in Böceği
EB	Epiktetos'un Başkaldırısı
HAKT	Hannah Arendt'in Küçük Tiyatrosu
PRB	Paul Ricoer'ün Baykuşu
PFBK	Profesör Freud Balıklarla Konuşuyor
BJJR	Bendeniz Jean Jacques Rousseau
LMDEİ	Leibniz: Mümkün Dünyaların En İyisi
PKEÇG	Profesör Kant'ın En Çılgın Günü
BSÖ	Bilge Sokrates'in Ölümü
DAKC	Descartes Amcanın Kötü Cini
SA	Sokrates'in Aşkı
SKÇ	Sokrates Karanlıktan Çıkıyor
NVGB	Newton ve Gökbilimciler Cemiyeti
DVYN	Doğru ve Yanlış Nedir
MN	Mutluluk Nedir
ÖN	Özgürlük Nedir
İFK	İlk Felsefe Kitabım
BO-İŞÇ	Bilgelik Okulu- İlk Sır Çözülüyor
BO-BSZ	Bilgelik Okulu- Büyük Sınav Zamanı
BO-ÖK	Bilgelik Okulu- Özgür Kent
GVC	Güzellik ve Çirkinlik
BVB	Başarı ve Başarısızlık
ŞVŞ	Şiddet ve Şiddetsizlik
ÖOVO	Özgür Olan ve Olmayan
AVH	Adalet ve Haksızlık
DVK	Doğa ve Kirlilik
YVÖ	Yaşam ve Ölüm
CVK	Cesaret ve Korku
İVP	İş ve Para
HVÖ	Haklar ve Ödevler
MVİ	Makineler ve İnsanlar
İVK	İyi ve Kötü
BVA	Beden ve Akıl

1. GİRİŞ

İnsan var olduğundan beri araştırmaya, sorgulamaya ve öğrenmeye büyük çaba sarf etmiştir. Bu çabanın neticesinde de felsefe disiplini ortaya çıkmıştır. Felsefe disiplini hem müstakil bir disiplin olarak varlığını sürdürürken hem de psikoloji, sosyoloji, eğitim bilimleri ve edebiyat gibi disiplinlerle birlikte değerlendirilmiştir.

İnsan öğrenme, merak etme, sorgulama ve araştırma gibi eylemleri en çok çocukluk döneminde gerçekleştirir. Felsefe disiplinin amaçları da göz önüne alındığında aslında her çocuğun tıpkı bir filozof gibi merak ettiği, araştırdığı ve sorguladığı görülür. Fakat çocukların felsefe yapabileceğinin kabul görmesi oldukça yenidir. Daha önceki dönemlerde çocukların felsefe yapması pek kabul görmüyorken son dönemlerde yapılan çalışmalarla çocukların felsefi becerilerinin olduğu ve felsefe yapabilecekleri kabul görmüştür.

Çocukların felsefe yapabileceği görüşü kabul görmüş olmakla birlikte bu alanda kaynak gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Çünkü yetişkinlere yönelik felsefe kitapları çocuklar için felsefe çalışmalarında kullanılamamaktadır. Çocuklar için felsefe çalışmalarının amacı çocuklara filozofların hayatları ile görüşlerinin ve felsefi konuların anlatılması değil, çocuklara eleştirel düşünme, sorgulama, değerlendirme ve yorumlama, yansıtıcı ve yaratıcı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerini kazandırmaktır.

Çocuk edebiyatı ürünleri son yıllarda çeşitlenmiş ve çocuk eğitiminin birçok basamağında kullanılan en başat araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk felsefesinin çocuk edebiyatıyla olan ilişkisi de bu noktada başlamaktadır. Çocuklar için felsefe çalışmalarına yetişkinlere yönelik metinlerin kullanılamayacak olması yeni metin ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda da gerek yerli gerek yabancı yazarlar tarafından çocuklar için felsefe temalı birçok kitap alana kazandırılmıştır.

Bu çalışmada da Türkiye’de yazılmış çocuk felsefesi içerikli kitaplar Thomas E. Jackson’un felsefi düşüncelerinden hareketle oluşturulan Jackson Konsepti temel alınarak incelenmiştir. Kitaplardan elde edilen bulgular Jackson Konseptinde belirtilen becerilere göre tasnif edilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Çocuklar için felsefe son dönemlerde yükselişe geçse de hala çok yeni bir alandır. Düşünme eğitimi ve eleştirel düşünme becerileri odaklı gelişen çocuk felsefesi özellikle çocuk edebiyatı metinleri desteğiyle hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Çocuklar için felsefe çalışmaları alanla ilgili çalışan felsefecilerin farklı görüş ve kuramlarından hareketle yürütülse de birçok çalışma metodunda ortak olan bir örnek olay çevresinde meydana gelen akıl yürütme,

düşünme becerileri, sorgulama ve araştırma faaliyetleridir. Bu tür etkinliklerde ortaya konan örnek olay bazen bir anı metni ya da bir öykü metni biçiminde çocuk edebiyatı ürünü olarak karşımıza çıkar. Buradan da anlaşılacağı üzere çocuk felsefesi çalışmalarının en temel materyallerinin çocuk edebiyatı ürünleri olduğu yadsınamaz.

Çocuklar için felsefe çalışmalarına dair çalışma yapan felsefecilerden Thomas Jackson'un fikirlerinden hareketle Doris Daurer'in oluşturduğu "Jackson Konsepti" başlığı altında dört ana başlıkta toplam yirmi iki beceri belirlenmiştir. Bu tezde bu becerilerin Türkiye'de yayınlanmış yerli ve yabancı yazarlara ait çocuklar için felsefe temalı çocuk edebiyatı kitaplarındaki görünümü incelenmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Her edebiyat metni bir yandan edebi zevk ve estetik kaygısı taşıırken bir yandan da bir amaç taşır. Bu amaç metnin iletisi olarak okura sunulur ve okur edebi hazla birlikte aynı zamanda kitaptaki iletiyi de alır. Bu durum çocuk edebiyatı metinleri için de geçerlidir. Çocuklar için felsefe temalı çocuk kitaplarında da bir yandan edebi bir içerik sunulurken çocuğa edebi ve estetik haz duygusunu yaşatırken bir yandan da çocuklar için felsefe çalışmalarının amaçları olan düşünme becerileri, sorgulama, araştırma gibi etkinlikleri gerçekleştirmesi sağlanır ve böylece çocuğun birtakım becerilerinin geliştirilmesi amaçlanır. Bu çalışmada da Türkiye'de yerli ve yabancı yazarlar tarafından yazılan çocuklar için felsefe içerikli kitapların Jackson konseptinde belirtilen becerilere etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Çocuklar için felsefe tıpkı çocuk edebiyatı gibi gelişimini henüz sürdürmekte olan bir alandır. Dolayısıyla gerek çocuklar için felsefe çalışmaları açısından gerek de çocuk edebiyatı bağlamında çocuk felsefesine dair çalışmalar alan yazında oldukça azdır. Bu durum alana dair çalışmalarda kaynak yetersizliğine neden olmakta dolayısıyla da araştırmacıların çalışmalarında sınırlılığa sebep olmaktadır. Bu çalışma çocuk edebiyatı bağlamında çocuklar için felsefe çalışmalarını inceleyerek alan yazına katkı sunacağından önem taşımaktadır.

1.4. Çalışmanın Evreni

Çalışmanın evreni Türkiye'de 2010-2019 yılları arasında basılmış çocuklar için felsefe içerikli çocuk edebiyatı kitaplarıdır.

1.5. Çalışmanın Örnekleme

Çalışmanın örnekleme Türkiye’de 2010-2019 yılları arasında basılmış çocuklar için felsefe içerikli çocuk edebiyatı kitaplarını yayınlayan her yayınevinden seçilmiş evreni temsil etme gücüne sahip çocuk edebiyatı kitaplarıdır.

1.6. Araştırmanın Sayıtları

Araştırma aşağıdaki sayıtlar üzerinde temellendirilmiştir:

-Çalışmada kullanılan kitaplar çalışma konusu için nitelikli bir örneklemdir.

-Çalışmada 2010-2019 yılları arasında basılan kitapların incelenmesi güncel ve güvenilir sonuçlar verecektir.

1.7. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmada 2010-2019 yılları arasında Türkiye’de basılan çocuklar için felsefe kitaplarından seçilen 45 kitapla sınırlıdır.

2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI

2.1. Çocuk Edebiyatı Nedir?

Birçok edebiyatçı ve araştırmacı çocuk edebiyatına dair farklı tanımlamalar yapmıştır. Genel olarak çocuklar için yapılan edebiyat olarak tanımlanan çocuk edebiyatının birçok farklı tanımı karşımıza çıkmaktadır.

Oğuzkan çocuk edebiyatını, “1. Usta yazarlarca, özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan yapıtlardan oluşan yazın. 2. Çocukların yararlanabileceği her türlü yayını kapsayan bir yazın alanı.” (1981: 42) olarak tanımlarken Sever, “Çocuk Edebiyatı, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştirilen, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı.” biçiminde tanımlar (2012: 17).

Selahattin Dilidüzgün ’ün çocuk edebiyatı tanımı ise şöyledir, “Okul öncesi zaman dilimi ile çocuğun ergenliğe ulaştığı döneme kadar olan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Yani 4 ila 12 arası yaşlara yönelik, yazınsal ve düşünsel bir tabanı olan kitaplar çocuk kitapları ya da yazını olabilir. (2007:18).

Mustafa Ruhi Şirin’e göre ise çocuk edebiyatı, “Çocukların büyüme ve gelişimlerine, düş, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine, eğilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyat” tır (2000, s.9).

Çocuk edebiyatına dair yapılan tanımların tamamına bakıldığında erken çocukluk dönemiyle başlayıp ergenliğe kadar olan süreçte çocuklara yönelik üretilen eserlerin meydana getirdiği edebiyata çocuk edebiyatı tanımlamasının yapıldığı görülmektedir.

2.2. Çocuk Edebiyatının Tarihsel Gelişimi

Çocuğa yönelik edebiyatın tarihsel gelişimine bakıldığında dünyada çocuğa yönelik edebi eser üretiminin matbaanın icadından sonraki süreçte geliştiği ortaya çıkmaktadır. Özellikle çocukların okula gitmesiyle birlikte onların yetişkinlerden farklı bireyler olduğunun fark edilmesi ve yetişkinlerden farklı zihinsel dünyalarının olduğu gerçeğinin kabullenışı çocuk dünyasına uygun ürünleri de zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyaca karşı olarak ise İngiltere’de din adamları ebeveynlere çocuklarına boş fantezi ürünü metinleri okumamalarını salık veriyordu. 1545'te yayımlanan Book of Nurtüre (Eğitim Kitabı) adlı eserinde “Hugh Rhodes ana-babalara çocuklarına yapmacık hayvan hikâyeleri, boş fanteziler ve sudan hikâyeler vb. eserleri okutmamalarını tavsiye ediyordu. Din adamları ve öğretmenlerin bütün engelleme çabalarına ve

eleştirilerine rağmen ülkede hedef kitlesi çocuklar olan heyecan verici kitapçıkların yayımı hızla artmıştır. Bu, sanat bakımından ve teknik bakımdan yetersiz kitaplar "Robin Hood", "Jack the Giant-Killer" ve "Tom Thumb" gibi halk arasında çok tutulan hikâyelerden bazı bölümleri içeriyordu. (Oğuzkan, 1979: 231)

Çocuk edebiyatının müstakil bir alan olarak ilk ortaya çıktığı İngiltere'de XVI. yy.'a gelindiğinde çocuk okura yönelik olarak en önemli yapıt Aisop'un (Ezop) fabllarıydı. Yine o dönemde serüven ve gezi temalı çocuk kitapları da ilk çocuk edebiyatı örnekleri olarak kabul görmektedir. Bundan sonraki süreçte ise çocuklar için salt eğlendirici metinlerin dışında birtakım ahlak ilkelerini, gelenek, görenek ve inanışları konu edinen didaktik içerikli metinlerde çocuk okura sunuldu. Bu durum özellikle 17. yy. da çocuk eğitimi üzerine metinlerin artmasıyla birlikte daha da artış gösterdi.

18. yüzyıla gelindiğinde ise çocuk edebiyatında didaktiklik en önemli ölçüt olmuş ve çocuklara sunulan eserlerin öğreticiliği önem kazanmıştır. Özellikle J.J. Rousseau'nun eğitime yönelik görüşleri bu kanının oluşmasında büyük role sahiptir. 19. yy. da da öğreticilik esaslı çocuk kitapları yine görülmüş bunun yanında özellikle masallarla birlikte olağanüstü kitapların varlığı göze çarpmaktadır.

Türkiye'de ise Tanzimat dönemine kadar çocuğa yönelik bir edebiyattan bahsetmek olanaksızdır. İlk örnekleri Tanzimat döneminde görülen Türk Çocuk yazını da dönemin ruhuna uygun olarak didaktik içerikli, ahlakçı yapıtlardır. Bu dönemde görülen ilk eserler Sümbülzade Vehbi'nin oğlu için yazdığı Lütüfiyye ile Nabi'nin yine oğlu için yazmış olduğu Hayriyye'dir. Hem Nabi hem de Sümbülzade Vehbi eserlerinde çocuklarına ahlak kurallarına uymaları yönünde nasihatlerini yazmışlardır. Daha sonra, 1859'da Kayserili Doktor Rüştü'nün çocuklara yönelik hazırlamış olduğu Nuhbetülfal adlı eser karşımıza çıkmaktadır. Bir tür alfabe kitabı olan bu yapıt çocuklar için fabllar, hikâyeler içermektedir.

Tanzimat sürecinde Türk çocuk yazınına yönelik özgün eserler pek görülmezken buna karşılık özellikle Fransızcadan yapılan fabl ve kısa manzume çevirileri o dönem çocuklarının ihtiyaçlarına kısmen cevap verebilmiştir.

Tanzimat döneminde yaşayan çocukların okudukları eserler arasında, Ziya Paşa'nın J.J. Rousseau'dan yaptığı Emile çevirisine yazdığı önsöz, Rezaizade Ekrem'in Tefekkür adlı eserinde çocukluk anılarına ayrılan bölüm ve Naci'nin sekiz yaşına kadarki çocukluk anılarını kapsayan Ömer'in Çocukluğu (1889) adlı kitaplar gösterilebilir. Bu yazıların bir bölümü ilk ve ortaokul kitaplarında da uzun süre okutulmuştur. (Oğuzkan, 1979: 277)

Yine Tanzimat döneminde çocuklara yönelik yazılmış dünya klasiklerinin Türkçeye tercümesi de Türk çocuk yazınında görülen bir başka adımdır. Türk çocuk yazınının gelişiminde etkisi olan bir diğer nokta ise çocuk gazeteleridir. Bu alanda ilk örnek ise 1869-70 yıllarında

basılan Mümeyyizdir. Mümeyyiz 'in ardından farklı zamanlarda farklı çocuk gazeteleri de basılmıştır.

Çocuk edebiyatının tanımlarından ve tarihsel gelişiminden varılan sonuca bakıldığında asıl amacı çocuğun sanat ve estetik ihtiyacını karşılamak olan bunun yanında da çocuk okura bazı iletileri iletmeyi de amaçlayan edebiyata çocuk edebiyatı denilmektedir.

2.3. Felsefe Nedir?

Yunanca philia (sevgi, sevmek, aramak) ve sophia (bilgi, bilgelik) sözcüklerinden türeyen felsefe TDK sözlüğünde "Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması, bir bilimin veya bilgi alanının temelini oluşturan ilkeler bütünü, bir filozofun, bir felsefe okulunun, bir çağın öğretisi, dünya görüşü, bir konuda soyut düşünüş" biçimlerinde tanımlanmaktadır. İnsanın yaşadığı çevreyi, evreni, hayatı anlamlandırma çabasının bir sonucu olan felsefe genel olarak insan ve insana dair olanın sorgulanması, araştırılması ve idrak edilmesidir. Dolayısıyla felsefe anlamsız, soyut ve karmaşık bir bilim değil tam tersine insanı temele alan somut ve anlaşılır bir alandır.

İnsanlık tarihiyle eş zamanlı gelişen felsefe geçmişten geleceğe tüm zamanlarda insanların arayış çabalarına yön vermiş, rehberlik etmiştir. İnsanlar etraflarında olan bitenleri anlamak ve temellendirmek istemiş ve tüm bunların sonucunda da felsefi faaliyetler ortaya çıkmıştır.

Felsefi eylemlerin temel noktası düşünme"dir. Özellikle eleştirel düşünme felsefi eylemlerde büyük önem taşır. Kişi eleştirel bir tutumla olayları ve durumları yorumlar, anlamlandırır ve tüm bunların sonucunda bir kaniya ulaşabilir. Fakat toplum içerisinde felsefe etkinlikleri yalnızca filozofların görüş ve öğretilerinden ibaret bir etkinlik olarak algılanmakta ve sadece bu görüş ve öğretilerin ezberlenmesi felsefi etkinlik olarak bilinmektedir. Dolayısıyla asıl felsefi etkinlik olan eleştirel ve analitik düşünme temelli eylemler gözden kaçırılmaktadır. Felsefe ve felsefi etkinlikler hakkında genel-geçer kabul gören bu yanlış düşüncede hakıyla verilemeyen felsefe eğitiminin de etkisi oldukça fazladır.

2.4. Çocuk Felsefesi Nedir?

Felsefenin temeli meraktır. Merak duygusunun irdelenmesiyle ortaya felsefe eylemi çıkmaktadır. Çocukların merak duygusu ve öğrenme isteği de çocuk felsefesinin temel çıkış noktasıdır.

Çocuklar için felsefe programı çocukların diyalog yoluyla eleştirel düşünme becerisini çocuklarda geliştirmeyi amaçlar. Çocuklar için felsefe ya da çocuk felsefesi çalışmalarında

herkesin ilgisini çekebilecek bir konu, görev, problem ortaya konulur ve çocukların bunlara dair fikir veya çözüm üretebilmeleri için fırsat yaratılır.

Çocuklar çevrelerinde gördükleri olayları, nesnelere, davranışları, olguları zihinsel bir çaba harcarlar. Bu çabayı sarf ederken, eleştirel düşünme, sorgulama, muhakemede bulunma, empati yapma gibi zihinsel beceriler ve akıl yürütme eylemlerine başvururlar. İşte tüm bunlar çocuk felsefesini meydana getiren unsurlarını oluşturmaktadır. Çocuk felsefesi ya da çocuklar için felsefe programlarının temel amacı çocuğun düşünme becerisini geliştirmektir. Çocukların düşünce dünyasındaki sayısız soru ve bu sorulara yönelik cevap ve anlam arayışı içinde olmaları çocuğa yönelik yapılan felsefe çalışmalarının elini güçlendiren en başat materyaldir. Günümüz dünyasında gelişen teknoloji ve iyileşen yaşam koşulları çocukların zihnindeki soruların da çeşitlenmesine neden olmaktadır. Çocuk bu sorular için bir cevap bulma ve merakını giderme çabası içine girmektedir. Tüm bunların neticesinde de gerek ebeveynlere gerek eğitimcilere çocuğun bu arayışlarına yardımcı olma sorumluluğu düşmektedir. Bunun sonucunda da çocuk felsefesi kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akl yürütme becerilerinin, eleştirel bir bakışın ve bağımsız düşünme becerisinin kazandırılması çocuklar için felsefe eğitiminin ana hedefi olarak görülmektedir. (Tepe,2013: 79) Fakat bununla birlikte, çocuğun kendi öz benliğini tanıma, dil-konuşma, tartışma, gibi becerileri de kazandırmak diğer amaçları arasında sayılabilir. Bunların dışında sorumlu, bilinçli ve düşünen, demokratik yaşama hazır yurttaş yetirmekte çocuklar için felsefe çalışmalarının daha genel amacı olarak görülmektedir. Bu anlamda çocuklar için felsefe çalışmaları kapsamındaki düzeyli ve saygı temelinde yapılan tartışmalar bu amaca hizmet etmektedir.

Çocuklar için felsefe çalışmalarında filozoflardan, felsefe tarihinden ya da düşünce akımlarından bahsedilmez. Çocuklarla yapılan bu çalışmalar akademik düzeyde yapılan bir eğitim değildir. Çocuklarla felsefe çalışmaları daha çok çocukları soru sormaya teşvik eden ve diyalog yoluyla felsefi düşünmeyi geliştirmeyi amaçlayan bir eğitimidir. (Sormaz Ögüt, 2019: 63)

1953 yılında Fransız felsefeci Karl Jaspers tarafından literatüre kazandırılan çocuk felsefesi tam anlamıyla 1970'lerde Matthew Lipman'ın sistematik çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Matthew Lipman'ın ABD'de üniversite öğrencilerinin derse katılımındaki yetersizliklerinden hareketle felsefe eğitiminin çocukluktan itibaren verilmesinin gerektiğini düşünmesiyle birlikte çocuklara yönelik felsefe etkinlikleri çalışmalarını yapması çocuk felsefesinin bir disiplin olmasının önünü açmış ve böylece günümüze dek gelen çocuk felsefesi etkinliklerinin temeli atılmıştır. Çocuk felsefesi kavramına yönelik dört farklı tanım geliştirilmiştir. Bunlar:

1. "Büyüklerin çocuklar hakkında yaptıkları felsefe: Bu alan felsefenin bir alt dalı olup çocuğu evrelere göre inceler. Çocuklar hakkında ve onların felsefi yeti ve becerileri hakkındaki araştırma, analiz ve değerlendirmeler yapar" (Brününig'den akt. Karakaya,2006: 24).

2. "Çocuklar için yapılan felsefe: bu alana büyükler tarafından çocuklar için hazırlanan programlar, öyküler, ders kitapları, çocuk kitapları girmektedir. Yalnız bu tür kitaplar çocuklara felsefi içerikler aktarmakta veya felsefi metotlar sunmaktadır." (Karakaya, 2006: 24)
3. "Çocukluk felsefesi veya çocukça felsefe: Çocuk felsefesi içerisinde çocukların kendi düşünceleri veya kendi kendilerine veya başkalarıyla birlikte ürettikleri düşünce; bu felsefe kendileri hakkında olabileceği gibi başka alanlarda da olabilir. Kısaca bu alan sadece çocukça felsefeye dayanır. Buna "çocuksu felsefe" de denilebilir" (Martens'ten akt. Karakaya, 2006: 25).
4. "Çocuklarla felsefe yapmak: Burada yetişkinler çocuklarla birlikte çocukların dünyasında yer alan temel sorularla ilgili olarak düşünsel sohbet yapmaktadırlar. Çocuk felsefesinin bu türü akli kullanmaya ve düşünceyi geliştirmeye yönelik çalışmalardır." (Karakaya, 2006: 25)

Çocuklar için felsefe çalışmalarının kurucusu olarak kabul edilen Matthew Lipman 1970'lerde görev yaptığı üniversitede çocuklar için felsefe yaklaşımının uygulanması için bir program geliştirmiştir. Geliştirilen program 6-15 yaş grubundaki çocuklara yönelik 7 adet romandan ve programı yürüten öğretmenler için bir eğitim rehberinden oluşmaktadır.

Lipman metodunda çocuklarla yapılan felsefe çalışmaları için önerilen üç adım şunlardır:

- 1) Belirsizlikler ve çelişkileri içeren bir roman okunması
- 2) Çocuklardan romanda meydana gelen belirsiz veya çelişkili durumlarla ilgili olan ve akranları ile tartışmak istedikleri soruların toplanması
- 3) John Dewey'in pragmatik yaklaşımından hareketle somutlaştırılan P4C'deki 'Sorgulama Topluluğu' hem felsefi bir diyalog geliştirme hem de sorulan sorular grup olarak cevap unsurları inşa etme yoluyla kurulabilir. (Daniel ve Auriac 2011, Lipman, 2003'ten akt. Boyacı vd. 2018:155)

Lipman'ın sorgulama topluluğunda üyeler karşılıklı paylaşımda bulunur ve objektif olmaya özen gösterirler. Grup üyeleri birbirlerine saygı duyar ve birbirlerinin fikirlerini önemserler.

Lipman'ın P4C uygulamasında; a) çocuklar topluluktaki ortak yaratıcılar olduklarından (çünkü topluluk sosyal bir inşadır) demokratik pratiğe vurgu vardır, b) bu çerçevede anlam dünyası ortak olarak yapılandırılır ve bu öncelikli meseledir, c) çocuklar kişisel fikirleri ile deneyimleri arasındaki ilişkiyi doğrudan tecrübe eder ve son olarak d) çocuğun deneyimi ve düşüncesi arasında bir öncelik sonralık ilişkisi yoktur, ikisi eşdeğerdir. (Mccall'dan akt. Boyacı vd. 2018: 155)

Matthew Lipman'dan sonra çocuk felsefesi alanına yönelik sistemli çalışmaları yürüten bir başka araştırmacı ise Gareth B. Matthews'tir. Lipman'dan farklı olarak çocuk felsefesi kavramını sadece çocuklar için felsefe olarak tanımlayan Gareth Matthews yine Lipman'ın felsefeyi doğal bir süreç olarak görmesinin aksine doğal olmayan bir aktivite olarak kabul etmektedir. Ayrıca Matthews yaklaşımında "çocuklar için felsefe" yerine "çocuklarla diyalog" ifadesi kullanılmıştır. Matthews'in "çocuklarla diyalog" ifadesi filozoflarla benzer özelliklere

sahip çocuklarla “felsefi konuşmalar yapma” anlamına gelir. Gareth Matthews çocuklarla yapılan felsefe çalışmalarının anlamak için öncelikle çocukları anlamak ve çocukluk gerçeğini kavramak gerekmektedir. Matthews çocukların felsefe yapabilecek yetkinlikte rasyonel varlıklar olduğunu düşünmekte ve çocuklara bu mantıkla yaklaşıldığında çocuk felsefesi çalışmalarının anlam kazanacağını ve amacına ulaşacağını belirtmektedir. Matthews’ın oluşturduğu bu yaklaşımla Çocuklarla Felsefi Soruşturma Konseyi (1985) oluşturulmuş, Washington Üniversitesi’nde Çocuklar İçin Felsefe Merkezi (1996) açılmış, Felsefe Öğrenme ve Öğretme Organizasyonu (2009) açılmıştır. Gareth Matthews’tan sonra da çocuk felsefesi ve çocuklarla felsefe alanında sistemli çalışmalar devam etmiştir.

Catherine McCall çocuk felsefesi alanında sistemli çalışmalar yapan bir diğer isimdir. McCall’un çocuk felsefesi alanına kazandırdığı çalışması, “Felsefi Sorgulama Topluluğu” (FST) olarak adlandırdığı Çocuklarla Felsefe Yaklaşımı’dır. Bu uygulama;

- a) çelişkiler ve karşı-örnekler aracılığıyla bir tartışma yaratarak topluluğun organize olmasını sağlar, b) bunu yaparken biçimsel mantığa başvurur (bu sebeple oturum başkanının temel mantık bilgisine sahip olması gerekir), c) her bir katılımcı seanslar sırasında yanılabilirliğini fark eder (dolayısıyla FST yanlıslamacı geleneği kendisine baz alır), ve son olarak d) yanlıslamacı pratikle hareket ettiğinden bu uygulama mevcut inançlarımızın dünyayı doğru bir şekilde yansıtmayabileceği olasılığı üzerinden hareket eder (dolayısıyla FST epistemolojik ve ontolojik bağlamlarda gerçekçi bir felsefi hatta yükselir) (Boyacı, Karadağ ve Gülenç, 2018: 157).

Alman filozof Leonard Nelson’da çocuklar için felsefe çalışmalarına katkı sağlamış bir başka felsefecidir. Nelson’un Sokratik Metodu olarak literatüre giren metod felsefeyi öğretme amacı taşımaz ama felsefe yapmayı öğretme amacı taşır. Leonard Nelson metodunu oluştururken Kant ve Sokrates’in felsefe metotlarından hareket etmiştir. Nelson metoduna “geriye giden soyutlama” adını vermiştir.

Nelson’un Sokratik Metodu’nda ilk önce grubun üzerine tartışacağı konu belirlenir. Konu belirlenirken herkesin üzerine düşünebileceği grubun tümünü ilgilendiren bir konu olmasına özen gösterilir. Konu belirlendikten sonra konuyla ilgili tartışmayı başlatacak bir soru belirlenir. Bu noktada gruba rehberlik edecek bir tartışma liderinin olması esastır. Soru belirlendikten sonra katılımcılar sorunun cevabını bulmaya çalışır ve cevap niteliğinde örnekler üretirler. Bu süreçte katılımcılar kendi deneyimlerinden faydalanırlar. Daha sonra tartışma lideri örneği veren kişiden örnek ve soru ilişkisine dair açıklama yapmasını ister.

Nelson’un metodunda fikir birliği önem taşımaktadır. Nelson’a göre ortaya atılan fikirde ortak bir mutabakat yoksa sorun vardır. Bu nedenle tartışma liderinin fikir birliğini sağlaması beklenir. Bunu sağlamak için de herkesin tartışmaya katılıp fikrini belirtmesi ve tüm fikirlerin ortak bir noktada buluşması beklenmektedir.

Nelson metodunda en belirgin olarak ortaya çıkan durum yaşantı ve deneyimlerin büyük önem taşımasıdır. Katılımcılar kendi deneyimlerinden hareketle tartışmaya katılır ve bu deneyimlerinden yola çıkarak tartışma sorusuna katkıda bulunur. Tüm bunların sonucunda da grup ortak bir kaniya varmayı amaçlar.

Bunların dışında çocuklar için felsefe alanına UNESCO'da katkıda bulunmuştur. UNESCO, 2007 yılında Felsefe Bir Özgürlük Okulu, Felsefeyi Öğretmek ve Felsefe Yapmayı Öğrenmek: Durum ve Beklentiler, başlıklı raporunda felsefe eğitimine dair durum tespitinde bulunmuş, sorunlara çözüm önerileri getirmiştir.

Okulöncesi ve ilköğretimin ilk kademesinde yapılacak felsefe eğitiminin hedefleri UNESCO çalışmasında altı başlık altında toplanmıştır. Bunlar: 1) Bağımsız Düşünme, 2) Düşünen Yurttaşlar Yetiştirme, 3) Çocukların Kişisel Gelişimine Yardım Etme, 4) Çocukların dil, konuşma ve tartışma yetilerini geliştirme, 5) Felsefeyi kavramlaştırma yeteneğini kazandırma 6) Çocuklara uygun bir öğretme yolu geliştirme olarak belirlenmiştir. (UNESCO, 2007'den akt. Tepe: 79)

Çocuk felsefesi alanında çalışan ve "Dr. J." olarak bilinen Thomas Jackson ise farklı görüş ve metotları temel alarak Jackson metodunu ortaya atmıştır. Bu metodu daha sonra Hawaii'de uygulama fırsatı yakalayan T. Jackson felsefe eğitimini anaokulundan başlatmayı ve ilerleyen eğitim kademelerinde de düzenli bir ders olarak yer almasının gerektiğini belirtmiştir. Jackson'un çalışmaları sonucunda ortaya koyduğu çocuk felsefesi etkinliklerinin geliştirdiği yetiler daha sonra Doris Daurer tarafından "Jackson konsepti" başlığı altında toplanmıştır.

2.5. Dr. Jackson Konsepti

Adını geliştiricisi Thomas E. Jackson'dan alan Jackson metodu bilinen metotların bir araya getirilmesiyle geliştirilmiştir. Thomas Jackson'a göre çocuklarla felsefe eğitiminin okul öncesi dönemden başlamalı ve çocuğa felsefi bağımsız düşünme kazandırılması bu eğitimin temelini oluşturmalıdır. Jackson'un metodunun temel iki ilkesi vardır. Bunlar, yaş düzeyi ne olursa olsun herkesin söylediği dikkate alınmalı ve herkes fikirlerini özgürce, serbest bir biçimde ifade edebilmelidir.

Dr. Jackson'a göre çocukların düşünceleri nadiren ciddiye alınmış ve çocukluk süreci sadece yetişkinliğe hazırlık ve geçiş süreci olarak görülmüştür. Fakat çocuklar çok erken yaşta kendi düşüncelerini oluşturur ve sorular sorar, merak eder ve keşfetmek isterler. Çocuklarla felsefe çalışmaları neticesinde çocuklarda zaten var olan merak duygusu, öğrenme isteği ve soru sormaları teşvik edilecek ve böylece çocukların zihinsel süreçleri ve öğrenmeyi keşfetme davranışları desteklenecektir. Tüm bunların sonucunda ise çocuklarda bağımsız düşünme cesareti gelişecektir. (Daurer, 2017: 34)

Jackson konseptinin odak noktasında çocukların düşüncelerini delillendirebilmeleri ve sorularına cevapları kendilerinin bulmaları yer almaktadır. Böylece çocuk bu süreçte hipotezini geliştirebilecek, soru ya da sorunlara karşı farklı ve alternatif bakış açıları geliştirebilecektir.

Jackson konsepti temelinde yapılan çocuklar için felsefe çalışmalarında temel amaç grup üyelerini ilgilendiren sorulara cevap bulabilmektedir. Bunu yaparken genel geçer, kabul görmüş görüşler, düşünceler sorgulanmalıdır. Süreçte grup üyelerinin birbirine saygı duyması esastır. Herkes birbirini dinlemeli ve başkalarının görüşleriyle ilişki kurmayı öğrenmelidir. Amaç , konuların farklı perspektiflerden görüntülenmesini sağlayan yapıcı bir tartışma ortamı sağlamaktır. Herkesin aynı görüşü benimsemesi gerekmez, farklı görüşlerin bir arada olabileceği tecrübe edilmelidir. Her bireyin kendi görüşünü sorgulaması ve makul gerekçeler sunarak kendi görüşünün doğruluğunu ortaya koyması gerekir. (Daurer, 2017:35)

Dr. Jackson'un çalışmalarıyla ilgilenen ve Jackson Konseptinin yaratıcısı olan Daurer Jackson'un çalışmalarından hareketle çocuklar için felsefenin dört temel özelliği olduğunu belirtmiştir. Bunlar:

1. Tartışma kültürünü ve iletişim becerisini geliştirme, karşılıklı dinleme, dinlerken birbirinin sözünü kesmeme, duygusal dinleme yerine eleştirel dinleme,
2. Eleştirel olarak sorgulama, kendi görüşünü ortaya koyma ve akran baskısıyla baş edebilme
3. Özgüven becerilerini güçlendirmek, grup içerisinde kabul görmese dahi kendi görüşlerini ortaya atmak
4. Farklılıkları zenginlik olarak görmek ve farklı düşüncelere saygı göstermek. (Daurer, 2017: 35)

Ayrıca Doris Daurer yazdığı çocuklarla felsefe kitabında Dr. Jackson'un çocuklarla felsefe çalışmalarında amaçlanan hedefleri Jackson konsepti olarak başlıklandırmış ve Jackson konseptinde geliştirilmesi beklenen becerileri belirtmiştir. Bunlar (Daurer, 2017: 37)

a) Kişilik Geliştirme Becerileri

- *Çocukların ve gençlerin benlik saygısı, özgüven
- * Kendine ait, (makul gerekçeleri olan) görüşlerin oluşturulması
- *Özeleştiri, oto-kritik tutum
- *Kendi fikirlerini başka fikirlerin karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisi

b) Sosyal Beceriler

- *Tartışmaya hazır olmak
- *İnsanlara karşı hoşgörülü ve saygılı olma, tolerans gösterme
- *Farklı görüşleri kabul etmek ve saygı göstermek
- *Dilsel ve iletişimsel beceriler
- *Çatışma ve eleştiriye zenginlik olarak görmek ve kabul etmek
- *Demokratik anlayış
- *Farklı (sıradışı) çözüm ve görüşlere açık olmak
- *"Biz" duygusu yaşamak

c) Mantıksal Beceriler

- *Delillendirme ve kanıtlama Becerisi
- *Eleştirel ve mantıklı düşünme
- *Muhakeme etme ve değerlendirme gücünü teşvik etme, destekleme

d) Felsefi Düşünme Becerileri

- *Ahlak

- *Ontoloji (Varlıkbilim)
- *Metafizik
- *Din Felsefesi
- *Estetik
- *Dil felsefesi
- *Bilgi kuramı (epistemoloji)

Yazar felsefi düşünme becerileri için, Nietzsche veya Descartes'in anlatılması biçiminde düşünülmemesini, çocuklar için felsefe çalışmalarında çocukların farklı düşüncelerini ortaya koymaları olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir.

2.6. Türkiye'de Çocuk Felsefesi Çalışmaları

Dünyada 1970'lerden beri süregelen çocuk felsefesi çalışmaları ülkemizde ise oldukça yeni bir alan olarak görülmektedir. Son yıllarda çocuklar için felsefe konusunda gerek uygulamaya dönük çalışmalar gerek yayınlara yönelik çalışmalar Türkiye'de de yapılmaya başlanmıştır. Üniversitelerin bünyesinde yapılan P4C çalışmaları, konu uzmanları tarafından yapılan felsefi oturumlar ve uygulamalar yine son dönemde hem telif hem yerli yazarlar tarafından çocuk felsefesi temalı yazılar ve tüm bunları temele alan akademik çalışmalar Türkiye'de yapılan çocuklar için felsefe çalışmalarını oluşturmaktadır.

Türkiye'de çocuk felsefesine yönelik kitaplar incelendiğinde genel olarak çeviri metinlerin önde olduğu fark edilmektedir. Buna karşın son yıllarda Türkiye'de de gerek yayın anlamında gerekse uygulamalar anlamında çocuk felsefesine yönelik özgün çalışmalar artış göstermekte bu konuda akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye Felsefe Kurumu başkanı Nuran Direk ilk olarak 1992 yılında alana dair çalışmalara başlamıştır. Farklı yaş düzeylerindeki çocuklar için kitaplar yazan Direk 15-18 yaş grubu çocuklar için de Felsefe Kulüpleri oluşumunda yer almıştır.

Yine Türkiye'de 2007 yılında MEB tarafından 6-8. Sınıf düzeyinde "Düşünme Eğitimi" adlı ders müfredata eklendi. Söz konusu dersin içeriği incelendiğinde çocuklarda eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisini geliştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Bu bağlamda her ne kadar tamamen örtüşmese de dersin amaçları ile çocuklar için felsefe programlarının amaçlarının birbirine benzediği düşünülmektedir.

Türkiye'de Çocuklar İçin Felsefe çalışmalarına bir diğer örnek ise UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Türkiye Felsefe Kurumu iş birliği ve Millî Eğitim Bakanlığı destekli İlk ve Ortaöğretimde Felsefe Eğitimi Çalıştayı'dır. Bu çalıştayda ilk ve ortaöğretim düzeyi öğrenciler için felsefe eğitimi, sorunlar, eksikler ve çözüm önerileri konuşulmuştur.

Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümünün Ankara Üniversitesi Çocuk Bilim Merkezi (Çocuk Üniversitesi) Bünyesinde Çocuklar İçin Felsefe adıyla kurduğu programda felsefe yapma

etkinliğini en doğrudan bir biçimde tanımlayan eleştirel ve yaratıcı düşünebilme yetisinin geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Son dönem çocuk edebiyatı yazarları ve akademisyenleri ile felsefe ve felsefe eğitimi alanındaki yazar ve akademisyenler de çocuklar için felsefe alanına dair çalışmalarını Türkiye’de çocuklar için felsefe çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Tüm bu çalışmalara bakıldığında alana dair çalışmaların henüz başlangıç düzeyinde ve oldukça az olduğu fakat her geçen gün bu çalışmalara yenilerinin eklendiği görülmektedir.

2.7. Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Felsefesi İlişkisi

Çocuk edebiyatına yönelik çalışmaların ve alana olan ilginin son dönemlerde artmasıyla birlikte çocuk edebiyatının konu alanları da çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuk felsefesi ile ilgili olan ilişkisi de bu konu alanlarından biridir.

Son yıllarda çocuklar için felsefe içerikli kitaplar artmaya başlamıştır. Bu tür yayınlar okul öncesi çağından başlayıp ileri yaş düzeylerine göre gitmektedir. Bu durum çocuğun daha okul öncesi dönemde değerlerle tanışmasını, yaşadığı çağa uygun düşünme, sorgulama becerisi kazanmasının önünü açmaktadır.

Yakın dönemlerde hem dünyada hem de ülkemizde çocuklar için felsefe konusunda birçok yayınevi ve yazar tarafından kitaplar çıkartılmış ve çıkarılmaya devam etmektedir. Fakat çıkarılan kitapların niteliği ve amaca uygunluğu pek değerlendirilmemektedir. Erdem (2013), bu duruma dikkat çekerek, “Farklı yayınevleri tarafından okuyucuya sunulan çocuklar için felsefe kitapları genellikle ‘yayıncılık başarısı’ olarak değerlendirilmekte ve eserlerin pedagojik nitelikleri, gerekçeleri verilmeden övülmekte, okuyucuda bıraktığı duygusal etki gündeme gelmektedir “ (2013: 50) tespitinde bulunmuştur. Söz konusu yayınların gerek çocuğa uygunluğu gerek çocuklar için felsefe programına uygunluğu tartışılmadan sadece bir ürün ortaya mantığıyla yayınlanması beklenen amaçtan uzak kalmasına neden olmakta ve nitelikli eserlerin de bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Çocuklar için yazılan çocuk felsefesi içerikli kitaplarda genelde kurgulanmış yaşantılar ve sorular bulunmaktadır. Çocuk kurgulanmış yaşantılar veya kitaplardaki sorulardan yola çıkarak sorgulama, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirecektir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi kitapların amaca uygunluğu, pedagojik olarak çocuğa göreliği, çocuklar için felsefe programına uygunluğu burada önem kazanmaktadır. Kitaplar çocuğun düşünme becerisini, sorgulama yetisini harekete geçirmekten ziyade didaktikliği ön plana çıkarıyorsa, çocuğun düşünmesine fırsat vermeden hazır bir şekilde bütün soruların cevaplarını çocuğa sunuyorsa bu tür kitaplar amacından oldukça uzak kalmaktadır. Çocuklar için felsefe içerikli

kitapların yayınlanmadan önce konu alanı uzmanı felsefeciler, çocuk edebiyatı uzmanları, editör, psikolog gibi paydaşlar tarafından incelenirse bu sorunun önüne geçilebilecektir.

2.8. İlgili Araştırmalar

Çocuk edebiyatı eksenli, çocuk felsefesi temalı çalışmalara dair alan taraması yapıldığında bu tür çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Gerek “çocuklar için felsefe” anlayışının yeni bir alan olması gerek çocuk edebiyatı alanında çocuk felsefesine dair metinlerin henüz yeterli seviyede olmayışı bu tür çalışmaların sınırlı olmasının en önemli nedenlerindedir. Yine çalışmacıların çocuk felsefesi konusunda yeterli bilgi sahibi olmayışı ve çocuklar için felsefe alanının henüz çocuk edebiyatı içerisinde yeterince benimsenmemiş olması alandaki çalışma yetersizliğinin bir diğer nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatür tarandığında karşımıza ilk olarak çıkan çalışma Zeki Karakaya'nın (2006) Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi adlı makalesidir. Makalede çocuk felsefesinin tanımı, çocuk felsefesinin içeriği, çocuk felsefesine dair görüşler ve bu alanda yapılan ilk çalışmalarla çocuk felsefesinin gelişimi işlenmiştir. Yine Karakaya'nın (2006) bir diğer çalışması olan Günümüz Çocuk Edebiyatından Seçilmiş Çocuk Felsefesi Örnekleri adlı çalışmasında ise Türk ve dünya çocuk edebiyatından seçilmiş çocuk edebiyatı metinleri çocuk felsefesi bağlamında incelenmiştir.

Boyacı ve arkadaşlarının (2018), Çocuklar İçin Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar adlı çalışmasında çocuklar için felsefe çalışmalarında yer alan farklı perspektifler felsefi ve tarihsel kökleri eşliğinde ele alınmıştır.

Taşdelen (2017) Çocuk Kültürü Bağlamında Çocuklarla Felsefe adlı çalışmada çocukluk ve çocuk kültürü kavramları etrafında çocuklarla felsefe konusunu irdelemiş, düşünme eğitiminin çocuklarla felsefe bağlantısını ele almıştır.

Karadağ ve arkadaşları (2017) 5-6 Yaş Çocuklar İçin Felsefi Sorgulama Yoluyla Eleştirel Düşünmenin Değerlendirilmesi Ölçeğinin Geliştirilmesi adlı çalışmada okul öncesi dönem çocuklarına yönelik Felsefi Sorgulama Yoluyla Eleştirel Düşünmenin Değerlendirilmesi ölçeğini geliştirip, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmışlardır. Bu kapsamda 509 çocuktan oluşan bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubuyla yapılan araştırmalar sonucunda Felsefi Sorgulama Yoluyla Eleştirel Düşünmenin Değerlendirilmesi ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna varılmıştır.

Kefeli ve Kara (2008), Çocukta Felsefi ve Eleştirel Düşüncenin Gelişimi adlı çalışmada sokratik yöntem ile çocukların sistematik düşünme, düşüncelerini ifade edebilme, anlamlandırabilme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında bir satranç kulübündeki 6 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur. İki aşamadan oluşan çalışmada birinci

aşamada (çocukların felsefi etkinliğe dair hiçbir şey bilmediklerinden dolayı) felsefi etkinlik hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. İkinci aşamada ise Antoine De Saint Exupery'nin, Küçük Prenslu adlı kitabından hareketle felsefi etkinlik yapılmıştır. İkinci aşamada birinci aşamaya göre, çocukların konuyu kavrayışlarının hızlandığı, akıl yürütmelerinin ise sistematikleştiği görülmüştür.

Karadağ ve Demirtaş (2018, Çocuklarla Felsefe Öğretim Programı'nın Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Eleştirel Düşünme Becerileri Üzerindeki Etkililiği) adlı çalışmada çocuklarla felsefe öğretim programının eleştirel düşünme üzerindeki etkililiğini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Bu kapsamda elde edilen bulgulara göre, Çocuklarla felsefe öğretim programı uygulanan çalışma grubunun son test verileri incelediğinde eleştirel düşünme becerisi puanlarının yükseldiği görülmüştür. Yine çalışmaya dahil olan öğrenci ve öğretmenlerin çalışma ya yönelik görüşleri incelendiğinde genel olarak olumlu bir izlenime sahip oldukları gözlenmiştir.

İlhan Tunç (2017, Çocuklarla Felsefe adlı çalışmada çocukların felsefe konusundaki yeterliklerini, felsefe yöntem ve amacını, çocuklarla felsefe programında öğretmen/yönetici/liderin görev ve sorumluluklarını ve felsefenin bir disiplini olarak etik kapsamında Ömer Seyfettin'in "Kaşığı" öyküsünü incelemiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde de yazar çocuklarla felsefe uygulamalarında yapılması gerekenlerden bahsetmiştir.

Önal, (2017) Çocukça Felsefe Yapmak ya da Düşünme ve Felsefe Dersine Hazırlanmak, adlı çalışmada çocuklar için felsefe adlandırmaları tartışılmış ve çocukların düşünme ve soru sorma becerilerini geliştirmek için yapılabilecekler açıklanmıştır. Ayrıca gelişim psikolojisi bağlamında çocuk soruları ile felsefe soruları arasındaki bağlantı da çalışma ele alınmıştır.

Ülper Oktar (2019), Çocuklarla Felsefe Üzerine Bir İnceleme adlı çalışmada Türkiye'de çocuklar için felsefe konusunda yapılan çalışmaları, teorik zeminde çocuk felsefesini ve çocuklarla yapılan felsefe etkinliklerinde kaynak seçimini ele almıştır.

Okur (2008) Çocuklar İçin Felsefe Eğitim Programının Altı Yaş Grubu Çocuklarının Atılganlık, İş birliği ve Kendini Kontrol Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkisi adlı yüksek lisans tez çalışmasında Matthew Lipman'ın kuramsal temellerine dayanarak atılganlık, işbirliği ve kendini kontrol sosyal becerilerinin kazandırılmasında Çocuklar için felsefe eğitim programının etkisini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmadan elde edilen deneysel bulgulara bakıldığında Çocuklar için felsefe eğitim programı sözü edilen sosyal beceriler üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir fark yarattığı görülmüştür. Çalışma sonucunda Çocuklar için felsefe eğitim programına katılan altı yaş grubu çocukların atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerinde Çocuklar için felsefe eğitim programının etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Akkocaoğlu Çayır (2015) Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Üzerine Nitel Bir Araştırma, adlı doktora tezi çalışmasında, çocuklar için felsefe eğitiminin ilkokul 3. Sınıf öğrencilerini bilişsel,

duyuşsal ve sosyal alanlarda nasıl etkilediğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında iki sınıfta toplam 48 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre çocuklar için felsefenin, eleştirel düşünme ile vatandaşlık ve değer eğitime katkı sağladığına ve öğretmenlerin bilgiye yönelik inançlarını değiştirdiğine ilişkin yapılan araştırmalarla örtüştüğü görülmüştür. Fakat felsefe çalışmaları esnasında yapılan tartışmaların çocukların üst düzey düşünme becerilerine katkı sağlamadığı görülmüştür. Bunun nedeni olarak ise öğretmenlerin geleneksel tutumundan kaynaklandığı belirtilmiştir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle çocuk felsefesinin tarihsel gelişimi, çocuk felsefesine dair kavramlar, metotlar ve düşünme eğitimi kapsamında çocuk felsefesine dair çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Fakat çocuklarla felsefe çalışmalarının ana materyali olan çocuk edebiyatı metinlerine dair çalışmalar ise oldukça azdır. Bu çalışmada çocuklara sunulan çocuk felsefesi temalı metinlerin Dr. Jackson'un metodundaki becerilere uygunluğu incelenecektir.

3. YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Modeli

İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen sosyal ve fiziksel tüm değişimler araştırmacıların çalışma konusu olmuştur. Araştırmacıların bu çabalarının sonucu ortaya bilimsel çalışmaları çıkarmıştır. Bilimsel çalışma sosyal ve fiziksel süreçler hakkında sistemli, planlı ve bazen suni bir biçimde yürütülen etkinliklerin bütünüdür. (Ekiz, 2009:1-3)

Bu çalışma bir nitel araştırmadır. Çalışmada nitel araştırmada örnekleme yönteminden hareketle amaçlı örnekleme yönteminden faydalanılmıştır. Amaçlı örnekleme cevapları aranan sorulara ışık tutacak olan bilgi bakımından zengin durumlara odaklanır. Amaçlı örnekleme amaca yönelik veya yargı örnekleme olarak anılır (Neuman, 2007; Patton, 2014'ten akt. Yıldız, 2017: 434). Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi alt başlıklarından amaçsal rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı rastgele örnekleme: sistematik ve rastgele olarak seçilen durum örneklemelerdir (Patton,2014'ten akt. Yıldız, 2017: 437)

3.2. Verilerin Toplanması

Çalışma verileri var olan belge ve kaynakların taranması ile literatür taraması sonucunda elde edilmiştir. Çalışmada Doris Daurer'in "Staunen, Zweifeln, Betroffensein Mit Kindern philosophieren" adlı kitabından, Zeki Karakaya'nın "Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi" adlı makalesinden, Boyacı, Karadağ ve Gülenç'in "Çocuklar İçin Felsefe/ Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar" adlı çalışmalarından faydalanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Doris Daurer'in Thomas Jackson'un çocuklarla felsefe çalışmalarından hareketle oluşturduğu Jackson Konsepti ve bu konsept altındaki beceriler Türkçe'ye aktarılmış ve dört alt başlıkta toplam 22 farklı beceri çalışma için incelenen kitaplarda fişleme yoluyla tespit edilmiştir. Tespit edilen fişler daha sonra grafik yoluyla sayısallaştırılmış ve yorumlanmıştır. Çalışmada kullanılan kitaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.3.1.
Çalışmada Kullanılan Kitaplar

Kitabın Adı	Yazarı	Yayınevi
Filozof Çocuk	Nuran Direk	Pan Yayıncılık
Söyle Baba Beni Neden Seviyorsun?	Oscar Brenifier- Delphine Durand	Tudem Yayınları
Söyle Anne Ben Neden Varım?	Oscar Brenifier- Delphine Durand	Tudem Yayınları
Neden Okula Gitmek Zorundayım?	Oscar Brenifier- Delphine Durand	Uçanbalık Yayınları
Neden İstedığimi Yapamıyorum?	Oscar Brenifier- Delphine Durand	Uçanbalık Yayınları
Ben Kimim?	Oscar Brenifier- Aurelien Débat	Tudem Yayınları
Şiddet Nedir?	Oscar Brenifier—Anne Hemstege	Tudem Yayınları
Hayat Neden Böyle?	Oscar Brenifier- Jerome Ruillier	Tudem Yayınları
Sevgi Nedir?	Oscar Brenifier- Serge Bloch	Tudem Yayınları
Martin Heidegger'in Böceği	Yan Marchand- Matthias Aregui	Metis Yayınları
Martin Heidegger'in Böceği	Yan Marchand- Matthias Aregui	Metis Yayınları
Epiktetos'un Başkaldırısı	Yan Marchand- Donatien Mary	Metis Yayınları
Hannah Arendt'in Küçük Tiyatrosu	Marion Muller Collard- Clemence Pollet	Metis Yayınları
Paul Ricoeur'ün Baykuşu	Olivier Abel- Eunhwa Lee	Metis Yayınları
Profesör Freud Balıklarla Konuşuyor	Marion Muller Colard- Nathalie Novi	Metis Yayınları
Bendeniz Jean Jacques Rousseau	Edwige Chirouter- Mayumi Otero	Metis Yayınları
Leibniz: Mümkün Dünyaların En İyisi	Jean Paul Mongin- Julia Wauters	Metis Yayınları
Profesör Kant'ın En Çılgın Günü	Jean Paul Mongin- Laurent Moreau	Metis Yayınları
Bilge Sokrates'in Ölümü	Jean Paul Mongin- Yann Le Bras	Metis Yayınları
Descartes Amca'nın Kötü Cini	Jean Paul Mongin- François Schwoebel	Metis Yayınları
Sokrates'in Aşkısı	Salim Mokaddem- Yann Le Bras	Metis Yayınları
Sokrates Karanlıktan Çıkıyor	Yan Marchand- Yann Le Bras	Metis Yayınları
Newton ve Gökbilimciler Cemiyeti	Marion Kadi- Abram Kaplan- Tatiana Boyko	Metis Yayınları
Sevgi Nedir?	Kurtul Gülenç	Mandolin Yayınları
Doğru ve Yanlış Nedir?	Kurtul Gülenç	Mandolin Yayınları
Mutluluk Nedir?	Kurtul Gülenç	Mandolin Yayınları
Özgürlük Nedir?	Kurtul Gülenç	Mandolin Yayınları
Ben Kimim?	Kurtul Gülenç	Mandolin Yayınları
İlk Felsefe Kitabım	Emiliano Di Marco	The Çocuk Yayınları
Bilgelik Okulu- İlk Sır Çözülüyor	Aslı Eti	Kırmızıkedici Çocuk Yayınları
Bilgelik Okulu- Büyük Sınav Zamanı	Aslı Eti	Kırmızıkedici Çocuk Yayınları
Bilgelik Okulu- Özgür Kent	Aslı Eti	Kırmızıkedici Çocuk Yayınları
Güzellik ve Çirkinlik	Brigitte Labbe- Michel Puech	Güneşiği Yayınları
Başarı ve Başarısızlık	Brigitte Labbe- Michel Puech	Güneşiği Yayınları
Şiddet ve Şiddetsizlik	Brigitte Labbe- Michel Puech	Güneşiği Yayınları
Özgür Olan ve Olmayan	Brigitte Labbe- Michel Puech	Güneşiği Yayınları
Adalet ve Haksızlık	Brigitte Labbe- Michel Puech	Güneşiği Yayınları

Tablo 3.3.1. (devamı)

Doğa ve Kirlilik	Brigitte Labbe- Michel Puech	Günişığı Yayınları
Yaşam ve Ölüm	Brigitte Labbe- Michel Puech	Günişığı Yayınları
Cesaret ve Korku	Brigitte Labbe- Michel Puech	Günişığı Yayınları
„İş ve Para	Brigitte Labbe- Michel Puech	Günişığı Yayınları
Haklar ve Ödevler	Brigitte Labbe-P. F. Dupont- Beurier	Günişığı Yayınları
Makineler ve İnsanlar	Brigitte Labbe-P. F. Dupont- Beurier	Günişığı Yayınları
Makineler ve İnsanlar	Brigitte Labbe-P. F. Dupont- Beurier	Günişığı Yayınları
İyi ve Kötü	Brigitte Labbe- Michel Puech	Günişığı Yayınları
Beden ve Akıl	Brigitte Labbe-P. F. Dupont- Beurier	Günişığı Yayınları

4. BULGULAR

Daha önce de belirtildiği gibi çalışmanın bulguları Doris Daurer'in Thomas Jackson'un çalışmalarından hareketle oluşturduğu Jackson Konsepti ve konsept altında verilen becerilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda Jackson Konsepti başlığı altındaki beceriler Türkçe'ye aktarılmış ve dört ana bölümde 22 beceri belirlenmiştir.

4.1. Kişilik Geliştirme Becerileri

4.1.1. Kendine Özgü, Nedenlere Dayandırılabilen Görüşlerin ve Düşüncelerin Oluşturulması

Çocuk ve gençler bir durum, olay ya da problem karşısında kendine ait, kendi fikirlerinden oluşan ve birtakım nedenlere dayandırılabilen görüşler oluşturabilir. Böylece çocuk kendine özgü bir düşünce yapısı oluşturur. Olayları kendi bakış açısıyla yorumlar ve kendi düşünceleriyle anlamlandırır. Bu bölümde çocuklar için felsefe içerikli kitaplarda kendine özgü, nedenlere dayandırılabilen görüşlerin ve düşüncelerin oluşturulması ile ilgili bulgular incelenmiştir.

Çocuk ve gençlerin kendi düşüncelerini, fikirlerini ifade edebilmesi çocuklarda atılganlık becerisinin gelişmesini de sağlamaktadır. Atılganlık; kişinin kendi çıkarları doğrultusunda başkalarının hakkını çiğnemenin hareket etmesi, hayatıyla ilgili kararlar verebilmesi, sosyal ilişkiler başlatması ve etkinlikler planlaması, kendi düşüncesine güvenmesi, hedefler belirlemesi ve onlara ulaşmak için çaba göstermesi, insanlardan yardım istemesi ve sosyal etkinliklere katılma anlamına gelmektedir (Alberti ve Emmons'tan akt. Dönmez, 2007: 8).

Atılgan olan birey, çevresiyle daha etkili bir iletişim kurar, bu nedenle de çevreyle uyum içerisinde olur. Ne kendinden ödün verir ne de başkalarının hakkını çiğnemeye yönelir. Ayrıca atılgan insan, çevresindekileri över ve çevreden iletilen övgüleri de rahatlıkla alır. Bu işi yaparken sıklıkla göstermez (Whirter ve Acar'dan akt. Dönmez, 2007: 9).

İncelenen kitaplarda kendine özgü, nedenlere dayandırılabilen görüşlerin ve düşüncelerin oluşturulması çocuk ve gençlerin karşıt fikir sunması bakımından, kendi fikirlerini nedenlere, makul gerekçelere dayandırması bakımından, bir durumu kendi bakış açılarından hareketle yorumlaması bakımından ve sorulan soruları kendi düşüncelerinden hareketle nedenselleştirerek cevaplandırmaları bakımından ele alınmıştır.

Çocuk ve gençler bazı durumlarda yetişkinlerden ve arkadaş çevrelerinden farklı düşünebilirler. Kendi düşüncelerini, kendi görüşlerini kendi bakış açılarından hareketle nedenlere dayandırıp, temellendirerek ortaya koyabilirler. *"Hadi, dal! Atla! Biraz cesaret! Sana*

söylüyoruz, korkman için hiçbir neden yok! 'Hadi ya? İyi de korkmam için hiçbir neden olmadığını nasıl bilebilirler ki? Bence korkmak için çuvalla neden var. Sudan 3 metre yüksekte, bu kaygan sıçrama tahtasının ucuna tünemekten korkuyorum işte..' (CVK, s.9). Çocuk için sıçrama tahtasından sıçramak korkutucu. Annesi, babası ve seyirciler için her ne kadar korkutucu değilse de çocuk kendisi için neden korkutucu olduğunu belirtmiş ve korkusunun nedenleri açıklayarak kendi görüşünü ortaya koymuştur.

İnsanlar neyi sevip, neyi sevmediğini, nelerden hoşlandığını kendisi belirler ve bunu kendine göre makul nedenlere dayandırır. "Boris, diplomasını alırken, kendi kendine, neden çevresindekiler kadar mutlu olmadığını soruyor. Kendini tuhaf hissediyor; bu başarı ona ne mutluluk ne de mutsuzluk veriyor. Oysa daha geçen hafta, çocukların sergilediği tiyatro oyunundan sonra sevinçten yerinde duramıyordu, mutluluktan deliye dönmüştü. Çünkü yıl boyunca çocukları kendisi çalıştırmış, dekorlar hazırlamış, kostümler dikmişti." (BVB, s. 32,). Boris bir avukat olmasına rağmen çevresindekiler kadar heyecanlı değil, Bundan keyif almıyor çünkü Boris'e göre anaokulunda öğretmenlik yapmak bir avukat olmaktan daha keyif vericiydi. Boris kendi nedenlerine dayanarak avukatlık yapmak istemiyor, avukatlık yerine anaokulunda çocuklarla ilgilenmeyi tercih ediyor. Herkes tarafından daha prestijli bir meslek olarak görülen avukatlığı istemeyişinde de kendi nedenlerine, düşüncelerine, isteklerine dayanarak bir karar veriyor, kendi nedenlerini oluşturuyor.

Günlük yaşamda sıkça kullandığımız birçok kavramı herkes kendi düşüncelerine göre açıklar, kendi görüşlerinden harekete, nedenlere dayandırarak bu kavramlar hakkında kendi fikrini ortaya koyar. "Sokrates'in Aşkı" adlı kitapta Eriksimakhos adlı hekim aşk konusunda kendi düşüncelerini nedenlere dayanarak açıklıyor. "Sevgili dostlarım' diye söz alıyor, 'hekimin sözünü iyi dinleyin, çünkü aşk her şeyde düzen ve ölçüdür. Aşk, tabiatta olduğu gibi toplumlarda da koskoca evrende olduğu gibi en ufak cisimde de uyum ve dengedir. Aslında aşk her şeyin içinde ve her yerdedir; gezegenlerin ve mevsimlerin, cisimlerin ve fiziksel unsurların hareketini yönetir. Anlaşmaları ve anlaşmazlıkları, zorlukları ve iyilikleri yöneten evrensel yasadır. " (SA, s. 22). Eriksimakhos aşka dair düşüncelerini toplumsal yaşamdan, evrendeki kurallara dair birçok nedenle açıklamış ve aşkın merkezi bir konumda yer aldığını belirterek kendi düşüncelerini nedenlere dayanarak ortaya koymuştur. Eriksimakhos'un bu yaklaşımı çocuk ve genç okurların bir duruma, kavrama veya nesneye dair görüşlerini açıklarken nedenlerini ve makul gerekçelerini de ortaya koymalarına yardımcı olacaktır.

"Sokrates'in Aşkı", adlı kitapta aşkın ne olduğu üzerine yapılan tartışmalara kendi görüşüyle katılan Sokrates ise aşkın bir eğitici olduğunu ifade etmekte ve bunun nedenlerini de kendi görüşlerinden hareketle belirtmektedir. "Sevdiğimizin iyiye doğru ilerlediğini görmek ve onda iyi eylemlerin, güzel sözlerin, doğru bilgilerin doğmasını sağlamak isteriz; aşk dolu arzusunun sevdiğimizi Kendinde Güzel'e ulaştırmasını bekleriz." (SA, s. 49). Sokrates aşkın bir

eğitici gücü olduğunu, bu gücün sevdiğimiz kişiyi iyiye, doğruya sevk edebileceğimi anlatmakta ve aşkın güzelliklere, doğruya neden olabileceğini belirtmektedir. Sokrates aşkın neden eğitici olduğunu kendi makul gerekçeleriyle temellendirmekte ve kendi görüşünü oluşturmaktadır.

“Profesör Kant’ın En Çılgın Günü” adlı kitapta, Kant iyilik ve dürüstlük için herhangi bir bilgiye ihtiyaç olmadığı görüşünü savunmaktadır. Bu görüşünü de kendi makul gerekçelerine dayandırmaktadır. “ ‘Hayır, dürüst ve iyi olmak için hiçbir bilgiye ihtiyaç yoktur,’ diye konuştu Kant. ‘Herkesin nasıl davranması gerekiyorsa öyle davranması yeterlidir. Herkesin her zaman ve her yerde doğruyu söylemesini istediğim için, doğruyu söylüyorum. ‘(PKEÇG, s. 51). Kant iyi ve dürüst olmanın yasalara, kurallara bağlı olamayacağını bunun insanların içinden geldiği gibi davranmasıyla olabileceğini söylemektedir. Bu görüşünü de kendi davranışlarını temele alarak nedenlere dayandırmaktadır.

“Newton ve Gökbilimciler Cemiyeti” adlı kitapta Newton ve Leibniz yerçekimi kuvveti üzerine konuşmaktadır. Leibniz yerçekimi kuvvetinin dayandığı hipotezi sormakta Newton ise kendi düşüncelerini nedenlere dayandırarak anlatmaktadır. “ ‘Leibniz sesini yükseltti: ‘Böyle bir yöntemle nasıl buluş yapabilirsiniz ki!’ ‘Gayet basit. Bir akıl yürütme kuralına uyuyorum. Bu sayede, hayal gücümü gemleyebiliyorum ve saçma sapan girdap fikri gibi, hepimizin aklını çelmek için fırsat kollayan hayalperest kurguların önüne geçmiş oluyorum.’ “(NVGC, s.30). Newton Leibniz’le olan konuşmasında kütleçekim kuvvetini bir hipoteze dayanmadan ortaya attığını belirtmektedir. Leibniz bunun buluş yapmak için imkânsız olduğunu ve nasıl olduğunu soruyor ve Newton akıl yürüttüğünü böylece hayal gücünü kontrol edebildiğimi ve tutarsız fikirlerden bağımsız mantıklı çıkarımlar ve buluşlar yaptığını söylemektedir. Newton akıl yürütme kuralını neden kullandığını makul gerekçelerle ifade etmiştir.

Newton’un akıl yürütme kuralından bahsetmesi üzerine Descartes bu kuralın nasıl olduğunu sorar. Newton bu kuralı açıklarken yaptığı gözlemleri de nedenlere dayanarak anlatmaktadır. ‘Birbirine benzer iki sonucu gözlemliyorum, çünkü her ikisinin de nedeni aynıdır. Örneğin, Dünya Güneş’in etrafında dönüyor, Jüpiter de Güneş’in etrafında dönüyor. Güneş’in her gezegene etki eden çekim kuvvetinin onunla o gezegen arasındaki mesafenin karesi oranında azaldığını gözlemledim. Demek ki, Dünya’nın ve Jüpiter’in- ve tabii Mars’ın, Venüs’ün, bütün öteki gezegenlerin de- dönmesine neden olan aynı çekim kuvveti.” (NVGC, s. 31) Newton ve Descartes, Newton’un akıl yürütme metodu üstüne konuşmaktadır. Newton bu kuralı uygulayarak yaptığı gözlemleri ve bunların sonucunda elde ettiği bilgiyi ve genellemeleri nedenlere dayandırarak anlatmakta ve en sonunda kendi görüş ve çıkarımını ortaya koymaktadır.

“Paul Ricoer’un Baykuşu” adlı kitapta Paul Ricoeur Nazi Almanyası’ndaki katliamları başta çok ciddiye almadığını fakat daha sonra bu katliamlara karşı neden harekete geçmeye karar verdiğini nedenlere dayanarak anlatmaktadır. “Evet, fakat Nazilerin yol açtığı felaketin boyutunu idrak edememiştim. Epey geç de olsa, şiddeti ve yalanları dışarıdan kınamanın

yetmediğini anladım. Mücadeleye girmek, meşru kurumları desteklemek, onları asla 'kötü'nün eline teslim etmemek gerek.' " (PRB, s. 20). Paul Ricoeur Nazileri başlangıçta çok ciddiye almadığını fakat daha sonra Nazilerin tahmin ettiğiinden daha büyük tahribata sebep olduğunu görmüş ve bu nedenle de sorumluluk almaya karar vermiştir. Bu sorumluluğu neden aldığını da meşru kurumları destekleyip, bu kurumların kötü amaçların aracı haline gelmesini engellemek için aldığını ifade etmiştir. Paul Ricoeur sorumluluk almasını kendine özgü, makul gerekçelere, nedenlere dayandırarak belirtmiştir.

"Bilge Sokrates'in Ölümü" adlı kitapta ölüm cezasına çarptırılan Sokrates'in ölüm cezasına çarptırılmasından sonra Sokrates ve Simmias arasında ölüm üzerine bir konuşma geçer. Sokrates ölümden korku veya üzüntü duymamakta tam tersi ölümü aşık olduğu bilgeliğe bir erişme olarak görmektedir. Sokrates bu görüşünü nedenlere dayandırarak Simmias'a anlatmaktadır. *"Demek ki, âşık olduğum bilgeliği ancak ruhumla bedenim arasındaki bağlar çözüldüğü zaman, ölümüm sonrasında taniyabilirim. Diğer insanların öteki dünyada anne ve babalarına, eşlerine, dostlarına kavuşmayı bekledikleri gibi sevdiğime kavuşma fikri benim de içimi sevinçle dolduruyor!"* (BSÖ, s. 47). Sokrates ölümüne "üzülmemekte ve bu durumu ölümden sonraki hayatta bedeninin ağırlığından kurtulup yıllarca aradığı bilgeliğe kavuşma olarak nitelemektedir. Sokrates ölümü kendi düşüncesinde yüceltmek için birtakım nedenler sunmakta ve bu nedenlere dayanarak kendi düşüncesini oluşturmaktadır.

"Descartes Amcanın Kötü Cini" adlı kitapta filozof Descartes varlığın gerçekten var olup olmadığı konusunda tartışırken güneşin zihnindeki ve gerçekteki hacmi konusunda yorum yapmaktadır. *"Örneğin, aklıma gelen ilk şey: Dün gökyüzünde gördüğüm güneşin parlak ve küçücük olduğu düşüncesi. Ama bir de gökbilim sayesinde bildiğim bir şey var: O güneş yeryüzünden çok, çok daha büyük. Bu iki düşünceden ancak biri doğru olabilir!"* (DAKC, s. 37). Descartes, güneşi gökyüzünde gördüğünde onun oldukça küçük ve parlak bir cisim olduğunu söylüyor. Fakat daha sonra gökbilim bilgilerine dayanarak aslında dünyadan daha büyük bir cisim olduğunu belirtiyor. Descartes gökbilim bilgileri sayesinde güneşin büyük bir gök cismi olduğunu biliyor. Descartes'in güneş hakkında ortaya koyduğu görüşleri bilgilerine dayanmaktadır. Filozof belirli bir nedene (geçmiş bilgileri) dayanarak kendi görüşünü ortaya koymuş ve gözümüzle gördüğümüz güneşin hacminin gördüğümüzden çok farklı olduğunu ifade etmiştir.

"Descartes Amca'nın Kötü Cini" adlı kitapta papağanının ayak parmağını ısırması üzerine Descartes bedeninde duyduğu acının aklıdan bağımsız olmadığını düşünmüştür. *"İşte o anda Descartes Amca anladı ki, aklının bedeniyle ilişkisi hiç de öyle geminin güvertesindeki kaptanın gemiyle ilişkisine benzemiyordu. Akli ile bedeni iç içe geçmiş bir bütündü: Ayağı yaralandı mı, acıdan kıvranıyordu; oysa geminin kaptanı gemiden bir parça koptu mu hiçbir şey hissetmiyordu."* (DAKC, s. 61)Descartes papağanının ayağını ısırması üzerine bedeninde duyduğu

bir acıyı aynı zamanda aklında/ zihninde de hissettiğini fark etmiştir. Bunun üzerine daha önce düşündüğü beden ile akıl ilişkisini gemi ile kaptan ilişkisinden farklı görmüş ve bunun gemi-kaptan ilişkisiyle açıklamıştır. Descartes beden ile akıl ilişkisini açıklarken kendine göre makul gerekçelerle temellendirmiş ve kendi görüşünü ortaya koymuştur.

Descartes daha sonra gördüğü bir rüya ile yine varlıkların gerçek mi yoksa hayal mi olduğu tartışmasını da nedenlere dayanarak açıklamaktadır. *“Rüyamda gördüğüm şekiller gibi Eflatun da bir görünüp bir kayboluyorsa, gerçek bir papağan değil benim beynimde yarattığım bir hayalettir. Ama biliyorum ki şu anda rüya görmüyorum. Çünkü rüyalarda hiçbir zaman hayatımızdaki sahneler gibi düzgün bir akış olmaz.”* (DAKC, s. 62). Descartes rüyasından hareketle bir görünüp bir kaybolan papağanın da hayal olabileceğini düşünmektedir. Ardından rüyada olmadığını ve papağanın da ayağını ısıracağı gerçeğini düşünerek aslında papağanının gerçekte var olduğunu belirtmektedir. Ayrıca uyanırken yaşadığı her şeyin belirli bir akış içinde olduğunu da söyleyerek durumu daha da somutlaştırmıştır. Descartes başta rüyasında yaşadıklarını tekrar yaşıyor olabileceğini belirtmiş fakat sonra rüyada olmadığını ve yaşadıklarının hayal değil gerçek olduğunu söylemiştir. Bu düşüncesinin nedenlerini de açıklamıştır. Dolayısıyla Descartes düşüncesini aktarırken nedenlere ve makul gerekçelere başvurmuş ve düşüncelerini bu yolla ortaya koymuştur.

“Bilgelik Okulu- Büyük Sınav Zamanı” adlı kitapta balıkçı olmayı çok isteyen ve bunun için tehlikeli yollara başvuran Deniz, insanların kendi kararlarını vermesi üzerine görüşlerini söylemektedir. *“Yine de Deniz’e sorarsanız herkes kendi kararlarını vermekte özgür olmalıydı. Yoksa kimse istediği gibi yaşayamazdı; kimse özgür ve mutlu olamazdı.”* (BO-BSZ, s. 21-22). Deniz insanın kendi kararlarını kendisinin vermesi üzerine kendi zihninde bir tartışma yaşamaktadır. Bu tartışmanın sonucunda ise herkesin kendi kararlarını kendisinin vermesinin en doğrusu olduğuna karar veriyor ve bunun gerekçesini de belirtiyor. Deniz nedenlere ve makul sebeplere dayanarak kendi görüşünü ortaya koyuyor.

“Neden Okula Gitmek Zorundayım” adlı kitapta kitabın kahramanı Filo okula gitme zorunluluğunun nedeni araştırmaktadır. Bu kapsamda okuldaki sandalyeye neden okula gitmek zorunda olduğunu sormuştur. *“-Söylesene sandalye, neden okula gitmek zorundasın? Sandalye kısık sesle cevap verdi:-Sen rahatça otur ve öğretmenini dinle diye. Tıpkı benim hep yaptığım gibi!”* (NOGZ, s. 9). Sandalye okulda olmasını kendine göre makul gerekçelere ve nedenlere dayandırarak açıklamıştır.

Filo sandalyenin cevabını yeterli bulmadığı için okulda bulunan topa aynı soruyu sorar ve top cevap verir. *“Nedeni çok belli değil mi? Bildiğin gibi top eğlenceli bir şeydir. Ben de eğlenmek için buradayım.”* (NOGZ, s.13). Top okula gelme nedenini eğlenmek olarak bildirmiştir. Top da tıpkı sandalye gibi bu durumu kendine göre makul bir gerekçeyle ifade etmiştir.

Filo topun ardından aynı soruyu okuldaki oyuncaklara sorar ve onlardan da cevap alır.- *Çünkü yeni arkadaşlar istiyoruz. Burada bir sürü yeni arkadaş edinebiliriz, dedi oyuncak bebeklerden biri” (NOGZ, s. 15).* Oyuncaklar da diğerleri gibi okulda bulunma nedenlerini kendilerine göre nedenlere dayandırarak açıklamışlardır.

Filo yemek masasına oturduğunda çatala da neden okula gitmek zorunda olduğunu sorduğunda çatal cevap verir. *“-Bir sürü yeni lezzet keşfetmen ve karnını doyurman için diye cevap verdi çatal. “ (NOGZ, s. 17).* Çatal Filo'nun daha çok lezzeti keşfetmesi için okula geldiğini ifade etmiştir. Çatal da Filo'ya okulda olmasını nedenlere, makul gerekçelere dayandırarak anlatmıştır.

Filo, çataldan sonra kitaba da aynı soruyu yöneltmiştir. *“-Söylesene kitap, sen neden okula gitmek zorundasın? -Beni okuyarak bir sürü yeni bilgi öğrenin diye, dedi kitap” (NOGZ, s. 19).* Kitap Filo'ya okulda bulunmasının nedenini açıklamıştır. Kitap da diğerleri gibi okulda bulunmasını nedenlere dayandırmıştır.

Filo okul bahçesindeki ağaca gidip onun neden okulda olduğunu sormaktadır. *“-Selam ağaç! Neden okula gitmek zorundasın? -Büyüyüp gelişebilmek için sevgili Filo, diye cevap verdi ağaç, yapraklarını hışırdatarak.” (NOGZ, s. 21).* Ağaç büyüyüp gelişebilmek için okulda olduğunu belirterek, okula gelme nedenini kendine göre makul gerekçelere dayandırarak Filo'ya açıklamıştır.

Filo'nun öğretmeni Filo'yu yanına çağırıp sorusuna cevap veriyor. *“Okula gitmeliyiz çünkü böylelikle aklımıza takılan soruları nasıl soracağımızı öğrenebilir ve o soruların cevaplarını bulabiliriz.” (NOGZ, s. 24).* Öğretmeni Filo'ya okula neden gitmesi gerektiğini nedenlere ve gerekçelere dayandırarak anlatmıştır.

“Söyle Baba Beni Neden Seviyorsun?” adlı kitapta babasına kendisini neden sevdiğini soran Filo babasından beklediği cevabı alamayınca çevresindeki diğer varlıklara neden sevildiklerini sorar. Filo yolda gördüğü karıncaya kendisini neden sevdiğini sorar. *“-Hey sen, karınca, gitme! Bana seni neden sevdiğini söyle. Karınca biraz düşündükten sonra yanıt verdi: - Beni seviyorlar çünkü kimsenin dikkatini çekmiyorum ve bu yüzden kimseyi rahatsız etmiyorum.” (SBBNS, s. 9)* Karınca insanlar tarafından sevilmesini kendine göre makul gerekçelere ve nedenlere dayandırarak Filo'ya açıklamıştır.

Filo, karıncadan sonra karşılaştığı anne kediye de kendisini neden sevdiğini sorusunu sorar. *“-Söylesene anne kedi, seni neden seviyorlar? -Yavrularım beni seviyor çünkü onlara yemek veriyorum ve onlara ben bakıyorum. “ (SBBNS, s. 11)* Anne kedi, yavrularının kendisini neden sevdiğini makul gerekçeler sunarak Filo'ya açıklamıştır.

Filo daha sonra oyuncak ayıya gidip kendisini neden sevdiğini sormuştur. *“-Söylesene oyuncak ayı, seni neden seviyorlar? -Beni seviyorlar çünkü ben yumuşağım ve beni okşayabilirler,*

diye cevap verdi oyuncak ayı” (SBBNS, s. 13). Oyuncak ayı insanların kendisini neden sevdiğini nedenlere dayanarak, kendi düşünceleriyle Filo’ya ifade etmiştir.

Filo oyuncak ayıdan sonra güneşlenen çiçeğe gidip kendisini neden sevdiklerini sormuş. “-Söylesene çiçek, seni neden seviyorlar? -Beni seviyorlar çünkü ben çok güzelim ve mis gibi kokuyorum, diye yanıtladı çiçek.” (SBBNS, s. 15). Çiçek güzel olması, güzel kokması gibi nedenlere dayanarak insanlar tarafından sevildiğini düşünmektedir. Filo’ya da bu nedenleri ifade etmiştir.

Filo köpek kulübesine yaklaşır köpeğe kendisini neden sevdiklerini soruyor. “-Söylesene köpek seni neden seviyorlar? -İnsanlar beni seviyorlar çünkü benim sayemde kendilerini yalnız hissetmiyorlar. Ben burada olduğumda daha az korkuyorlar.” (SBBNS, s. 17). Köpek insanlar tarafından sevilmesini kendine göre gerekçelendirmiş ve bunu Filo’ya anlatmıştır.

Filo köpektен sonra bahçede unutulmuş kitaba gidip onu neden sevdiklerini sordu. “-Söylesene kitap seni neden seviyorlar? -Beni seviyorlar çünkü ben bir sürü şey biliyorum ve benden çok şey öğreniyorlar, diye cevap verdi kitap, gururla.” (SBBNS, s. 19). Kitap insanlar tarafından sevilme nedeni olarak çok şey bilmesini ve insanların kendisinden bir şeyler öğrenmesi olarak ifade etmiştir. Kitap kendisini neden sevdiklerini gerekçelere dayandırmış ve bunu Filo’ya belirtmiştir.

Filo eve dönerken yolda Ay’ı görür ve Ay’a kendisini neden sevdiklerini sorar. “-Söylesene Ay, seni neden seviyorlar? -Beni seviyorlar çünkü parlıyorum ve insanların hayal kurmasını sağlıyorum, diye cevap verdi Ay.” (SBBNS, s. 21). Ay parladığı ve insanlara hayal kurma imkânı sağladığı için insanlar tarafından sevildiğini söylemiştir. Ay sevilmesini nedenlere dayandırarak Filo’ya açıklamıştır.

Filo eve döndüğünde babası Filo’yu neden sevdiğini, nedenlere dayandırarak, makul gerekçelerle kendisine açıklamıştır. “...Seni seviyorum çünkü sen benim oğlumsun!” (SBBNS, s. 24) Babası Filo’yu oğlu için sevdiğini ifade etmiş ve kendine göre makul bir neden ortaya sunmuştur. Kitap boyunca Filo çevresindeki varlıklara neden sevdiklerini sormuş ve her biri bu soruya kendine göre birtakım nedenler sunmuş ve düşüncelerini bu nedenlere dayandırarak cevap vermişlerdir. Yazar burada çocuk okura Filo ve diyaloga girdiği varlıklar aracılığıyla herkesin kendine göre bir düşüncesi ve fikri olduğunu bu düşüncelerini de kendi bakış açılarına göre makul gerekçelerle desteklediğini anlatmaya çalışmıştır.

“Söyle Anne, Ben Neden Varım”, adlı kitapta kendisinin ve çevresindeki varlıkların neden var olduğunu öğrenmek isteyen Filo, annesinden istediği cevabı alamaması üzerine çevresindeki varlıklara neden var olduklarını sorar. Her biri neden var olduklarını kendilerine göre nedenlere, makul gerekçelere dayanarak açıklar.

Filo sineği görür ve ona neden var olduğunu sorar. “-Söylesene sinek, neden varsın? -Herkes neden var olduğumu bilir: Bir sürü küçük yumurta yumurtlayıp daha fazla sinek yapmak için.” (SABNV, s. 11) Sinek var olma nedenini, üreyip, çoğalma olarak ifade etmiştir. Sinek var

oluş sebebini kendine göre makul gerekçelere dayandırmış ve kendi düşüncesini ortaya koymuştur.

Filo sineğin cevabını dinledikten sonra annesinin cüzdanını eline alıp neden var olduğunu sorar. “-Söylesene cüzdan neden varsin?-Bana ‘siz’ diye hitap ederler küçük adam, çünkü ben zenginim. Ve ben çok para kazanmak, daha zengin ve daha şişko olmak için varım.” (SABNV, s. 15). Cüzdan Filo’ya var oluş nedenini kendi fikirlerine dayanarak açıklamış ve neden var olduğu sorusunu kendi düşüncesiyle yanıtlamıştır.

Filo odasında en sevdiği oyuncak arabaya gidip neden var olduğunu sormaktadır. “-Söylesene araba, sen neden varsin? -‘Vın vın’ yapmak, son sürat gitmek, havalara sıçramak için oynamak için yani! diye yanıtladı araba.” (SABNV, s. 17). Oyuncak araba, oyun oynamak için var olduğunu söylemiş o da tıpkı diğerleri gibi kendi makul düşüncelerinden hareketle Filo’nun sorusunu yanıtlamıştır.

Filo kâğıt mendil kutusuna gidip mendile neden var olduğunu sormaktadır. “-Söylesene mendil, sen neden varsin? -Burnunun tıkalı kalmaması için. Ben işe yararım, bunu anlamak bu kadar zır olmasa gerek, diye yanıtladı mendil.” (SABNV, s. 19). Mendil insanların sağlığı için var olduğunu belirtmiş, var oluşunu bir nedene dayandırarak kendi görüşünü ifade etmiştir.

Filo plastik gemisine neden var olduğunu sormaktadır. “-Hey gemi! Sen neden varsin? -Dünya turuna çıkmak ve birçok ülke görmek için varım.” (SABNV, s. 21) Gemi birçok farklı ülkeyi görüp, dünya turuna çıkmak için var olduğunu düşünmektedir. Tıpkı diğerleri gibi o da kendine özel, makul gerekçeler sunarak var oluş nedeninin açıklamıştır.

Filo çevresindeki varlıklara neden var oldukları sorularını yöneltmiş ve her biri bu soruya kendilerine özgü, makul düşüncelerinden hareketle neden var olduklarına dair fikirlerini belirtmiştir.

“Neden İsteddiğimi Yapamıyorum” adlı kitapta Filo çevresindeki varlıklara neden istediği her şeyi yapamadığı sorusunu yöneltmektedir.

Filo bir çiçek filizine istediğini neden yapamadığını sormaktadır. “-Söylesene filiz, neden istediğini yapamıyorsun? -Küçük olduğum için büyük işler yapmayı bilmiyorum, diye fısıldadı filiz.” (NİY, s. 11) Filiz küçük olduğunu ve bu nedenle istediğini yapamadığını belirtmiştir. Filiz’in istediğini yapamama konusundaki fikri kendine özgü, kendi görüşüdür.

Filo, yolda gördüğü banka neden istediğini yapamadığını sormaktadır. “-Söylesene bank, neden istediğini yapamıyorsun -Çünkü ben usluym, diye yanıtladı bank alçak sesle.” (NİY, s. 17) Bank istediği her şeyi yapamamakta kendi düşüncelerini Filo’yla paylaşmış ve uslu olduğu için istediği her şeyi yapamadığını ifade etmiştir.

Filo banktan sonra suya dalan balığa gidip neden istediğini yapamadığını sormaktadır. “-Şey küçük balık neden istediğini yapamıyorsun? -Bazen ben de sudan çıkıp dolaşmaya gitmek istiyorum, diye iç geçirdi balık. Ama annemiz sudan çıkmamızı yasakladı. Ağır bir şekilde

cezalandırılacağımızı söyledi, bu yüzden ben de sudan çıkmıyorum. “ (NİY, s. 21) Balık sudan çıkamadığını ve ceza almaktan çekindiğini söylemektedir. İstedikini yapamama sebebinin kendine özgü, makul gerekçelerle ifade etmektedir.

Filo eve gittiğinde dedesi onu karşılamakta ve ona neden istediğini yapamadığını söylemektedir. *“İstedikini yapamazsın, çünkü hala çok küçüksün... Bilmediğin çok şey var ve büyükler seni tehlikelerden korumak zorunda.” (NİY, s. 24)* Dedesi Filo'nun istediğini neden yapamadığı sorusuna makul gerekçeler sunarak kendi fikrini belirterek cevap vermiştir.

“Sevgi Nedir” adlı kitapta çocuklara, “Kardeşlerini kıskanıyor musun?” sorusu sorulmuştur. Çocuklardan bazıları bu soruya kendilerine özgü, makul nedenlere dayalı kendi fikirlerini yansıtan cevaplar vermişlerdir. Çocuklardan biri kardeşlerine karşı olan sevgisini sebep olarak göstermiş ve kıskanmadığını ifade etmiştir. *“Hayır çünkü onları seviyorum” (SN, s. 20)*. Bir başka çocuk ise kardeşlerinde olan şeylerin kendisinde olmaması nedeniyle kardeşlerini kıskandığını belirtmiştir. *“Evet , çünkü onlarda bende olmayan şeyler var. “ (SN, s.22)*. Çocuklardan bir diğeri ise ebeveynlerini paylaşmak istememesini bir neden olarak belirtmiştir. *“Evet, çünkü annem ve babam sadece benimle ilgilensinler istiyorum.” (SN, s. 24)*. Bir diğer çocuk ise kıskançlığın mutsuzluğa neden olacağını ifade etmiştir. *“Hayır, çünkü o zaman mutsuz olurum.” (SN,s. 26)*. Kıskançlığın sorun çıkmasına neden olacağını belirten başka bir çocukta yine kendi düşüncelerini ifade etmiştir. *“Hayır, çünkü kıskançlık sorunların çıkmasına neden olur.” (SN, s. 28)*

“Sevgi Nedir” adlı kitabın bir başka bölümünde ise çocuklara “Aşık olmak güzel midir?” sorusu yöneltilmiş ve çocuklardan bazıları bu soruya da yine kendine özgü, makul nedenlere dayalı kendi fikirlerini yansıtan cevaplar vermişlerdir. Her bir çocuk bu soruya kendi bakış açısıyla cevap vermiştir. *“Evet, çünkü aşk bize mutluluk getirir.” (SN, s. 34)*, *“Hayır, çünkü âşık olursam benimle dalga geçerler.” (SN, s. 36)*, *“Evet, çünkü âşık olduğumuzda birbirimize yardım edebiliriz.” (SN, s. 38)*, *“Hayır çünkü bazen devamı gelmiyor.” (SN, s. 40)*, *“Hayır, çünkü aşk biz hiç istemediğimiz halde kapımızı çalıyor.” (SN, s. 42)*

“Sevgi Nedir” adlı kitapta çocuklar kendilerine yöneltilen sorulara makul, kendilerine özgü ve kendi fikirlerini yansıtan cevaplar vermişlerdir. Yazar, çocuk okura sorulara cevap veren çocuklar aracılığıyla kendi fikirlerini belirten cevaplar üretebilmelerine imkân tanımıştır.

“Ben Kimim” adlı kitapta yazar çocuklara “Sen bir hayvan mısın?” sorusunu sormuştur. Çocukların bazıları bu soruya kendilerine özgü, makul gerekçelere dayalı cevaplar vermiştir. Çocuklardan biri bu soruya evrim teorisine dayanarak cevap vermiştir, *“Evet, çünkü biz insanlar eskiden maymunmuşuz.” (BK, s. 6)*. Bir başka çocuk ise akıllı olmasını gerekçe göstererek hayvan olmadığını belirtmiştir. *“Hayır, çünkü ben akıllıyım.” (BK, s. 8)*. Başka bir çocuk ise hayvan olmadığını konuşmayla ilişkilendirmiş ve kendi düşüncesini ifade etmiştir. *“Hayır, çünkü ben konuşabiliyorum.” (BK, s.10)*. İnsanların üretebildikleri için hayvan olmadığını düşünen başka bir

çocuk da yine kendine özgü bir düşünceyle bu soruya cevap vermiştir. *“Hayır, çünkü insanlar bir şeyler inşa ederler.”* (BK, s. 12). Bir başka çocuk ise insanların ölümlerinin mezara gömülmesini hayvanlardan farklı bir durum olarak yorumlamıştır. *“Hayır, çünkü öldüğümde beni mezara gömecekler.”* (BK, s. 14). Çocuklar kendilerine yöneltilen sorulara kendi düşüncelerinden hareketle, makul gerekçelere dayanarak cevap vermişlerdir.

“Ben Kimim” adlı kitabın ikinci bölümünde yazar çocuklara “Aynaya bakmaktan hoşlanıyor musun?” sorusunu yöneltmiş ve bu bölümde de bazı çocuklar kendilerine özgü, makul gerekçeler sunarak cevap vermişlerdir. Çocuklardan ilki güzel olduğu için aynaya bakmaktan keyif aldığını söylemiştir. *“Evet, çünkü ben güzelim.”* (BK, s. 20). Bir başka çocuk ise aynada sadece olumsuzlukları gördüğü için aynaya bakmaktan keyif almadığını belirtmiştir. *“Hayır, çünkü aynada sadece kusurlarımı görüyorum.”* (BK, s. 22). Çocuklardan bir diğeri aynada kendisinin nasıl görüldüğünü düşünmekte ve bu nedenle aynaya bakmaktan hoşlanmaktadır. *“Evet, böylece gerçekten nasıl olduğumu görebiliyorum.”* (BK, s. 24). Başka bir çocuk ise sadece güzel giyindiğinde aynaya bakmaktan hoşlandığını ifade etmektedir. *“Evet, güzel giyindiğimde aynaya bakmayı çok seviyorum.”* (BK, s. 26). Sonuncu çocuk ise aynada kendisini görmekten keyif almadığı için aynaya bakmaktan hoşlanmadığını belirtmiştir. *“Hayır, çünkü o zaman kendimi görüyorum”* (BK, s. 28.). Çocuklar aynaya bakmaktan neden hoşlandıklarını veya hoşlanmadıklarını nedenlere dayandırarak, makul gerekçeler sunarak ifade etmişlerdir.

“Ben Kimin” adlı kitabın üçüncü bölümünde ise yazar çocuklara “Başkalarına benziyor musun?” sorusunu sormuştur. Çocuklar bu soruya da yine kendilerine göre nedenler sunarak cevap vermiştir. Çocuklardan ilki maddi durumun başkalarına benzeyip benzememesinde bir etken olduğunu düşünmekte ve bu düşüncesini ifade etmektedir. *“Hayır, çünkü bazı insanlar benden daha fakir.”* (BK, s. 38). Bir başka çocuk ise hal ve hareketlerin normal ya da anormal olmasının etkili olduğunu düşünmektedir. *“Evet, çünkü ben normalim.”* (BK, s. 42). Çocuklardan bir diğeri de herkesin tek ve biricik olduğunu bu nedenle de kimsenin kimseye benzemeyeceğini düşünmektedir. *“Hayır çünkü ben, benim”* (BK, s. 44) Çocuklar başkalarına benzeyip benzemediklerini kendi görüşlerine dayanan nedenlere ve kendilerine özgü düşüncelerine dayanarak ifade etmişlerdir.

“Hayat Neden Böyle” adlı kitapta yazar çocuklara “Nasıl Mutlu Olabilirsin” sorusunu yöneltmiştir. Bazı çocuklar bu soruya nedenlere dayandırılmış kendi düşüncelerini ifade eden cevaplar vermişlerdir. Çocuklardan ilki akademik başarının mutluluğa neden olabileceğini belirtmiştir. *“Okulda iyi notlar alarak”* (HNB, s. 4.). Soruya cevap veren ikinci çocuk ise kendi kendini ödüllendirmenin mutlu olması için bir neden olduğunu belirtmiştir. *“Kendimi ödüllendirerek”* (HNB, s. 6). Bir diğer çocuk ise maddi anlamda zengin olmanın mutlu olması için yeterli olduğunu ifade etmiştir. *“Büyüyüp zengin biri olarak”* (HNB, s. 8 *“Çok sayıda arkadaş edinerek.”* (HNB, s. 10). Bir başka çocuk ise insanlarla tartışmaktan kaçındığında mutlu

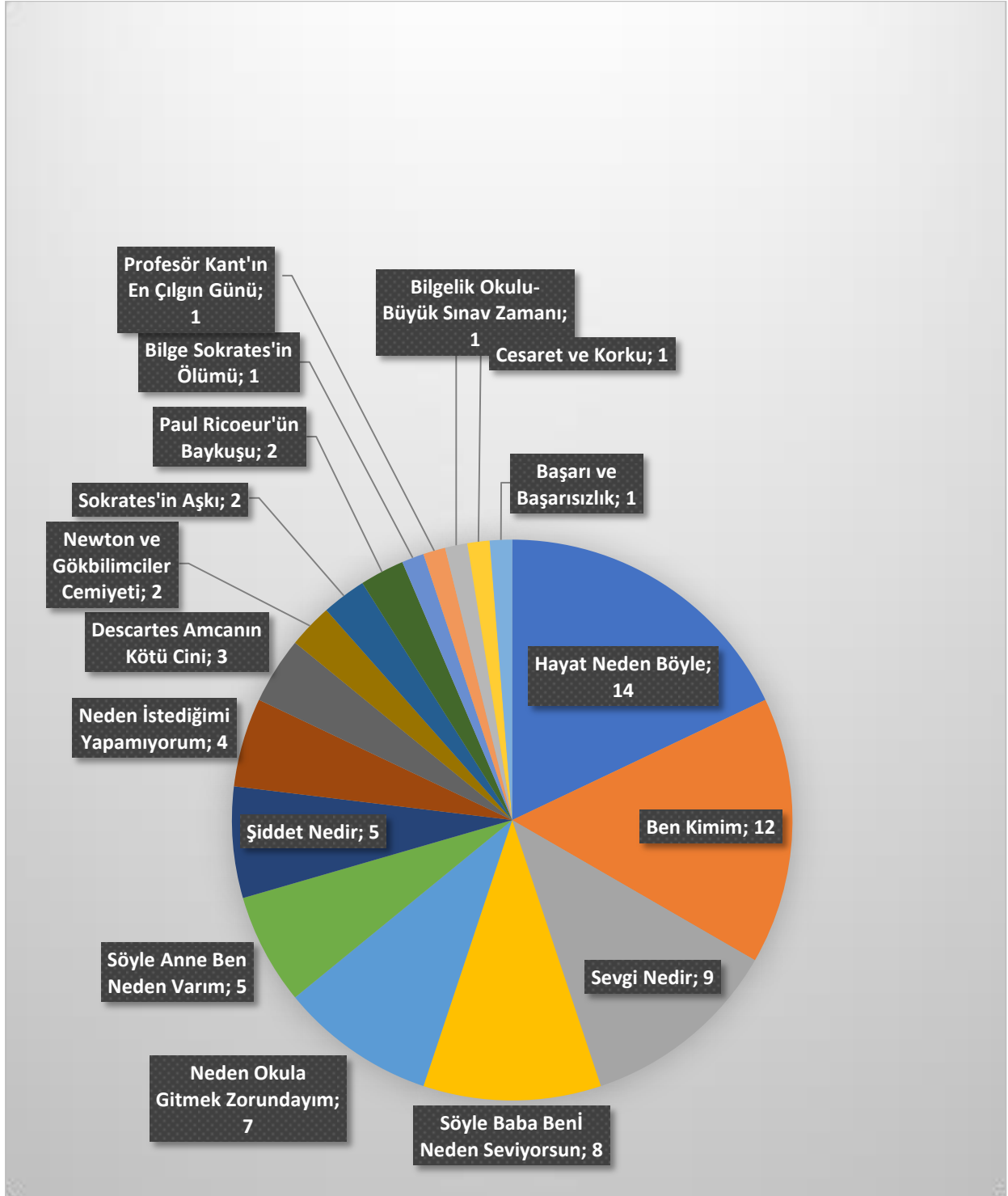
olabileceğini söylemektedir. *“Başkalarıyla tartışmaktan ve başkalarının benimle tartışmasından kaçınarak”* (HNB, s. 12). Soruya cevap veren sonuncu çocuk ise mutlu olmak için sınırsız özgürlüğün gerektiğini ifade etmiştir. *“İstediğim her şeyi yapmakta özgür olarak.”* (HNB, s. 14). Çocuklar mutlu olabilmeleri için kendilerine göre makul nedenleri belirterek soruya cevap vermişlerdir.

“Hayat Neden Böyle” adlı kitabın ikinci bölümünde “Bir gün şampiyon olacak mısın?” sorusuna cevap veren çocuklar neden ve nasıl şampiyon olacaklarını kendi gerekçeleriyle birlikte belirtmişlerdir. Soruya cevap veren çocuklardan ilki hayallerini gerekçe göstermektedir. *“Evet, çünkü şampiyon olmak benim hayalim.”* (HNB, s. 20). İkinci çocuk ise ebeveynlerini mutlu edebilmek için şampiyon olacağını belirtiyor. *“Evet, çünkü annem ve babam bunu istiyor.”* (HNB, s. 22). Üçüncü çocuk ise ünlü biri olabilmek için şampiyon olması gerektiğini düşünmektedir. *“Evet, çünkü ünlü olmak ve televizyona çıkmak istiyorum.”* (HNB, s. 28). Çocuklar ikinci bölümde şampiyon olmayı neden istediklerini ve şampiyon olmaları için nedenlerini belirterek soruyu cevaplamışlardır.

“Hayat Neden Böyle” adlı kitabın son bölümünde yazar çocuklara “Hayat Neden Zor?” sorusunu sormaktadır. Soruya cevap veren çocukların ilki çevresinde daha güçlülerin var olmasından dolayı hayatın zor olduğunu belirtmektedir. *“Çünkü çevremde benden daha güçlü insanlar var”* (HNB, s. 34). Bir diğer çocuk bazı insanların aç olmasını neden olarak görmektedir. *“Çünkü yiyecek hiçbir şeyi olmayan insanlar var.”* (HNB, s. 36). Üçüncü çocuk kendisini yalnız hissettiği için hayatın zor olduğunu düşünmektedir. *“Çünkü bazen kendimi yalnız hissediyorum.”* (HNB, s. 39). *“Çünkü dünyada savaş var.”* (HNB, s. 40). Ebeveynlerinin kendisini anlamadığını düşünen dördüncü çocuk göre de hayatın zor olmasının nedeni budur. *Çünkü annem ve babam beni anlamıyor”* (HNB, s. 42). Çocuklar hayatın neden zor olduğu sorusuna da diğer sorular gibi kendilerine özgü düşüncelerinden ve bu düşüncelerin dayandırıldığı makul gerekçelerden hareketle cevap vermiştir.

“Şiddet Nedir” Adlı kitapta yazar çocuklara “Şiddete Başvurmaktan Kaçınabilir Misin?” sorusunu sormaktadır. Çocuklar şiddetle baş etme konusunda kendi fikirlerini, kendi gerekçelerinden hareketle cevaplamışlardır. Soruya ilk cevap veren çocuk insan olduğu için şiddetten kaçınamayacağını ifade etmektedir. *“Hayır, çünkü ben bir insanım ve insanlar şiddete yönelebilir.”* (ŞN, s. 20). İkinci çocuk ise sağduyulu olduğunda şiddetten uzak durabileceğini belirtmektedir. *“Evet, eğer iyice düşünür taşınırsam.”* (ŞN, s. 22). Üçüncü çocuk ise nefes egzersizleri yapması durumunda sakinleşip şiddetten uzak durabileceğini belirtmektedir. *“Evet, köşemde yavaşça nefes alıp vererek sakinleşmeye çalışırsam.”* (ŞN, s. 24). Bir diğer çocuk ise şiddetten uzak durabilme nedenini sakin olmasına dayandırmaktadır. *“Evet, çünkü çok sakinim ve asla öfkelenmem”* (ŞN, s. 26). Çocuklardan bir başkası da fiziksel üstünlüğünü nedeniyle şiddete başvurmasının gerektiğini düşünmektedir. *“Hayır, çünkü çok güçlüyüm ve kaslarımı*

kullanmam gerek” (ŞN, s. 28) Çocuklar şiddete neden başvuracaklarını ya da başvurmayacaklarını kendilerine özgü nedenlere dayanarak açıklamışlardır.

Grafik 4.1.1.1. Kendine Özgü, Nedenlere Dayandırılabilen Görüşlerin ve Düşüncelerin Oluşturulması

Bu başlık altında çocukların kendi fikirlerini, kendi makul görüşlerine dayandırarak ifade etmelerini sağlayan bulgular incelenmiştir. İncelenen kitaplarda bu bölümde tasnif edilmiş bulgular ele alınmıştır. Bu başlık altında incelenen bulguların doğru, mantıklı veya nesnel olmasına dikkat edilmemiş sadece çocukların kendilerine özgü, kendi düşüncelerini ifade etmelerine dikkat edilmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı değeri 78 olarak belirlenmiştir. Bulgu elde edilen kitaplardan 1 tanesi Türk yazara ait iken 16 tanesi ise yabancı yazarlara aittir.

4.1.2. Çocuk ve gençlerin benlik saygısı ve kendine güvenme

Çocuklar yaşamda karşılaştıkları durumlara karşı gösterdikleri tavır ve geliştirdikleri yaklaşımla kendi kişiliklerini inşa ederler. Bu süreçte çocuğun kendine güven duyması ve otosaygı geliştirmesi sağlıklı bir kişilik gelişimini de mümkün kılacaktır. Bu başlık altında yapılan incelemede çocuklar için felsefe içerikli kitaplarda çocukların ve gençlerin benlik saygısı ve kendine güvenmeye dair bulgular belirlenmiştir.

Benlik, bireylerin var olan kişisel yetenekleri, sahip oldukları özellikleri, geleceğe dair arzuları, idealleri ve umut ettiklerinin bir ifadesidir. Benlik kavramı bireylerin kendi kimliklerinin farkında olmalarıdır. (İkizler ve Karagözoğlu'ndan akt. Gündoğdu, 2019:10) Özgüven ise, bireyin kendine karşı olumlu duygular geliştirebilmesi ve kendini iyi hissetmesi halidir. Bireyin bu iyi halden dolayı kendisiyle ve çevresindekilerle barışık olmasıdır. (Akagündüz'den akt. Gündoğdu, 2019: 23)

Çocuk ve gençlerde oluşturulacak olumlu benlik saygısı ve özgüven algısı çocuğun kendisini bir birey olarak daha sağlam ifade edebilmesini ve kendisiyle barışık olmasını sağlayacaktır.

Kitaplarda kendine güvenme ve benlik saygısı zihinsel/psikolojik bakımdan, fiziksel özellikler bakımından, kararlılık bakımından, öğrenilmiş çaresizlikler bakımından, yetersizlik hissi bakımından ve sosyal ilişkiler bakımından ele alınmıştır.

“Beden ve Akıl” adlı kitapta benlik saygısı ve kendine güvenme fiziksel özellikler bakımından ele alınmıştır. Lora adlı çocuğun fiziksel özelliklerinin kendine güven duygusuna etkisi anlatılmaktadır. İnsanların sahip olduğu farklı fiziksel özellikler veya kusurlar bireylerin yaşamında bir engel olarak karşılına çıkarıldığında bu durum kişinin kendine olan güvenini kaybetmesine ya da benliğine karşı olan saygısını yitirmesine neden olabilir. *“Ağabeyi bacalarının direğe benzediğini söylediğinden beri, Lora mayo giymeye cesaret edemiyor. Plajda terliyor, ama dünya başına yıkılsa, pareosunu çıkarıp denize girmeyecek”* (BVA, s. 25). Lora ağabeyinin bacaları hakkında yaptığı olumsuz yorumdan sonra kendine olan güvenini kaybetmiştir. Sonuç olarak Lora abisinin fikrini dikkate almayıp denize girebilir böylece

kendiyle barışık, benlik saygısı olan bir birey olmayı tercih edebilir ya da bunu başaramayı kendine olan güvenini ve benlik saygısını yitirebilir. Bu tamamen Lora'nın elindedir.

İnsanlar özellikle de gençler karşı cinsi etkilemenin yolunun dış görünüşten kaynaklandığını düşünürler. Halbuki karşıımızdaki kişiyi sadece fiziksel özelliklerle etkileyemeyiz. Düşüncelerimiz, bakış açılarımız, fikirlerimiz de karşıımızdaki kişiyi etkilemek için çoğu zaman fiziksel güzellikten, yakışıklılıktan çok daha fazla işe yaramaktadır. Tabi bu durum gençler arasında çoğu zaman böyle algılanmaz. "Beden ve Akıl" adlı kitaptaki bir diğer bölümde ise kendine güvenme ve benlik saygısı konusunda fiziksel özelliklerin karşı cinsle kurulan ilişkilerdeki yeri anlatılmaktadır. Helen, çocuklarına eşyle nasıl tanıştığını anlatırken ilk başta eşinin fiziksel olarak ilgisini çekmediğini belirtmiştir."-Evet, kısa boylu, kumral bir adamdı; hiç tipim değildi. -Yani sen babamı çirkin mi buluyorsun? -Hayır, onu çok yakışıklı buluyorum!" (BVA, s. 38)

Helen eşini ilk gördüğünde kısa boylu, kumral ve yakışıklı olmayan biri olarak tanımlamaktadır. Ta ki Helen kocasını tanıyıp onu fiziksel, bedensel özellikleriyle değerlendirmeyene kadar. Bu durum yaşamda çoğu zaman kişilerin yaşayabileceği bir durumdur. İnsanlar önce birbirini güzel, yakışıklı, kısa boylu, uzun boylu, şişman, zayıf, çirkin, esmer, sarışın, kumral gibi fiziksel özelliklerini betimleyen sıfatlarla tanımlarlar. Halbuki bunlar sadece dış görünüşü ifade eden bedenlerimizi niteleyen birer özelliktir. Ama bu özellikler karşıımızdaki kişileri etkilemek için yeterli değildir. Bir düşünce veya fikir bedeni güzelleştirebilir ya da çirkinleştirebilir. Bu durum gençlerin ve çocukların kendilerine güven duymasına ve benlik saygısına neden olabileceği gibi sadece fiziksel, bedensel özellikleriyle nitelenmekte aynı biçimde gençlerin ve çocukların kendilerine olan güvenlerini ve benlik saygılarını yitirmelerine neden olabilecektir. Beden ve Akıl kitabında anlatılan bu öyküde ise yazar çocuk okura salt bedenden ve fiziksel görünüşten ibaret olmadığını dolayısıyla fiziksel, bedensel özelliklerimizin kendimize olan güvenimiz ve benlik saygımızı etkilememesi gerektiği mesajını vermektedir.

"Güzellik ve Çirkinlik" adlı kitapta yazar fiziksel görünüşün kendine güvenme ve benlik saygısına etkisini Selva ve Fredi'nin öyküsüyle anlatmaktadır. Fiziksel görünüş bazen çocuk ve gençlerin kendine saygısını ve güvenini olumsuz etkileyebilir. Örneğin aşırı kilolar, sivilceler, fazla uzun ya da kısa boy, vb. Çocuk ve gençler bu fiziksel görünüşlerinin bir eksiklik olduğunu kabullenip içine kapanırlarsa bu durum çevreleri tarafından da böyle kabul edilecektir. Çocuk ve gençlerin içine kapanmaları asosyal davranış biçimleri geliştirmelerine de neden olacaktır. Asosyal davranış, akran ve yetişkinlerin yanında gösterilen çekingen, sosyal olmayan davranışlardır. Asosyal davranış sergileyen bireyler kalabalık ortamlardan hoşlanmaz ve toplumdaki kendilerini uzaklaştırırlar (Gülay'dan akt. Karabulut, 2016: 6).

“Selva, sınıfta kendini çok kötü hissediyor. Oysa derslerine iyi çalışıyor, iyi notlar alıyor; ama takıntıları var, çünkü açık ara farkla sınıfın en kısa boylusu, tel taktığından beri gülmeye cesaret edemiyor, saçlarının yeni kesiminden nefret ediyor ve dört gündür burnunun üstünden kaybolmayan üç sivilcesi var. Kâbusu, ders araları. Ders zili çaldı mı, köşesinden ayrılmıyor; diğerleri gelip onu çağırdığında bile reddediyor.” (GVÇ, s. 9). Selva kısa boyunu, saçlarının kesimini, diş telini ve sivilcelerini bir sorun olarak görmekte. Kendisini çirkin bulduğu için de arkadaş ortamına girmekten kaçınmakta ve asosyal kalmaktadır. Selva'nın bu tutumu onun benlik saygısına ve kendine olan güvenine zarar verecektir. Çünkü Selva'nın fiziksel görünüşünden hareketle kendisi hakkındaki görüşleri bir süre sonra çevresindekiler tarafından da kabul görecektir. Böylece zamanla Selva grubun bir üyesi olmaktan uzaklaşacaktır. Bunun sonucunda da Selva'nın kendine güveni ve benlik saygısı olumsuz etkilenecektir.

“Pazartesi günü sınıfa yeni biri geliyor. Adı Fredi. Öğretmen, Selva'dan arkadaşına okulu gezdirmesini istiyor. Küçük kız da Fredi'ye kütüphaneyi, kantini, spor salonunu ve öğretmenler odasını gösteriyor. Selva tek kelime etmezken, Fredi sürekli konuşuyor, fıkralar anlatıyor. Fıkraları özellikle sarışınlarla ilgili; Selva kumral olduğundan fıkralar onu güldürüyor. ‘Çok garip, sen de Karol gibi gülüyorsun,’ diyor Fredi, ‘Karol da kim?’ ‘Önceki okulumda en iyi arkadaşım. Hatta, bence tipin de ona çok benziyor,’ diye yanıtıyor Fredi.” (GVÇ, s. 10). Selva sınıfa yeni gelen arkadaşına okulu tanıtırken aynı zamanda arkadaşıyla diyalog içine giriyor. Arkadaşıyla konuştuğu rahatlıyor, sorun olarak gördüğü fiziksel özelliklerini unutup. Fiziksel özelliklerinin aslında sosyal hayatındaki ilişkileri belirlemediğini görüyor ve kaybettiği güvenini, benlik saygısını tekrar kazanıyor. Yazar çocuk okura fiziksel özelliklerimizin kendimize olan inancımızı, saygımızı, güvenimizi etkileyemeyeceğini, kilo, boy, saç, vb. özelliklerimizin bizi yaşantımızda sınırlayamayacağı mesajını vermeyi amaçlamıştır.

İnsanlar bazen kendini başarısız hissedebilir, zor bir durumda kaldığını ve bu durumdan hiçbir zaman kurtulamayacağını düşünebilir. Böyle zamanlarda çevremizdeki kişilerin bize destek olmasını, kendimize olan güvenimizi kazanmamızda bize yardımcı olmasını bekleriz. Böylece zor durumdan kurtulabileceğimize inancımız ve kendimize olan güvenimiz artar. “Başarı ve Başarısızlık” adlı kitapta yazar kendine güvenme ve benlik saygısına sosyal ilişkiler bağlamında yaklaşmıştır. Kitapta sosyal çevrenin bireye yaklaşımının kendine güvenme ve benlik saygısına etkisi ele alınmıştır. *“Kendimizi sürekli başarısız hissetmek; kapkaranlık bir tünelde yürüdüğümüzü ve bütün yaşamımız boyunca da orada kalacağımızı sanmaya benzer. Böyle zamanlarda, tünelden çıkabileceğimizi düşünen, bize inanan birine ihtiyaç duyarız. İşte o zaman, tünelin ucunda küçük bir ışık belirir. Karanlığın sonu görünür. Nereye doğru gideceğimizi bilir, tünelden çıkarız.”* (BVB, S. 8)

Benlik kavramı ve özgüven duygusunun gelişimi bireyin çevresiyle olan ilişkisinden etkilenir. Bireyin çevresindeki insanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilme ve kabul

edilme gereksiniminin karşılanması bireyin kendini algılama biçimini önemli ölçüde etkiler. Bu konuda memnun eden veya hayal kırıklığına uğratan yaşantılar bireyin kendine değer verme duygusunu oluşturur (Mutluer, 2006: 6). “Başarı ve Başarısızlık” adlı kitapta çocuğuna bisiklet sürmeyi öğreten bir babanın öyküsü kendine güven ve benlik saygısına sosyal çevrenin etkisi bağlamında anlatılmıştır. İnsanlar kendilerine olan güvenlerini kaybettiklerinde çevrelerindeki kişilerden bir destek beklerler. Bu destek sağlandığı zaman kişi kendine güvenini kazanabilir ve başarısız olduğu durumu başarılıya çevirebilir. Fakat çevresindeki kişiler destek olmak yerine başarısızlığı ön plana çıkarırsa bu durum zaten başarısını kaybeden kişi için içinden çıkılmaz bir hale dönüşecektir. Yazar bu bölümde çocuk okura her ne kadar kendine olan güven kaybedilse dahi etrafımızdaki pozitif kişiler sayesinde bunun tekrar kazanılabileceğini ve başarılı olunabileceğini anlatmaktadır.

Ebeveynler bazı durumlarda çocuklarının başarısızlıkları karşısında çok aşırı tepkiler verebilmektedir. Bu tür tepkiler çocuğun kendine olan inancını yitirmesine ve çocuğun benlik saygısının zedelenmesine neden olabilmektedir. *“Sana inanamıyorum, hayatımda bisiklet gidonunu böyle tutan birini görmedim... Hayır, hayır, sol ayağı o kadar yukarı kaldırmak da ne oluyor, sana dediklerimi anlamıyor musun? Daha önüne bakmayı bile beceremiyorsun, aklın nerede senin? Zavallı oğlum, en ufak bir denge duygusu yok sende, ooof of, gerçekten de daha kırk fırın ekmek yemen gerek senin...”* (BVB, s. 9). Adam bisiklet sürmeyi öğrenen çocuğuyla çalışma yapmakta. Fakat çocuk bisiklet sürmeyi öğrenme aşamasında hatalar yapmaktadır. Çocuğun hata yapması doğal ve beklenen bir durumdur. Fakat adamın tepkilerine baktığımızda çocuğun hatalarına karşı aşırı tepkiler vermektedir. Oysa bisiklet sürmeyi yeni öğrenen bir çocuğun hata yapması durumunda öğretici konumundaki babanın çocuğuna sürekli aptal ve başarısız olduğu hissini yaşatması yerine başarabileceği hissini yaşatması ve çocuğun kendine güvenmesine yardımcı olması beklenmektedir.

Erik Erikson’un Psikososyal Gelişim Kuramında yer alan üretkenliğe karşı aşağılık duygusu çocuğun sosyalleşme dönemi olan 7-12 yaş dönemini kapsar. Çocuk bu dönemde başarıya ve yeterlik hissini anlamaya başlamaktadır. Başarılı deneyimler çocuğa bir çalışkanlık, yeterlik ve egemen olma duygusu verirken başarısızlık bir yetersizlik ve aşağılık duygusu, işe yaramazlık duygusu uyandırır (Miller,2008: 215). Baba ve çocuğun durumu ele alındığında ilk örnekte çocuk babasının tavrından dolayı yetersizlik hissi yaşamaktadır. İkinci örnekte ise baba çocuğunun başarı hissini yaşamasını ve kendine güvenmesini sağlamaktadır. *“Evet, evet ayağımı yere hiç koymadan en az iki metre gittin, aferin! Hadi, biraz daha gayret, önüne bak, ileri doğru işte böyle. Çok yeteneklisin, bugünlük yeterince ilerledin bile, gidip birer sıcak çikolata içelim, yarın sabah yeniden geliriz. Yarın patikanın sonuna kadar hiç durmadan gideceğine adım gibi eminim...”* (BVB, s. 10). Bu bölümde ise çocuğuna bisiklet sürmeyi öğreten babanın daha pozitif bir yaklaşımı görünmektedir. Baba burada çocuğun her doğru hareketi için çocuğu olumlu dönüt

vermekte ve böylece çocuğun başarabileceğine dair inancını desteklemektedir. Yukarıdaki babanın olumsuz ve suçlayıcı tavrının aksine olumlu yaklaşım gösteren baba tavrı çocuğun kendine güvenme hissini yaşamasına yardımcı olacaktır.

Sosyal çevrenin benlik saygısına etkisi “İyi ve Kötü” adlı kitapta Ronaldo ve çetesi örneğiyle anlatılmaktadır. İnsan düşünen bir varlıktır dolayısıyla sürekli birilerinin telkinleriyle, söylemleri, emir ve direktifiyle hareket edemez. Eğer kendi aklını ve düşüncesini kullanmak yerine sürekli telkin, emir ve direktiflerle hareket ediyorsa kişi düşünmeyi bırakmış yani insan olmanın temel kurallarından birinden düşünmekten, kendi kararlarını almaktan ve kendi kararlarıyla hareket etmekten vazgeçmiştir. “*Ronaldo, ‘Tartışma yok, bunun iyi mi kötü mü olduğuna ben karar veririm. Kevin ve Hektor iyi bir dersi hak ettiler; yani yapacağımız iyi bir şey’ diye yanıtıyor. Olga diğerlerine bakıyor. Kimse görevi tartışmıyor. Olga da, ‘Her neyse, sonuçta Ronaldo şef,’ diye düşünüyor. (İVK, s. 20-21.)*” Ronaldo ve arkadaşlarının kurduğu çetede her bireyin kendi düşünme becerisi var ama Ronaldo’nun verdiği görevi yerine getirmeyi düşünmeye tercih ediyorlar. Ronaldo’nun isteklerini yapmayı, sorgulamaya tercih ediyorlar. Yapılanların iyi veya kötü olduğuna Ronaldo karar veriyor. Oysa Olga bunun iyi olmadığını ifade ederek düşünebildiğini gösteriyor fakat sonunda o da Ronaldo’nun şef olduğunu kabul edip Ronaldo’nun isteğini yerine getirmeye karar veriyor. Öyküde okura anlatılmak istenen birilerinin bize söylediklerini kendi akıl süzgecimizden geçirmeden koşulsuz- şartsız kabul etmek kendi kişiliğimize saygısızlıktır. Bu tür durumlar benlik saygısını olumsuz etkileyecektir.

Günlük yaşamda saldırgan ve kavgacı kişiler kendilerinden korkanlarla uğraşır ve güçlerini korkan kişiye kabul ettirmeye çalışırlar. Saldırganlık, genel olarak, diğerine zarar vermek amacıyla bir kişi ya da grup tarafından gerçekleştirilen davranış olarak tanımlanmaktadır (Bilgin, 2006: 276). Saldırgan davranışların ve saldırganlığa maruz kalmanın benlik saygısına ve kendine güvenme becerisine etkisi “Cesaret ve Korku” adlı kitapta kedi ve köpek öyküsüyle anlatılmaktadır. “*Kedi bütün hızıyla kaçıyor. Köpek havlayarak onu kovalıyor. Birden, kedi zınk diye duruyor. Arkasına dönüyor. Sırtını kamburlaştırıp, tüylerini kabartıyor. Pençelerini çıkarıp tıslıyor. Köpek aniden duruyor. Kuyruğunu kıstırıp usul usul geri çekiliyor.*” (CVK, s. 15). Kedi köpeğin saldırısına karşı korkup kaçmaya devam etseydi köpek de saldırmak için kedinin peşini bırakmayacaktı fakat kedi köpeğe karşı korkusunu göstermek yerine cesaretini gösterdi. İnsanlarda da durum aynıdır. Saldırgan, kavgacı, agresif bir kişiye karşı korku gösterilirse bu kişi saldırganlığa ve agresifliğe devam edecektir. Fakat bu tür kişilerin saldırgan ve agresif tutumlarına karşılık korku belirtisi gösterilmeyip cesaretli olduğunda saldırgan ve agresif davranışlardan vazgeçecektir. Yazar çocuk ve gençlere sosyal yaşamda saldırgan ve agresif kişilerin karşısında kendilerine güvenip cesaretlerini ortaya koymalarının önemini kedi ve köpek öyküsü üzerinden anlatmıştır.

İnsanlar bazen bir işi birkaç denemenin sonunda başarabilmektedir. Bu tür durumlarda her başarısız girişimde bir tecrübe edinilir ve başarıya ulaşmak adına bir şeyler öğrenilir. Yaşanan başarısızlıkların sonucunda kişi kendine olan inancını yitirmek yerine başarmak için tekrar çalışmaya başlarsa sonuçta elde ettiği başarı kendine güvenmesine ve benlik saygısı yaşamasına neden olacaktır. Aksi durumda ise yaşanan ilk başarısızlıkla umutsuzluğa kapılıp, başarısızlığı kabullenirse bu kendine olan güvenini yitirmesine neden olacaktır. Başarı ve Başarısızlık adlı kitapta anlatılan Dilara'nın öyküsünde yürüme alıştırmaları yapan Dilara'nın ne kadar düşerse düşün kararlılığından ödün vermeyip amacına ulaştığı anlatılmaktadır. Yazar Dilara'nın kararlılığının sonucunda başardığını ve bu kararlılığın Dilara'ya özgüven kazandırdığını anlatmaktadır. *"Dilara emekleyerek ilerleyip, ayağa kalkmak için yavaş yavaş masanın ucuna tutunuyor. Ve pat, yeniden poposunun üstüne düşüyor. Neyse ki, altında bezi var; bu sayede düşmenin şiddeti azalıyor. İkinci deneme, üçüncü deneme, işte oldu, oh, yeniden ayakta."* (BVB, s. 11). Dilara her düşüşünde tekrar kalkıyor ve bir önceki hatasını tekrarlamıyor ve her düşüşünde vazgeçmek yerine tekrardan ayağa kalkıyor. Her seferinde başarıya ulaşmak için biraz daha çabalyor ve bu çabaların sonucunda başaracak. Başarıyı elde ettiğinde ise yapabileceğine ikna olacak ve kendine güvenecek.

İnsanlar başarıya ulaşabilmek için öncelikle başarısızlığı tatmalıdır. Fakat bu başarısızlık kabullenilirse kendine olan güven ve benlik saygısı yitirilir. Erik Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramında bu durum başarılı kimlik kavramıyla açıklanmaktadır. Başarılı kimlik (Identity Achievement) statüsüne sahip birey, seçenekleri irdelediği bir dönemi geçmiş ve yaşamına ilişkin bazı kararları almış, yaşamına yön vermede başarılı olan ergenin kimliğini tanımlar (Ergene, 2008: 119). "Başarı ve Başarısızlık" adlı kitapta bu durum Aras'ın öyküsüyle anlatılmaktadır. *"Aras az önce Ece tarafından reddedildi. Haftalardır, onu çok hoş bulduğunu ve sinemaya davet etmek istediğini söylemeye cesaret edebilmek için dönüp duruyordu. Daha önce bir kıza okul dışında görüşmeyi teklif etmeyi asla göze alamamıştı. Bugünse, bütün cesaretini toplayıp derin bir nefes aldıktan sonra, ders arasında Ece'ye yaklaştı ve bir sonraki cumartesi sinemaya gitmeyi teklif etti. Reddedildi. Başarısızlık. Tam bir başarısızlık. Ece'yle ilgili her şey bitti."* (BVB, s. 17). *"3 hafta boyunca uyuyamadığımı, her sabah karnıma ağrılar girdiğini, ona söyleyeceklerimi günde 100 kez prova ettiğimi düşünüyorum da! Daha ilk sözcükte öleceğimi sandığımı düşünüyorum da..."* (BVB, s. 18). *"Üç ay sonra Aras, Amanda'yla sinemada."* (BVB, s. 19). Aras hoşlandığı Ece'ye çıkma teklif ediyor fakat reddediliyor. Aras Ece'ye açılma konusunda oldukça stres yaşamış olmasına rağmen reddedildikten sonra yaptığı değerlendirmede aslında hiç de korktuğu gibi olmadığını fark ediyor. Aras reddedildiği için kendine olan güvenini kaybetmiyor. Tam tersi bunu gayet normal karşılıyor ve bir süre sonra Amanda'yla sinemaya gidiyor. Çocuklar ve gençler herhangi bir konu hakkındaki ilk başarısız girişimlerinde başarısızlığı kabullenmek yerine tıpkı Aras gibi başarısız duruma dair olumlu bir değerlendirme yaptıklarında daha sonraki girişimlerinde

başarıya ulaşabilecektir. Öyküde de yazarın okuyucuya vermek istediği mesaj bu yöndedir. Şayet Aras, Ece tarafından reddedildiğinde kendine olan inancını ve benlik saygısını kaybedip başarısızlığı kabul etseydi daha sonra Amanda'yla sinemaya gidemeyecekti. Aras tüm bunların sonucunda başarılı kimlik statüsünü elde etmektedir, seçenekleri irdelemekte, geçmiş yaşamındaki deneyimleri göz önünde bulundurmakta, başarısızlıklarıyla yüzleşmekte ve sonunda istediğini elde edip başarıya ulaşmaktadır.

“Cesaret ve Korku” adlı kitapta benlik saygısı ve kendine güvenme zihinsel/psikolojik bakımdan ele alınmıştır. Korkular, çekinceler insanların zayıf halkalarıdır. Eğer bu korkular ve çekinceler aşılamaz, üstesinden gelinemezse kişide yetersizlik, kendine güvenmeme, benlik saygısını yitirme gibi sonuçlara yol açabilir. Halbuki bu yanlış bir algıdır, herkesin korkuları, fobileri, çekinceleri olabilir. Bu çok olağan bir durumdur. “*Ah Şirin, ah! Seni yukarıda, atlama tahtasının üstünde görünce bir sürü anı geldi aklıma. Senin yerine gerçekten çok acı çektim! Senin yaşındayken ben de tıpkı senin gibiydim; havuzun kenarından bile balıklama dalamazdım. Yalnızca çivileme atlayabiliyordum. 20 yıl geçti ama hiçbir şey değişmedi!*”-Bu Bay Duran mı? Şirin, başındaki yüzücü bonesi yüzünden ilk bakışta komşusu Bay Duran'ı tanıyamamıştı.” (CVK, s. 11). Şirin'in atlama tahtasından havuza atlaması gerekiyor. Ama korktuğu için atlayamıyor. Bu korkusu yüzünden Şirin stres yaşıyor. Rezil olduğunu düşünüyor ve kendine olan güvenini yitiriyor ve o esnada komşusu Bay Duran'ın da tıpkı kendisi gibi atlama tahtasından atlamaya korktuğunu öğreniyor.

“*Ama bu gerçekten de oydu. Dalmaktan korkuyordu ha! Vay canına! O ki, belediye seçimlerinde aday olmuştu; o ki başkan yardımcısı seçilmişti, o ki kasabanın hemen yanından otoyol geçirilmesine karşı savaşmıştı... İnanılmaz. Aynı insan, korkusundan, utancından söz ediyor, ha!*” (CVK, s. 12). Şirin korkuların, korkmanın çok olağanüstü olduğuna inandığı için Bay Duran'ın korkabileceğini hiç düşünmüyor. Fakat Bay Duran'da her insan gibi korkabilir, heyecanlanabilir. Yazar Bay Duran ve Şirin aracılığıyla çocuk okura yetişkin ya da çocuk herkesin korku, heyecan, çekince, fobi vb. duyguları yaşayabileceğini ve bu duyguların insanları yetersiz, başarısız, beceriksiz yapmayacağını dolayısıyla korkuların kendine güven duygusu ve benlik saygısını etkilememesi gerektiğini anlatmıştır.

Çocuklar ve gençler korkunun korkak kişilere özgü olduğunu ve cesur olanların korkmayacağını düşünebilirler. Cesur insanlar da korkabilir, korkularını fark eder, üstesinden gelmeleri gereken zorlukları bilirler. Korku insanları etkisi altına alan bir güçtür fakat cesaret ise korkunun üstüne gider ve korkuyla baş etmeyi sağlar. “Cesaret ve Korku” adlı kitaptaki bir başka bölümde de yine kendine güvenme duygusu zihinsel/ psikolojik bakımdan ele alınmıştır. “*Hadisene, bana son bir kadeh daha şarap doldur; cesaret verir. Cesarete çok ihtiyacım olacak; çünkü ona söyleyeceklerim gerçekten de hiç kolay değil.*” (CVK, s. 14). Cesur insanlar korktukları durumu akılcı bir biçimde ele alır, korkularıyla yüzleşir ve nasıl baş edeceklerine dair çözüm

üretirler. Fakat cesur olmayanlar ise korkuyu kabul etmek yerine korkuyu bastırmaya, görmezden gelmeye ya da inkâr etmeye çalışırlar. Çocuk ve gençler de cesaretli olmak için korkularını kabul etmeyebilirler. Yazar bu bölümde cesur insanların da korkabileceğini ve bu korkunun cesur olmaya ya da cesarete olumsuz bir etkisinin olmadığını anlatmıştır. Çocuk ve gençler cesaret ve korku arasındaki doğru ilişkiyi anladığında bu durum kendilerine olan güvenlerine ve benlik saygısına da olumlu yansımaktır.

İnsanlar onlarca plan yapar. Bu planların hepsini gerçekleştirmek için ise yeterli zaman, cesaret, utangaçlık, vb. problemlerle baş edemez ve planları sürekli erteleyebilir. Cesaret ve Korku adlı kitapta yazar zihinsel/psikolojik açıdan kendine güvenmenin ve benlik saygısının başarıya etkisini anlatmaktadır. *“Bu yarıyıldan iyi notlar almak istiyorum; 90’ın altına hiç düşmeyeceğim. İnsanların sokaklarda yatmasına göz yumulması utanç verici; buna bir çözüm bulmak gerek. Spor yapmak için biraz daha erken kalkmalıyım. Haftada 1 gün, bizim apartmanda oturan yaşlılardan birini ziyarete gitmeliyim. Ehliyet sınavını geçmeliyim...”* (CVK, s. 24).

Tüm planları hayata geçirmek oldukça zordur. Fakat cesaret gösterip tüm olumsuzluklara rağmen planları gerçekleştirmek için işe girişildiğinde sonuca varılabilir. Yazar çocuk ve gençlere kendine güvenen bir bireyin olumsuz durumları bertaraf edip başarılı olabileceğini anlatmıştır.

“Cesaret ve Korku” adlı kitapta Anton adlı kahraman kimsenin çözüm üretmediği bir probleme zihinsel olarak kendini odaklayıp, özgüvenini sağlamaktadır. *“Boş ver, yıllardır bu böyle, yapacak bir şey yok. Natali, Anton’un cesaretini kırıyor. Natali 3 yıldır bu lisede ve burada hep aynı şey oluyor. 3 yıldır aynı çete okul çıkışında bekliyor ve en küçük öğrencileri soyup soğana çeviriyor. Markalı gömlekleri, CD- çalarları, saatleri alıyor ve eğer karşı çıkan olursa, süpermarketin arkasına çekip eşek sudan gelinceye kadar dövüyorlar. Bugüne kadar hiç kimse ne nöbetçi öğretmene ne de polise bir şey söyledi. Herkes korkuyor. Çünkü bu tipler öğrencileri evlerine kadar takip edip, öfkelerini küçük kardeşlerinden, babalarının arabasından falan çıkarabilirler. Anton, ‘Ama bu böyle olmaz. Bir şeyler yapmak gerek. Korku içinde yaşayamayız,’ diyor Natali’ye. Anton artık kendine böyle davranılmasını istemiyor.* (CVK, s. 26). Herkes tarafından değiştirilemez görülen, imkânsız kabul edilen bazı durumlar vardır. Bu tür durumlar değiştirilebilir fakat kimse değişim için kendine güvenmeyip kabullendiğinden dolayı değiştirilememektedir. Davranışçı öğrenme kuramları bunu öğrenilmiş çaresizlik kavramıyla açıklar. Öğrenilmiş çaresizlik, koşullama sürecinde, organizmanın ne kadar çaba harcarsa harcasın durumu değiştiremeyeceğini öğrenerek pasif kalması ve bu pasifliği tüm durumlara genellemesidir (Çankaya, 2008: 260). Birey öğrenilmiş çaresizliği kabullenirse benlik saygısı ve özgüvenini de yitirecektir. Öğrenilmiş çaresizlikle baş edip üstesinden gelmeyi başardığı durumda da kendine güvenecek ve benlik saygısını kazanacaktır.

Anton çetenin kendilerine yaptığı zorbalığa karşı durmak istiyor fakat Natali 3 yıldır böyle olduğunu ve Anton'un da bunu değiştiremeyeceğini düşünüyor. Anton bu duruma kayıtsız kalamayacağını düşünüyor haklı olduğu için de bu çeteye karşı savaşmaya kararlı. Yaptığının doğru olduğunu bildiği içinde kendine güveniyor. *"Her akşam okuldan sonra Anton komşularının kapısının çalıyor. Öğrencilerin adlarının ve adreslerinin bir listesini almayı başardı. Haftalardır, boş zamanlarının apartman apartman gezerek geçiriyor. Lise çıkışında olanları anlatan bir mektup yazdı. Herkesin bunu imzalaması ve mektubun müdüre gönderilmesi gerekiyor. Bu şekilde çete, kendilerini kimin ele verdiğini bilmeyecek. Onlarca ailenin evini kırıp dökmeye de gidemeyeceklerine göre... Müdür 50'den fazla imza görürse, işi ciddiye alır. Anton, mektubun bir kopyasını da polise gönderecek. Eğer gerekirse polise bizzat gitme riskini de göze alacak."* (CVK, s. 27). Anton herkesin korktuğu ve kabullendiği çeteyle mücadele etmeye kararlı ve kendine güveniyor. Bu nedenle bir yol haritası oluşturuyor ve mücadelesine başlıyor. Anton cesaret edip harekete geçiyor. Yazar Anton'un hikayesinde çocuk ve gençlere imkânsız görülen, değiştirilemez denen birçok şeyin değişebileceğini, öğrenilmiş çaresizliklerin üstesinden gelinebileceğini bunun için kendine güvenen bireylerin cesaret edip harekete geçmeleri gerektiği mesajını vermektedir.

Bazı durumlarda yapmak istedikleri bir şeyi yapabilmek için çekinceleri olan bireyler özgüvenlerini sağlamakta zorlanabilmektedir. Böyle zamanlarda birey kendine olan güvenini sağlayıp işe koyulduğunda sonuca ulaşabilmektedir. *"Sınıfta hiç kimse, öğretmenin anlatmakta olduğu şeyi anlamıyor. Ama kimse bunu söylemeye cesaret edemiyor. Bora parmağını kaldırıyor. 'Öğretmenim, ben anlamadım. Yeniden anlatabilir misiniz?'"* "Bora arkadaşlarından farklı olarak kendine güveniyor, cesaret ediyor ve öğretmenine anlamadığını söylüyor.

"Karolin dans derslerini bırakmak istiyor. Ortamın çok kötü olduğunu, herkesin birbirinin arkasından konuştuğunu düşünüyor. Hiçbir şey demeden de ayrılabilir, ama o eğitime gidip kararını açıklıyor. " (CVK, s. 35). Karolin kurstan ayrılma fikrini ve nedenini eğitime söylemek istiyor. Ama başta çekiniyor. En sonunda kendine olan güvenini sağlayıp cesaret ediyor ve gidip gözetmenle konuşuyor.

"Berna'nın ağız çok kötü kokuyor, ama kendisi bunun farkında değil. İşyerinde bu sorun oluyor; herkes ondan uzak duruyor. Bir sabah, Sara onunla konuşma cesaretini gösteriyor." (CVK, s. 35) Berna'nın ağız kokusu konusunda kimse kendisiyle konuşma cesaretini kendinde bulamıyor yani kimse kendine güvenemiyor. Sara en sonunda kendine güveniyor ve cesaretini toplayıp Berna'yla konuşuyor.

Bora, Karolin ve Sara kendilerine olan güvenlerinden hareketle yapmak istedikleri için cesaretlerini topluyorlar. Yazar, Bora, Karolin ve Sara'dan hareketle çocuk ve gençlere kendimize güvenirse cesaret edemediğimiz birçok şey için cesaretimizi toplayabileceğimizi anlatmaktadır.

Çocuklar ve gençler özellikle ebeveynleri tarafından sürekli korunma eğiliminde olabilmektedir. Bu eğilim çocuğu bir ağ gibi çevreler. Ebeveynlerin koruyucu tavrı zamanla çocukların hareket alanını kısıtlar, çocukların tek başına bir şeyler yapmasını engeller ve sürekli ebeveynine bağımlı kalmasına ve yetersizlik hissinin oluşmasına neden olur. Bu durum ebeveyn tutumlarından aşırı koruyucu ebeveyn tutumu ebeveyn tutumlarından aşırı koruyucu ebeveyn tutumuyla açıklanabilir. Aşırı koruyucu tutum sergileyen ebeveynler, çocuğun kendi başına yetemeyeceğini düşünerek çocuğun sürekli korunması gerektiği inancına sahiptirler (İkiz, 2015: 39). Bu tür ebeveyn tutumları çocuğun büyüdüğünü, kendi başına bir şeyler yapabileceğini kabullenmek istemezler. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumuna maruz kalan çocuklar kendilerinin bir şeyleri başarabileceklerine olan inançlarını kaybeder özgüvenlerini ve benlik saygılarını yitirir, yetersizlik hissi yaşarlar. “Cesaret ve Korku” adlı kitapta Lara’nın öyküsü yetersizlik hissi bakımından ele alınmıştır. “*Dikkat et, Lara, o kadar hızlı koşma, düşeceksin! Hayır, sakın oraya tırmanma, orası çok yüksek. Dikkat et, o taraf çok kalabalık, dengeni yitireceksin. Aman aman! Ucuz atlattın, öyle yapma, yaralanabilirsin. Yavaş, yavaş, beni korkutuyorsun, geri git, geri git, dur...*” Lara yavaşlıyor, geri çekiliyor, koşmayı, tırmanmayı, zıplamayı bırakıyor, büyük kaydırdan uzaklaşıyor. Kum havuzuna oturuyor; kocaman mavi örümcek oyuncağın tepesine tırmanıp her şeye yukarıdan bakan çocukları izlemekle yetiniyor” (CVK, s. 21). Lara oyun parkında kısıtlanıyor. Koşarken, kaydırdan kayarken, oyun oynarken kendisini parka getiren kişi neredeyse tüm yaptıklarına müdahale ediyor. Aslında Lara düşmekten, dengesini yitirmekten korkmuyor ama parka götüren kişi bu korkusunu Lara’yı kısıtlayarak dışarı çıkartıyor. Lara tüm bu korkuları dinleye dinleye korkmaya başlıyor ve en sonunda bir köşede, kum havuzunda oturuyor. Lara kendisinin parka götüren kişinin korkuları yüzünden engelleniyor ve önu tıkanıyor istediği gibi oyun oynayamıyor. Başkasının korkusundan dolayı kendine olan güvenini kaybedip kum havuzunda oturuyor.

Her bireyin kendine özgü bir kişiliği, karakteri vardır. Bu karakter insanları diğerlerinden ayırır, farklı kılar. İnsanlardan ayrılan bu benliğimize saygı duyar, barışık yaşarsak hayatta daha mutlu olabiliriz. “Bilgelik Okulu-İlk Sır Çözülüyor” adlı kitapta Bilgelik Okulu’nda öğrenci olan Gün’ün diğer insanlarla aynı mı yoksa farklı mı olduğunu araştırdığı öyküsü anlatılmaktadır. Gün kendisinin diğer insanlardan farklı olan bir yönü olduğunu keşfeder, “*O yerde, Birlik Ülkesi’nde, aynı ya da farklı olmak önemsizdi. En önemlisi herkesin kendi olması, kendine ait olan özellikleri korumasıydı.*” (BOİSÇ, s. 68). Gün araştırmasını yaparken uğradığı Birlik Ülkesi’nde insanların aynı ya da farklı yönlerinin olmasının normal olduğunu fakat her insanı diğerlerinden ayıran özel bir yönünün olduğunu keşfetmektedir. Bu yön benliktir. Gün her insanın kendi benliğini koruması gerektiğini belirtmiştir. Yazar Gün’ün öyküsünde çocuk ve gençlere benliğin kişiyi farklı kılan özel bir alan olduğunu ve bu alanın kişi tarafından korunması gerektiğini belirterek benlik saygısının önemini vurgulamıştır.

Çocuklar merak duygusunu gidermek adına yetişkinlere soru sorabilirler. Yetişkinler bu zamanlarda çocukların sorularına sabırla cevap vermelidir. Aksi durumda çocuk daha sonra merak ettiği soruları ebeveynine soramayacak, kendine olan güvenini yitirecektir. Erik Erikson'un Psikososyal gelişim kuramında yer alan girişimciliğe karşı suçluluk evresi çocukların bu durumu açıklamaktadır. Bu dönemde, üç ile altı yaşları arasındaki çocuklar yeni geliştirdikleri bağımsızlık duygusunu kullanarak, çevreyi araştırmaya, dili kullanmaya, bilişsel ve sosyal yeteneklerini test etmeye çalışırlar (Ergene, 2008: 117). Erikson'a göre, çocuklar bu dönemde anlamadığı konuları tam olarak anlamaya çalışır ve sayısız konular hakkında durmadan sorular sorabilirler (Erikson, 1968'den akt. Arslan, 2008: 28). Çocuğun sorularına, merakına ve öğrenme çabalarına destek verilmediği durumlarda çocuk girişimde bulunmak yerine suçluluk duygusu meydana gelecektir. Küçük Filozof serisinden "Neden İstediyimi Yapamıyorum" adlı kitapta Filo adlı çocuk dedesine soru sormaktadır. "*Söyle dede, neden istediğimi yapamıyorum? -Biliyorsun, ben küçükken böyle sorular sormuyordum, diye yanıt verdi dedesi. Arkadaşlarımla kovboyculuk ve kızilderilcilik oynuyordum. Hadi, şimdi git de arkadaşlarınla oyna!*" (NİY, s. 1). Dedesine istediği her şeyi neden yapamadığını soran Filo dedesinin kendisine bir açıklama yapmasını beklemektedir. Fakat dede, Filo'nun sorusuna cevap vermek yerine bu tür sorular sormamasını ve onun yaşındaki bir çocuğun oyun oynaması gerektiğini söyleyerek küçük çocuğu başından savmıştır.

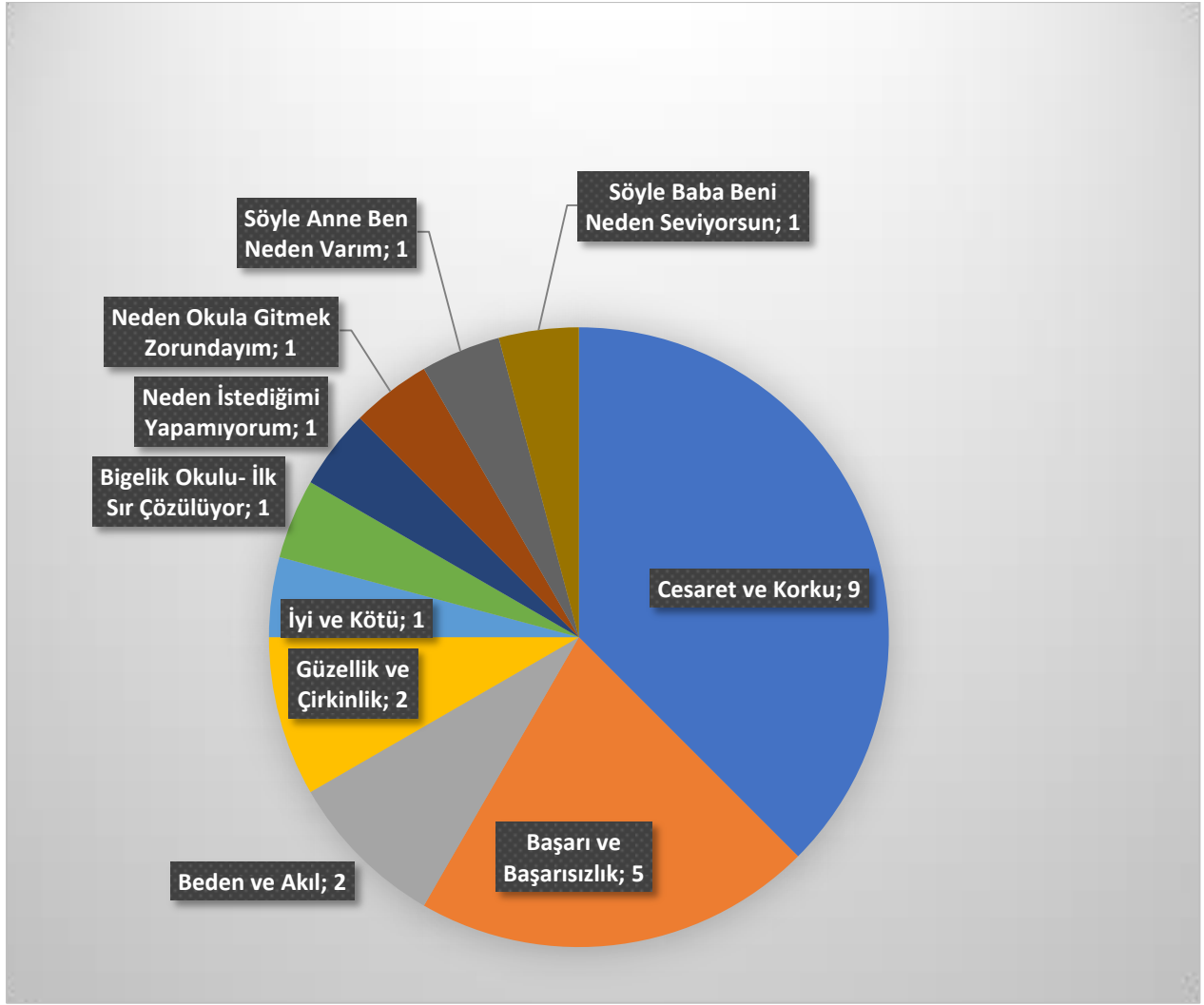
Serinin bir diğer kitabı olan "Söyle Anne Ben Neden Varım" adlı kitapta Filo annesine neden var olduğu sorusunu sormaktadır. "*Söyle anne, ben neden varım? -Bu soruları nereden buluyorsun Filocuğum? diye karşılık verdi anne. Varsın; o kadar. Biliyorsun, her şeyi açıklayamayız!*" (SABNV, s. 1). Annesi Filo'nun sorusuna cevap vermek yerine Filo'ya bu tür soruları sormasının anlamsız olduğunu her soruya cevap verilemeyeceğini sadece var olduğunu ve daha fazlasının açıklanamayacağını söyleyerek Filo'nun sorusuna cevap vermemiş ve Filo'ya her sorunun cevabının olmayacağını ve her şeyi sormasının da anlamsız olduğunu söylemiştir.

Serideki bir diğer kitapta Filo babasına soru sormaktadır. "*Söylesene baba, beni neden seviyorsun? -Seni seviyorum çünkü... seni seviyorum, hepsi bu! Hem zaten meşgulüm; senin bütün sorularına cevap verecek zamanım yok, diye cevap verdi baba*" (SBBNS, s.1). Filo babasına kendisini neden sevdiğini sormuştur. Babası ise Filo'ya olan sevgisini açıklamamış ve kendisini sevdiğini, meşgul olduğunu ve bu nedenle de Filo'nun bütün sorularına vakit ayıramayacağını söyleyip Filo'yu göndermiştir.

Filo, "Neden Okula Gitmek Zorundayım" adlı kitapta öğretmenine soru sormaktadır. "*Söylesenize öğretmenim, neden okula gitmek zorundayım? -Bu nasıl bir soru böyle, dedi öğretmen. Hem şimdi biraz meşgulüm, bunu tartışacak vaktim yok. Bütün arkadaşlarınla ilgilenmem gerek. Hadi içeri gir Filo.*" (NOGZ, s. 1). Filo öğretmenine neden okula gitmek zorunda olduğunu

sormaktadır. Fakat öğretmen soruyu beğenmemiş ve tıpkı babası gibi Filo'ya meşgul olduğunu, vaktinin olmadığını söylemiştir.

Filo dört yetişkine, dedesi, annesi, babası ve öğretmenine sorular sormuş ve bu dört kişide Filo'ya cevap vermek yerine başlarından savmışlardır. Ayrıca Filo'nun sorularını beğenmemiş ve bir daha böyle sorular sormaması yönünde kendisini uyarmışlardır. Oysa Filo merak duygusunu gidermek adına yetişkinlere sorular yönelmiş ve onlardan sorularına cevaplar vererek kendisine yardımcı olmalarını beklemiştir. Filo yetişkinlerin kendisine yaklaşımından dolayı artık onlara soru soramayacağı gibi kendine olan güvenini de yitirecektir. Çünkü sorduğu sorular yetişkinlere göre anlamsız ve cevabı olmayan, sorması da gereksiz sorulardır. Filo 'da sorduğu soruların bu niteliklerde olduğunu kabullenirse kendisinin anlamsız ve gereksiz sorular sorduğu düşüncesine kapılacak ve böylece kendine olan güvenini yitirecektir. Burada yetişkinlerden beklenen tavır küçük çocuğun sorularına onun düzeyine uygun bir biçimde içtenlikle ve anlaşılır bir biçimde cevap vererek çocuğun merak duygusunu gidermeleri ve soru sorduğu için suçluluk duygusuna kapılmasını önlemektir. Bu yaklaşım sayesinde çocuk kendine güvenecek ve merak duygusunu gidermek adına sorularını daha rahat sorabilecektir.

Grafik 4.1.2.1. Çocuk ve gençlerin benlik saygısı ve kendine güvenme becerisi

Bu başlık altında çocukların ve gençlerin benlik saygısı ve kendine güvenme ile ilgili bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 24 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitaplardan 1 tanesi yerli yazara aitken 9 tanesi de yabancı yazarlara aittir.

4.1.3. Öz Eleştirel Tutum (Otokritik)

Öz eleştiri bireyin kendini objektif bir biçimde değerlendirmesidir TDK, sözlükte öz eleştiri şöyle tanımlanmaktadır, “Bir kişinin kendi davranışları üzerine yönelttiği yargı, otokritik” (TDK, 2009: 1555). Çocuk ve gençler de yaşamda kendilerine dair otokritik bir tutum sergileyerek yaş tecrübesi edinebilir zayıf ve güçlü yönlerini tanıyabilirler. Öz eleştirel tutum bireyin yaşam tecrübeleri edinmesine, hatalarına, yanlışlarına ve eksiklerine dair çıkarımlar yapıp bu durumları tekrar etmemesine, eksikleri gidermesine ve yanlış bildiklerini öğrenmesine

yardımcı olacaktır. Otokritik toplumsal olarak da yapılır toplumlar da aksayan yönlerini, eksik ve hatalarını gözden geçirebilir ve bunları öz eleştirel biçimde değerlendirerek sorunları çözebilirler. Jackson konseptinin sosyal beceriler başlığındaki öz eleştirel tutum (otokritik) bölümü de çocuklar için yazılmış çocuk felsefesi kitaplarında bu becerinin geliştirilmesini ele almaktadır. Bu başlık altında kitaplarda öz eleştirel (otokritik) tutuma yönelik bulgular incelenmiştir. Kitaplarda otokritik, olumlu, olumsuz ve bireysel otokritik biçiminde işlenmiştir. Fakat kitaplarda toplumsal özeleştiri örneğine rastlanmamıştır.

İnsanlar başarısızlık yaşadıklarında bu başarısızlığın nedenlerini ortaya koyup kendi hatalarını ve eksiklerini belirler ve öz eleştiri yaparlarsa bu başarısızlığı tekrar yaşamayabilirler. Başarı ve Başarısızlık adlı kitapta Suna, Kaan ve Cem adlı üç arkadaş bir parti daveti hazırlıyorlar fakat davet başarısızlıkla sonuçlanıyor. Kaan bu başarısızlığın nedenlerini irdeliyor, hatalarını, eksiklerini ve yanlışlarını ortaya koyuyor. *“Davetiyeleri dağıtmakta çok geç kaldık. Başka planları olanlar programlarını değiştirmeye zaman bulamadılar. Hem herkes yiyecek mi, içecek mi getirmesi gerektiğini önceden bilmeliydi.”* (BVB, s. 15). Kaan nerede hata yaptıklarını, nerede yanlış olduklarını, organizasyonda eksik kalanları ortaya çıkarıyor. Otokritik bir tutum geliştiriyor ve bunun sonucunda bir dahaki sefere başarılı olmak için neler yapması gerektiğini düşünüyor. Yazar Kaan aracılığıyla çocuk ve gençlere öz eleştiri yapmanın başarısızlığın kabulü olmadığını öz eleştiri sayesinde bireyin eksikleri ve hataları tespit ederek başarıya ulaşabileceğini anlatmaktadır.

Neden İstediyimi Yapamıyorum adlı kitapta Filo adlı çocuğun bankla girdiği diyalogda öz eleştiri yaptığı görülmektedir, *“Çok uslu olmadığım doğru diye itiraf etti Filo. Bazen odamı toparlamak istemiyorum, ama annem beni cezalandırıyor. O zaman topluyorum”* (NİY, s. 17) . Filo uslu olmadığını kabullenmiş buna kanıt olarak da odasını toplamamasını göstermiştir. Filo çözüm önerisi getirmemiş ama yanlış yaptığı bir durumu kabullenmiş, hatasıyla yüzleşmiş, davranışının eleştirisini yapmıştır. Bu durum da öz eleştirel tutuma örnek teşkil etmektedir.

Bilgelik Okulu- Büyük Sınav Zamanı adlı kitapta Deniz, arkadaşının sözlerine uyarak denize açılmış ve boğulma tehlikesi atlatmıştır. Deniz bu davranışının doğruluğunu ve yanlışlığını babasıyla tartışmakta ve bu esnada öz eleştirisini de yapmaktadır. *“Başka bir karar verebilir miydin?” diye sormuştu babası, sesini yükseltmeden. Sadece bu sorunun yanıtını düşünmesini istemişti. Deniz afallamıştı bu soru karşısında. Bazı koşullara bağımlıydı tabii; arkadaşının sözleri ve davranışı, o anın, düşünüyü gerçekleştirmek için son fırsat olduğuna inanması... Yine de davranışının sonuçlarını ve risklerini düşünüp bunların farkına varamaz mıydı? Telaş ve panikle hareket etmek yerine berrak bir zihinle, dikkatle davranamaz mıydı? Kimse onu aksine zorlamamıştı. Yani başka bir karar verilebilirdi elbette...”* (BO-BSZ, s. 29-30). Deniz babasının sorusu üzerine olanları düşünmüş, yaptığı davranışı tekrar gözden geçirmiştir. Yanlış ve eksik yaptıklarını hatırlayıp ardından daha iyi nasıl yapılabileceğini değerlendirmiş ve en

sonunda verdiği kararın hatalı olduğunu ve daha farklı bir karar verebileceğini kabul etmiştir. Deniz hatasının farkına varıp öz eleştiri yapmıştır.

Bilgelik Okulu- Büyük Sınav Zamanı adlı kitapta Arkadaşı Ay'la denize açılan ve tekneyle balık tutan Deniz büyük bir balınayı yakalama hırsıyla kendisinin ve arkadaşının hayatını tehlikeye atmıştır. Deniz bu hatasından döndükten sonra yaptığı öz eleştiri yazar tarafından okura sunulmuştur. *“Deniz, kendini suçlu hissediyordu. Hem dostunun canını tehlikeye atmıştı hem de balınayı izlemesinin nedeni açgözlülükten başka bir şey değildi! En büyük düşü bir balıkçı olmaksızın, bunu gerçekleştirmişti işte. Bu ona yetmez miydi? Balınayı dize getirmek isteyebilirdi elbette. Kim istemezdi ki? Ama bunu nasıl yapacağını incelikle düşünmüş müydü? Tekneyi balınanın üzerine neden sürmüştü? O tuhaf sesi izlediğine göre hırsından, açgözlülüğünden yapmıştı bunu. Böyle verilen kararlar, insanı asıl amacından saptırmaz mıydı?”* (BO-BSZ, s. 56). Deniz hırsından ve açgözlülüğünden dolayı düşüncesizce davranmış ve arkadaşının hayatını tehlikeye atmıştır. Fakat daha sonra düşündüğünde bu hatasını fark etmiş, açgözlülük yaptığını kabul etmiş ve öz eleştirel bir tutum sergilemiştir.

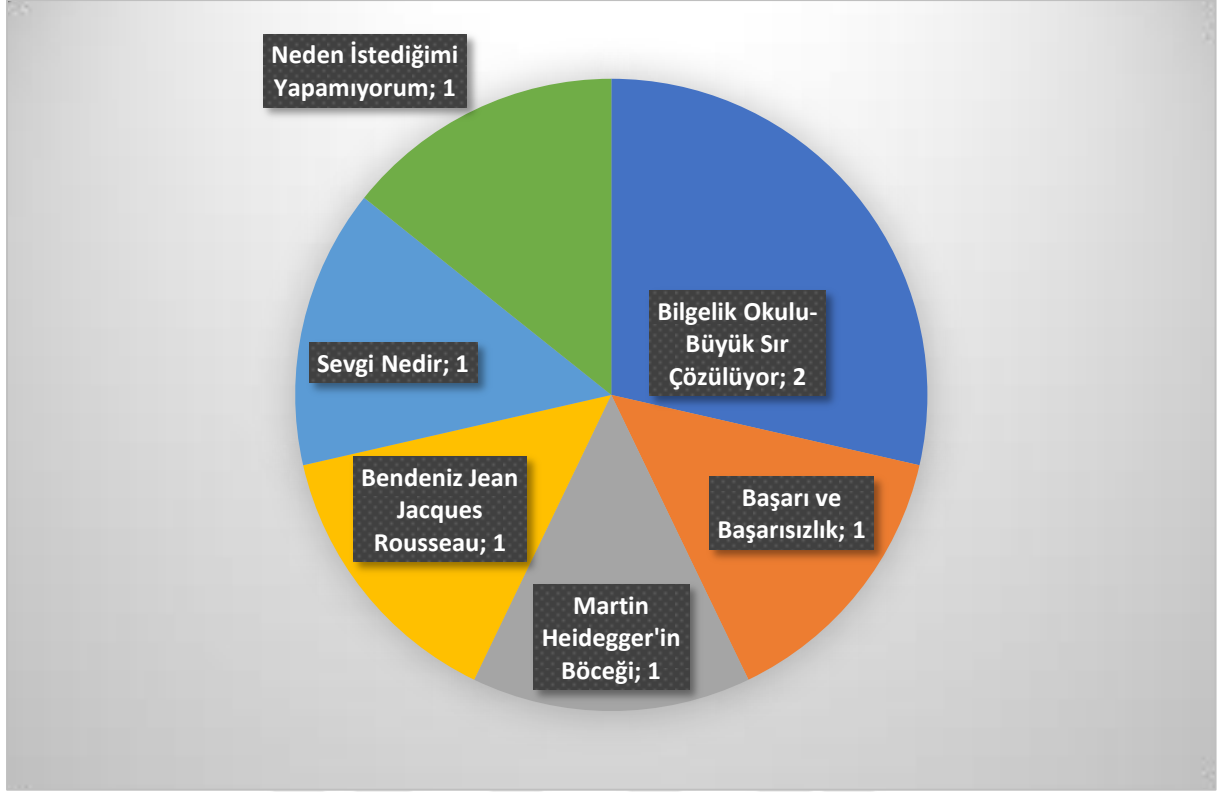
Bilgelik Okulu- Büyük sınav zamanı adlı kitapta arkadaşları Deniz'in sınavı geçmesi için çok önemli olan kitabı gizlice alıp çalışması için ısrar eden ve arkadaşının ceza almasına neden olan Ay en sonunda bu davranışının hatalı olduğunu kabul eder. *“ ‘Onu zorlamamalıydım,’ dedi Ay. Kimse kimseyi bir durumun içine zorla sokmamalıydı. O kişinin özgürlüğünü elinden almaya çalışmaktı bu...”* (BO- BSZ, s. 66). Ay arkadaşına ısrar etmekle hata yaptığının, onun iradesine müdahale ederek özgürlüğüne müdahale ettiğinin farkına varmıştır. Bu davranışının yanlış olduğunu kabul etmiş ve öz eleştiri yapmıştır. ,

Heidegger'in Böceği adlı kitapta Martin Heidegger'in ölü bedeninin içine girip karıncalarla birlikte çalışan Martin adlı böcek karınca topluluğuyla birlikte çalışmaya başlar. Martin tamamen adapte olduğu karınca topluluğunun azınlıkta olan kırmızı karınca topluluğuna karşı acımasız yaklaşımını görünce gruptan ayrılır. Cesedin içinden çıkıp tekrar yeryüzüne döndüğünde ise bir öz eleştiri yapar. *“Kıyıya tırmanır Martin. Karıncaların oyununa kendini kaptırmış olduğuna hala inanmamaktadır. Bu fanatiklere yardım etmiş olduğu için kendine fena halde kızar.”* (MHB, s. 46). Böcek Martin karınca topluluğunda çalışırken topluluk tarafından koşulsuz şartsız düşman kabul edilen kırmızı karıncaları düşman olarak görmüştür fakat kırmızı karıncaların çalışma şartlarını gördüğünde ise durumun düşündüğü gibi olmadığını anlamıştır. Karınca topluluğu için çalışıp, topluluğun kraliçesine hizmet ettiği sürece kırmızı karıncaların yaşadığı zorluklara kendisinin de dolaylı yoldan sebep olduğunu düşünen Martin sorgulamadan, araştırmadan kendisine dayatılan fikri kabul etmiş olduğundan dolayı kendisini eleştirmiş ve bu davranışının yanlışlığını öz eleştirel tutumla ortaya koymuştur.

Bendeniz Jean Jacques Rousseau adlı kitapta, hizmetçi bir kıza hırsızlık iftirası atıp kovulmasına neden olan Jean Jacques Rousseau bu davranışının doğru olmadığını kabul

etmekte ve otokritiğini yapmaktadır. *“Bak işte! Haksız yere genç bir hizmetçiyi evin hanımından aslında benim yürüttüğüm kurdeleyi çalmakla suçluyorum. Bunu yaparken kızcağızın gözyaşları karşısında öyle kayıtsız, öyle soğukkanlıyım ki kendimi hiç bu kadar cüretkar görmemiştim. Bu haksız suçlamadan sonra hizmetçinin başına ne geldi bilmiyorum, ama büyük ihtimalle zavallı Marion bir daha asla iş bulamadı, hiç işlemediği bir suçun damgasını sonsuza dek taşıdı. Sefalete, umutsuzluğa mı gömüldü acaba? İşlediğim kabahatin sonuçları ne oldu? Bunu asla bilemeyeceğim. Ama o gün bugündür, Marion’un hayaleti bir an bile yakamı bırakmıyor”* (BJJR, s. 22). Jean Jacques Rousseau yapmış olduğu hatanın farkına varmıştır. Bunun doğru olmadığını ve ne gibi sonuçlara neden olduğunu fark etmiştir. Attığı iftiranın genç bir kadının hayatına nasıl etki edeceğini görmüş ve bunun vicdani ağırlığını da yaşamaktadır. J.J. Rousseau öz eleştirel bir tutum geliştirmiş ve hatasını irdelemiştir.

Sevgi Nedir? adlı kitapta Onur kendisini tanıtırken sevgi konusunda biraz abartılı olduğunu ve bu abartılı tavrının olumsuz yönlerini anlatmaktadır. *“Olay şu ki, sevgi konusunda bazen aşırıya kaçabiliyorum. Bir şey olduğunda hemen duygusala bağlıyorum. Her türlü şeyden çabuk etkilenen bir yapım var. Duygularım ağır basıyor. Bu yüzden önemli anlarda karar vermekte zorlanabiliyorum.”* (SN, s. 7). Onur sevgi dolu biri olduğunu fakat bu konuda biraz fazla duygusallaşabildiğini ve bunun da kararlarını alırken kendisini zor durumda bıraktığını ifade etmiştir. Onur sevgi konusundaki abartılı davranışlarının bazen kendisine zarar verdiğini fark etmiş ve bu yönüne eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmış öz eleştirisini yapmıştır.

Grafik 4.1.3.1. Öz eleştirel tutum becerisi (Otokritik)

Bu başlık altında öz eleştirel (otokritik) tutum ile ilgili bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 7 olarak belirlenmiştir. Bulgu elde edilen kitaplardan 1 tanesi yerli yazara 5 tanesi de yabancı yazara aittir.

4.1.4. Kendi Fikirlerini Başka Fikirlerin Karşısında Savunabilme ve Hayır Diyebilme Becerisi

Her bireyin farklı konular hakkında kendi düşünceleri vardır ve bazen bu fikirler başka fikirlerle çatışabilir. Böyle bir durumda birey kendi fikrini savunma girişiminde bulunur. Bazen de kişiler yapmak istediği şeyler ve katılmadıkları fikirlere hayır der. Çocuk ve gençler de kendi fikirlerini başkalarına karşı savunabilme ve hayır diyebilme becerisini kitaplarda karşılıklarına çıkan örneklerden hareketle edinebilirler. Bu beceriyi kazanan çocuk kendi fikrini neden ve nasıl savunabileceğini, kendisine uymayan durumlarda hayır diyebileceğini öğrenecektir.

Bireyler sosyal ilişkilerde bir tartışmayı başlatma, sürdürme, sona erdirme ve isteklerine uygun olarak olumlu/olumsuz duygu ve isteklerini ifade etmek için “hayır” veya “evet” kelimelerini kullanma becerilerini kullanırlar. (Bozkurt, 2020: 6). Bu bağlamda çocukların bir fikir karşısında kendi düşüncesini belirtmesi, kendisine uymayan durumlara hayır deyip kendi bakış açısına uygun bir bakış açısı geliştirmesi beklenmektedir.

Trickey ve Topping (2006)'e göre "çocuklar için felsefe programı, çocukların kendi görüşlerini gerekçelendirme ve diğerlerinin görüşlerine neden katıldıklarını ya da katılmadıklarını açıklayabilme ile kendini belli eden eleştirel düşünme yeteneğine vurgu yapar". (Akt. Dirican ve Deniz, 2020: 427). Kendi fikirlerini savunabilen, kendisine uymayan durumlarda da hayır diyebilen çocuklar eleştirel bir bakış açısı yakalayabilirler.

Kitaplarda kendi fikirlerini başka fikirlerin karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisi, karşıt görüş oluşturma bakımından, sunulan teklif ve düşüncelere hayır diyebilme bakımından ve yanlış düşünceye karşı doğrusunu savunma bakımından ele alınmıştır.

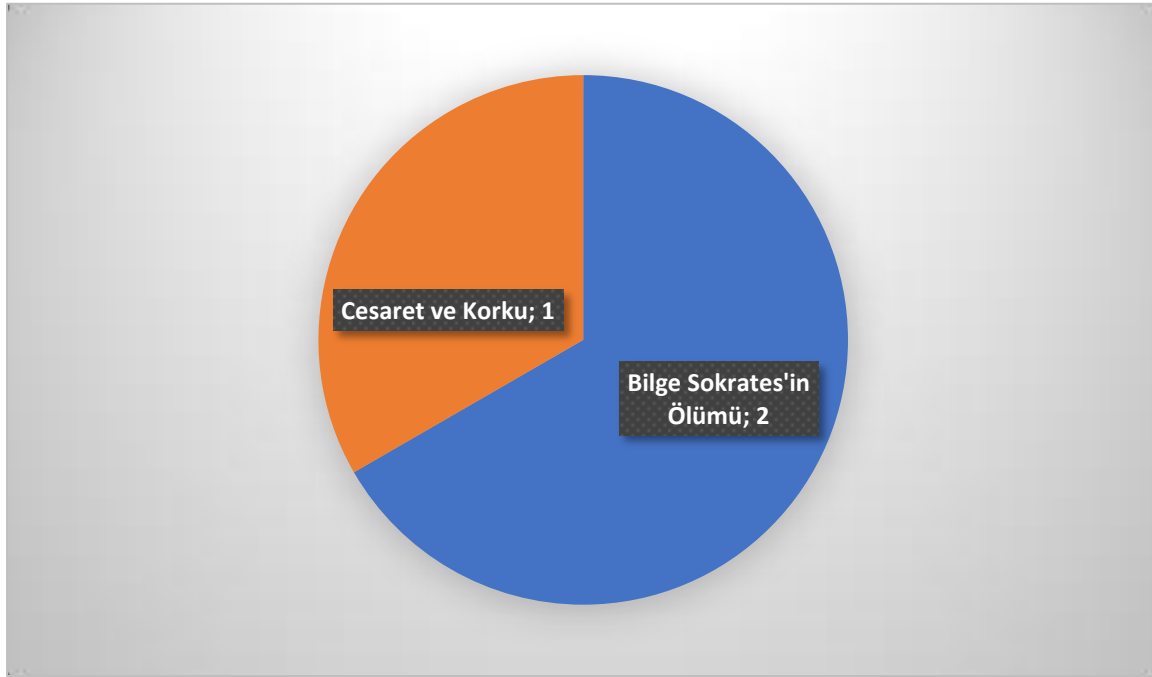
İnsanlar kendi fikirlerini, doğrularını, ilkelerini her ne pahasına olursa olsun savunabilirler. Bilge Sokrates'in Ölümü adlı kitapta Atina'da insanlara hakikatleri anlatmaya çalışan Sokrates mahkemede yargılanmaktadır. Kendisinden istenilen ise kutsalları, hakikatleri ve gerçekleri söylemekten vazgeçmesidir. Sokrates mahkemede savunmasını yapar. "*Gelgelelim tanrıların bana verdikleri görev bu! O halde, felsefe yapmaya son mu vereyim? Karşıma çıkan kimselere görünüşten çok hakikati sevme çağrısı yapmaktan vaz mı geçeyim? Ölümünden korkup görevimden dönersem inkârcı olurum! Atinalılar, ben hemcinslerimi sorgulamaya devam edeceğim, bunun için yüz kere mahkûm edilmem gerekse bile!*" (BSÖ, s. 18). Sokrates, felsefe yapmaktan, hakikatleri öğretmekten vazgeçmesi halinde ölümden kurtulacaktır. Fakat düşündüklerini, doğru bildiklerini savunmaktan vazgeçmemiş hayatı pahasına olsa dahi mahkeme heyetinin teklifine hayır demiştir. Yazar çocuk ve gençlere doğru bildiklerini, ilkelerini savunabilmek için ne kadar zorluklarla karşılaşılrsa da yine de vazgeçilmemesi gerektiğini ve gerektiğinde hayır diyebilmenin önemini anlatmaktadır.

Bilge Sokrates'in Ölümü adlı kitapta Sokrates'in dostu Kriton kendisini cezaevinden kaçırmayı teklif ediyor. Fakat Sokrates bu teklifi reddediyor. "*O zaman söyle bana sevgili Kriton: Atinalılar bana izin vermediği sürece, gardiyanlara para verip kaçmam adil bir iş olur mu? Bak, işte! Benim küçük cin, karşımızda Atina hukukunu temsil ediyor!*" (BSÖ, s. 35). Sokrates doğru bildiklerini savunduğu için idama mahkum edilmiştir. Arkadaşları kendisine kaçmayı teklif etmiştir. Sokrates ise kaçmayı reddediyor çünkü kendi düşüncelerini savunmuş mahkemenin af talebine hayır demiştir. Sokrates bu bölümde de başka fikirlere karşı kendi fikirlerini savunmuştur.

Cesaret ve Korku adlı kitapta Suzan kayak yapmaktadır. Arkadaşı ısrarla kendisine yasaklı bölgede kayak yapmak için ısrar etmekte fakat Suzan bu teklife hayır demektedir. "*Gerçekten tepemi attırmaya başladın. Evet, okumayı ben de biliyorum, orada PİST DIŞI yazıyor; ne var bunda? Bu dağ iyi tanırım, emin ol hiçbir tehlikesi yok. Hadi ama, korkak tavukluk yapma! Göreceksin, manzara nefes kesici. -Sağ ol kalsın; sen bensiz git. Pist dışında kaymayı sevmiyorum; çığ düşer diye çok korkuyorum, diye yanıtıyor Suzan*" (CVK, s. 4-5). Suzan pist dışında kaymanın tehlikeli olduğunu düşünüyor. Arkadaşı ise dağ çok iyi bildiği için korkulacak bir şey olmadığını

düşünüyor. Suzan arkadaşının bu düşüncesine karşı kendi düşüncesini savunuyor arkadaşlarının tüm ısrarlarına rağmen hayır diyor. Yazar Suzan örneğinden hareketle çocuk ve gençlere yapmak istemediğimiz bir eyleme veya katılmadığımız bir düşünceye karşı hayır diyebilme becerisinin önemini anlatmaya çalışmıştır.

Yetişkinler bazen kendi düşüncelerinin doğru olduğuna çocuk ve gençlerin ise yanıldığını inanırlar bu durumda çocuk kendi düşüncelerini, fikirlerini savunup, arkasında dururlarsa yetişkinleri de ikna edebilirler. Bu başlık altında bireylerin kendi düşüncelerini, fikirlerini ve ilkelerini savunmalarına ve yeri geldiğinde hayır diyebilmelerine örnek olabilecek bulgular çocuklar için felsefe içerikli çocuk edebiyatı metinlerinde incelenmiş ve elde edilen bulgular yukarıda yorumlanmıştır.

Grafik 4.1.4.1 Kendi fikirlerini başka fikirlerin karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisi

Bu bölümde kendi fikirlerini başka fikirlerin karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 4 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği 2 kitapta yabancı yazarlara aittir.

Jackson Konseptinin birinci ana başlığı olan kişilik geliştirme becerilerinde 4 alt başlık işlenmiştir. Bu 4 alt başlıktan elde edilen toplam frekans değerleri şöyledir:

Tablo 4.1.1.
Kişilik Geliştirme Becerileri Toplam Frekans Değerleri Tablosu

Beceriler	Frekans Değeri
Kendine Özgü Nedenlere Dayandırılabilen Görüş ve Düşüncelerin Oluşturulması	(f): 78
Çocuk ve Gençlerin Benlik Saygısı ve Kendine Güvenme Becerisi	(f): 24
Öz eleştirel tutum (Otokritik) Becerisi	(f): 7
Kendi Fikirlerini Başka Fikirler Karşısında Savunabilme ve Hayır Diyebilme Becerisi	(f): 3
Toplam	(f):112

Çalışmada en fazla bulgu elde edilen başlık kişilik geliştirme becerileridir. Bu başlık altındaki 4 başlıktan elde edilen toplam frekans değeri 112 olarak tespit edilmiştir.

4.2. Sosyal Beceriler

4.2.1. Tartışmaya Hazır Olma Becerisi

Bir konu veya sorun hakkında yapılan görüşme, konuşma veya savunma olarak tanımlanabilecek olan tartışma kişinin kendi fikrini diğer fikirlere karşı öne çıkarmasıdır. Çocuk ve gençler de bir konu veya sorun hakkında tartışma içerisine girebilir, kendi fikirlerini ortaya koyabilirler. Tartışma becerisi gelişen öğrencilerin, karar verme becerilerinin de gelişeceği ve ileride kendi hayatlarında daha bilinçli karar veren bireyler olacakları açıktır (Tüzün ve Köseoğlu, 2018: 91)

Bu başlık altında incelenen kitaplarda çocuk ve genç okurun tartışma ve tartışmaya hazır olma becerisini geliştirecek bulgular incelenmiştir. Kitaplarda tartışmaya hazır olma becerisi bir konu üzerine fikir tartışması, bir soru veya sorun üzerine tartışma, durum tespitine dayalı tartışma olarak ele alınmıştır.

Bir sorun veya konu hakkında birden fazla görüş olabilir. Her bireyin duruma farklı bir yaklaşım göstermesi olağandır. Bu yaklaşımların hepsi bireyler arasında tartışma konusu olabilir. “Şiddet ve Şiddetsizlik” adlı kitapta üç farklı olay, farklı bakış açılarından sunulmuştur. *Romalılar’ın emirlerine uyup Tanrı’ya inanmadığını söylemektense, arenada aslanlar tarafından parçalanmayı yeğliyor. Onun için inancına sadık kalmak, yaşamından daha önemli.* Bir gladyatörün inançlarından vazgeçmek yerine ölümü tercih etmesi çocuk okura sunulmuştur. Bu bakış açısı çocuk okur için bir tartışma konusu olabilecek niteliktedir.

Arkadaşlarının önerdiği kaçış planına katılmaktansa, cezaevinde kalmayı, yasalara ve onu ölüme mahkûm eden karara saygı göstermeyi seçiyor. Onun için yasalara; yasalara olan saygısına sadık kalmak, yaşamından daha önemli. Cezaevinden kaçmak yerine yasalara uyup cezasını

çekmeyi kabul eden mahkûmun anlatıldığı bölümde de yine çocuk okura bu durum üzerine tartışma ve fikir üretme imkânı tanınmaktadır.

Savaşın kan dökmektense, komşuların ülkesini işgal etmesine izin vermenin daha iyi olduğunu düşünüyor. Onun için; öldürmemek, kendisinin ve halkının özgürlüğünden daha önemli.” (ŞVŞ, s. 26-27). İnsanların ölmesinden ve kan dökülmesinden önce ülkesinin işgalini kabul eden bir vatandaşın görüşlerinin anlatıldığı son bölümde de yine çocuk okura ülkenin işgal edilmesi mi yoksa insanların ölmesi mi sorunsalı üzerine tartışma imkânı verilmektedir.

Üç farklı bakış açısında herkes kendi görüşünü ortaya koymuştur. Yazar çocuk okura inancından vazgeçmek yerine ölümü göze alan, kaçmaktansa yasaya uymayı kabul eden ve kan dökmektense ülkesinin işgaline göz yuman üç farklı kişiyi örnek vermiştir. Çocuk ve gençler için bu üç farklı örnek birer tartışma konusudur. Çünkü herkes inancına veya yasalara sadık olmayı canları pahasına kabul etmeyebilir ya da ülkesinin işgaline kan da dökülse ikna olmaz. Bu durum çocuk ve gençlerin tartışmaya girebilmesi için sunulabilecek örneklerdir.

İnsanlar tercihler yapar. Bu tercihlerin her biri birer tartışma sonucu meydana gelebilir ya da bu tercihler birer tartışmaya neden olabilir. “Makineler ve İnsanlar” adlı kitapta gelişen teknik imkanlara evet mi yoksa hayır mı denileceğini sorgulayan bölüm aynı zamanda çocuk ve gençleri bir tartışmanın içerisine çekmektedir. *“Hepimiz teknik gücün bir parçasıyız. Ona biraz, çok, delicesine katılmayı ya da hiç katılmamayı yeğleyebiliriz: Genetiğiyle oynanmış sebzelere evet mi, hayır mı? Araba yolculuğuna, uçak seyahatine evet mi, hayır mı? Son çıkan akıllı telefona, yeni model televizyona, dokunmatik tablete evet mi, hayır mı?”* (MVI, s. 24). Yazar çocuklara teknik gücün sunmuş olduklarını kabul edilip edilmeyeceğine dair bir soru sormaktadır. Bu soru üzerinden herkes farklı cevaplar, farklı fikirler sunabilir. Böylece çocuk ve genç okur bir tartışmaya dahil olacak ve kendi fikrini ifade edecektir.

“Bendeniz Jean Jacques Rousseau” adlı kitapta, Jean Jacques Rousseau nasıl felsefeci olduğunu anlatmaktadır. *“Faytonda giderken Dijon Akademisi’nin açtığı yarışmada sorulan soru çarpıyor gözümü: ‘Bilimin ve sanatların ilerlemesi ahlaki bozdu mu, yoksa güçlendirdi mi?’...”* (BJJR, s. 28). Jean Jacques Rousseau’nun dergide gördüğü soru üzerinden yazar çocuk ve genç okura da bir tartışma konusu sunmaktadır. Bilim ve sanatın ahlaka etkisi sorusu çocuk ve gençlerin kendi düşüncelerini ve fikirlerini ortaya koyup farklı görüşleri tartışmalarına fırsat verecektir.

“Descartes Amcanın Kötü Cini” adlı kitapta Descartes dünyadaki varlığını düşünmektedir. Descartes’in varlığına dair zihnindeki soru yazar tarafından okura sunulmaktadır. *“Peki, Descartes Amca düşünen bir varlıksa, içinde yaşadığı dünyayı nasıl bilebiliyordu? Bu dünya Kötü Cin’in yol açtığı bir yanılsama olamaz mıydı?”* (DAKC, s. 25)

Descartes dünyadaki varlığını ispat etmek için kendisine sorduğu sorular çocuk ve genç okur için de bir tartışma konusudur. Yazar kitapta bu soruyu çocuk ve gençlere sunarak onların

konuyla ilgili görüşlerini ortaya çıkarmayı ve varoluşa dair kendi düşüncelerini tıpkı Descartes gibi tartışmalarını amaçlamıştır.

“Özgürlük Nedir” adlı kitapta yazar çocuklara kitabın bazı bölümlerinde özgürlüğe dair sorular sorarak onları tartışmaya yöneltmektedir. *“Herhangi bir konu hakkında karar vermek için yazı tura atarsan kararını özgür bir şekilde vermiş olur musun? (Ö.N, s. 13).* Yazar kitapta çocuğa özgür bir şekilde karar vermenin nasıl olduğuna dair bir soru sormaktadır. Bu soru aracılığıyla bir tartışma konusu ortaya çıkmaktadır. Başka bir çocuğa ise kısıtlamaların özgürlüklere etkisi ve faydalı olup olmadığı tartışılmaktadır. *Her kısıtlama bizim iyiliğimiz için midir? Yoksa bazı kısıtlamalar kötü müdür? (Ö.N, s. 17).* Bir başka soruda ise yazar çocuğa eşit kazancın özgürlüğe etkisinin olup olmadığını sormaktadır. *Herkes eşit miktarda para kazansa sence dünya daha özgür bir yer mi olur? (Ö.N, s. 22).* Son soruda ise çocuğa özgürce alınan kararların yaşamdaki etkisi sorulmaktadır. *Özgürce verdiğimiz her tercih bizi geliştirip mutlu eder mi? (Ö.N, s. 28)*”. Yazar özgürlüğe dair çocuklara yönelttiği bu sorularla onları bir konuyla ilgili fikirlerini ifade etmelerini başka fikirlere karşı kendi fikirlerini ortaya koymalarına fırsat vermektedir.

“Özgürlük Nedir” adlı kitapta Pelin ihtiyaç sahibi çocuklar için kitap toplama kampanyasına katılır. Pelin’in annesi ve kardeşi Deniz ise eczanede parası olmadığı için ilaçlarını alamayan yaşlı bir adama rastlarlar. Bunun üstüne Pelin para ile özgürlük arasındaki ilişkiyi düşünür ve bir tartışma konusu ortaya çıkar. *“Demek ki insanlar paraları olmadıkları zaman istediklerini alamıyorlar, ihtiyaçlarını karşılayamıyorlar. Aslında eczanedeki amcanın ilaç alma özgürlüğü var, kimse onu kısıtlamıyor; ya da başka çocukların kitap okuma özgürlüğü var, onları da kimse kısıtlamıyor. Ama imkanları yetersiz olduğu için ne amca ilaç satın alabiliyor ne de diğer çocuklar kitap okuyabiliyor. Yani, paramız olmadığında özgür olamıyor muyuz? Ya da özgür olmak için paraya mı ihtiyacımız var?” (ÖN, s. 20).* Pelin insanların ihtiyaçlarını karşılamakta özgür olduğunu fakat imkanlar yetersiz olduğunda bu özgürlüğün işe yaramayacağını düşünmektedir. Özgürlüğün maddi yeterliliklere dayanıp dayanmadığını sorgulamıştır. Okuyucu da Pelin’in düşündüğü bu soruya kendi fikriyle yaklaşacak böylece bu tartışma konusuna dahil olacaktır.

“Doğru ve Yanlış Nedir” adlı kitapta yazar doğru-yanlış davranış, doğru ve yanlış düşünce, mantık vb. konularda çocuklara tartışmaya dönük sorular sormaktadır. İlk soruda yazar çocuk okura güneşin aydınlatma işlevi ile lambanın aydınlatma işlevi hakkında soru sormakta ve çocuğu bir tartışmanın içerisine çekmektedir. *“Güneş’in Dünya’yı aydınlatması ile lambanın odayı aydınlatması arasında sence bir benzerlik var mıdır? (DVYN, s. 13).* Yazar ikinci soruda çocuk okura kendisine yapılan olumsuz eylemde ne yapacağını sormaktadır. *Eğer biri sana kötü bir söz söylerse, sen de ona aynı şekilde kötü sözle karşılık verir misin? Neden? (DVYN, s. 19).* Bu soruyla çocuğun geliştireceği tepkiye dair bir tartışma ortamı oluşturmaktadır.

Üçüncü soruda zorunlu bir durumda yalan söyleme üzerine bir soru sorulmaktadır. *Bir sevdiğinin hayatı söz konusuysa ve onu kurtarmak için yalan söylemen gerekiyorsa; ne yaparsın? Bu durumda da yalan söylemek kötü bir davranış olur mu? Neden? (DVYN, s. 19).* Yazar çocuk okura kötü bir davranış olarak kabul edilen yalan söylemenin zorunlu durumlarda kullanımı hakkında bir tartışma konusu sunmaktadır.

Yazar dördüncü soruda ise gökyüzünde meydana gelen doğa olayları bağlamında bir soru sormaktadır. *Sence Dünya döndüğü için mi gökyüzündeki bulutlar hareket eder? Ya da gökyüzündeki bulutlar hareket ettiği için mi dünya döner? Yoksa hiçbiri mi? Ne dersin? (DVYN, s. 24).* Yazar çocuğa böyle bir soru yönelterek onun dünyanın hareketleri ve bulutlar hakkında hem kendi zihninde hem de dışadönük bir tartışma içerisine girmesine yol açmaktadır.

Beşinci soruda yanlış bir yargının herkes tarafından kabul edilmesi halinde bu yargının doğru olup olmayacağı sorulmaktadır. *Sence gelecekte bir gün herkes '2+2'nin 5 ettiğine inanırsa, bu, '2+2' 5 eder ifadesini doğru kılar mı? Neden? (DVYN, s. 24).* Yazar diğer çocuklarda yaptığı gibi beşinci çocukta da tartışmaya müsait bir konuyu ortaya atarak çocuğu bir tartışmaya dahil etmektedir.

“Doğru ve Yanlış Nedir” adlı kitapta çocuklara yöneltilen bu sorular sayesinde çocuklar tartışmaya dahil olup fikirlerini belirtebileceklerdir.

“Mutluluk Nedir” adlı kitapta yazar çocuklara mutlulukla ilgili tartışma yapılabilecek sorular yöneltmektedir. Birinci soruda mutluluğun bir derecesinin olup olmadığı sorulmaktadır. *“Sence mutluluğun derecesi var mı ? Mutluluğun küçüğü, büyüğü olur mu? (MN, s. 12).* Çocuğa soyut bir kavram olan mutluluğun nicel bir ifadeye dökülüp dökülemeyeceği sorulmaktadır. Böylece çocuk soyut bir kavramın ifade edilişiyle ilgili tartışabilecek ve fikrini ifade edebilecektir.

İkinci soruda ise mutluluk ile mutsuzluk ilişkisine dair bir soru sorulmaktadır. *Mutsuzluğu yaşamadan da mutlu olabilir miyiz? (MN, s. 16).* Yazar bu soru ile çocuğun iki zıt kavram hakkında tartışıp zıtlıkların birbiriyle olan ilişkisi hakkında görüş belirtmesine olanak sağlamaktadır.

Üçüncü soruda ise soyut bir kavram olan mutluluğun somutlaştırılıp somutlaştırılamayacağı sorulmaktadır. *Başkalarıyla mutluluğunu paylaşabildiğin gibi mutsuzluğunu da paylaşabilir misin? (MN, s. 22).* Çocuğa sorulan bu soru ile mutluluğun paylaşılıp paylaşılmayacağı, paylaşılırsa nasıl paylaşılacağı ve paylaşılmazsa neden paylaşılmayacağı gibi hususlar üzerinde tartışma imkânı verilmektedir.

Yazar dördüncü soruda mutluluğun elde edilmesine dair bir soru sormaktadır. *Ne pahasına olursa olsun mutluluğu aramalı mıyız? (MN, s. 28).* Bu soruda da diğer sorular gibi çocuğun kendi fikirlerini ifade edip konu hakkında bir tartışmaya girmesi beklenmektedir.

Beşinci soruda yazar çocuk okura, *“Mutluluğun ne olduğunu bilmeden mutlu olabilir misin? (MN, s. 28) “sorusunu sormaktadır. Bu soruda da çocuk okur nasıl mutlu olacağı ve mutluluğu nasıl anlamlandıracağı üzerine tartışabilecektir.*

Yazar mutluluğun ne olduğu, derecesini, nasıl mutlu olunabileceği gibi sorularla çocukların hem kendi zihinlerinde hem de birbirleriyle karşılıklı tartışabileceği sorular sormuştur. Bu sorularla çocukların tartışma ve tartışmaya hazırbulunuşluk becerileri geliştirilebilecektir.

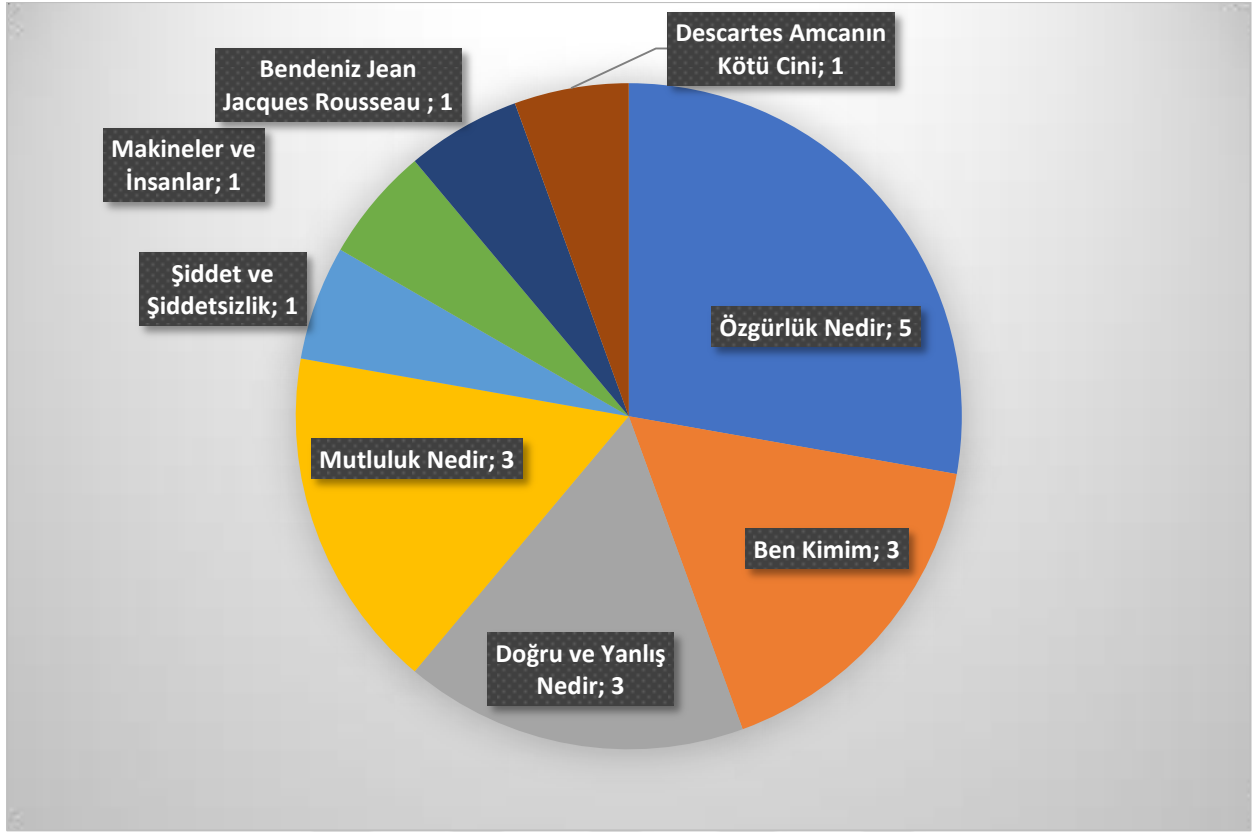
“Ben Kimim” adlı kitapta çocuklara canlılık, yaşlılık vb. konularda sorular sorulmaktadır. Yazar çocuk okura nesnelere canlı olma ölçütüne dair bir soru sormaktadır. *“Bir nesnenin canlı olabilmesi için doğmuş olması mı gerekir? (BK, s. 13).* Çocuk okur bu soru aracılığıyla varlıkların neye göre canlı olup olmayacağına dair tartışabilecek ve fikirlerini ifade edebilecektir.

Bir diğer soruda yazar çocuk okura insanlar ile robot ve bilgisayarlar arasında kıyas yapabileceği bir soru sormaktadır. *“Sence konuşan robotlar ya da bilgisayarlar da insanlar gibi canlı mıdır? (BK, s. 13)”. Çocuk yazarın sorduğu bu soruyla iki farklı varlığın arasında kıyas yapabilecek ve robotların insanlar gibi canlı olup olmadığını tartışacaktır.*

Yazar başka bir soruda ise çocuklara akıl ile beyinin aynı olup olmadığını sormaktadır. *“Akıl ile beyin aynı şey midir? (BK, s. 20)”. Çocuk okur yazarın kendisine yönelttiği bu soru ile soyut bir kavram olan akıl ile somut bir kavram olan beynin aynı olup olmadığını tartışabilecektir.*

Yazar diğer bir soruda yaşlı insanların hafızalarına ve unutkanlıklarına dair bir soru sormaktadır. *Can’ın anneannesi çocukken ne yaptığını hatırlayabiliyor ama iki gün önce ne yaptığını, nereye gittiğini hatırlayamıyor. Can’ın anneannesi sence hala aynı kişi mi? (BK, s. 31)* “Çocuk okur kendisine yöneltilen bu soru ile hafıza ve unutkanlık konusunda kendi fikirlerini ifade edecek ve tartışmaya girebilecektir.

Mutluluk Nedir? adlı kitapta da yazar sorduğu sorular aracılığıyla çocukları bir tartışmaya çekmektedir. Tıpkı diğer sorularda olduğu gibi bu sorularda çocuğun tartışma becerilerine fayda sağlayacaktır.

Grafik 4.2.1.1. Tartışmaya hazır olma becerisi

Bu bölümde tartışmaya hazır olma becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 19 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitapların 4 tanesi yerli yazarlara aitken 4 tanesi de yabancı yazarlara aittir.

4.2.2. Demokratik Anlayış

Çocuk ve gençler demokrasi, adalet, hak ve ödev gibi sorumlulukları yetişme sürecinde öğrenmelidir. Böylece yetişkin olduklarında bu kavramlara dair doğru öğrenmeleri gerçekleşmiş ve bu kavramları yaşamlarında kullanabileceklerdir. Çocukların bu kavramları kullanabilmesi için ilk etapta demokratik kültür bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Demokratik kültür, bağımsız düşünebilen, bireysel ayrılıklara saygı duyan, kaba güce karşı olan, gerçeğe bilimin yol göstericiliğinde varılabileceğine inanan, duygu ve düşünce kanalları açık; siyasal çoğulculuğu ve sosyal hukuk devletini savunana bireylerin edinmiş olduğu davranışlar bütünüdür (Sever, 1998: 3). Bu bağlamda çocukların demokratik kültür edinmelerinde aile, okul ve sosyal çevrenin etkisi ile birlikte yazınsal metinlerin de etkisi vardır. Çocuk ve gençlere sunulan yazınsal metinlerle çocuğun demokratik anlayış bilinci edinmesine yardımcı olunabilir. Bu başlık altında incelenen kitaplarda çocuk ve gençlere demokrasi bilinci ve demokratik yaşam becerileri kazandıracak bulgular ele alınmıştır. Kitaplarda demokratik anlayış becerisi hak ve

ödevlerin ilişkisi, hak ve ödevlerin herkes için geçerliliği, hak ve ödevlerin elde edilmesi ve sorumluluğu, özgürlüklerin sınırları, demokratik toplum anlayışı gibi bakış açılarıyla ele alınmıştır.

Haklar ve ödevler demokratik yaşamın temel unsurudur. Birey kendisine tanınan haklara ve verilen sorumluluklara ne kadar dikkat ederse demokratik yaşam o ölçüde mümkün olacaktır. Çocukların hakları ve ödevleri belli bir zamana kadar yetişkinler tarafından belirlenir. Haklar ve Ödevler adlı kitapta da yazar çocukların hak ve ödevlerinde yetişkinlerin müdahalesine dikkat çekmektedir. “-Bünyamin, koridorda ne yapıyorsun? Çabuk sınıfa gir! -Ama öğretmen çıkmama izin verdi.” (HVÖ, s. 10). Bünyamin dışarıya çıkma hakkını kendisine verilen izin çerçevesinde kullanmaktadır. Kendisine müdahale edildiğinde de bu durumu ifade edebilmektedir. “-Baba, gidip paten kaymaya hakkım var mı? -Evet, ama önce odanı topla.” (HVÖ, s. 10). Çocuk ve babası arasında geçen diyalogda hak ve ödev vurgusu birlikte yapılmaktadır. Çocuğun paten sürme hakkı vardır ve bu haktan faydalanabilmektedir. Aynı zamanda odasını toplama ödevi vardır ve bu ödevini yerine getirdiği durumda hakkını da kullanabilecektir. Yazar çocuk ve gençlere haklar ve ödevlerin birbiriyle ilişkili olduğunu ve ikisinin birbirinin teminatı olduğunu anlatmaktadır. “Televizyon izlemeye hakkım var mı? -Ödevlerini bitirdiysen var.” (HVÖ, s. 10). Televizyon izlemek isteyen çocuğun durumu da tıpkı paten sürmek isteyen çocukla aynıdır. Yine hak ve ödev kavramları bir arada verilmiş ve aralarındaki bağ vurgulanmıştır.

Yetişkinler çocukların hak ve ödevlerine müdahale etmektedirler çünkü çocukların sorumluluğu onların üstündedir. Yazar çocuk ve gençlere bir ödev olarak çocukları koruma ve onları gözetme ödevinin sorumluluğu nedeniyle yetişkinlerin müdahalesinin gerekliliğini anlatmaktadır. Böylece çocuk ve gençlerin yetişkinlerin hak ve ödevlerine müdahale etmesinin antidemokratik olmadığını tam tersi demokratik anlayışın bir parçası olduğunu fark etmelerini sağlamaktadır.

İnsanların hak ve ödevleri tek bir elden belirlenmez. Demokratik yaşamda hak ve ödevler bütün bireylerin katılımıyla belirlenir. Yasalar, kanunlar, özgürlükler bir kişi için değil halkın tamamının faydasını sağlayacak şekilde herkesin refahını gözetmelidir. “Haklar ve Ödevler” adlı kitapta yazar Yasemin’in babasıyla olan diyalogunda yasaların ve hakların tek bir kişi tarafından değil ilgili olan herkes tarafından ortak belirlenmesi ve herkesin faydasına olması gerektiğini vurgulamaktadır. Akşam Yasemin’in babası vergi beyannamesini doldururken söylenip duruyor. Yasemin soruyor: ‘Baba hangi alçak seni bunu yapmaya zorluyor?’ Babası kalemini bırakıp gülüyor. -Hiç kimse, canım. Yasa böyle: Çalışan insanlar bu kağıtları doldurmak zorundalar.” (HVÖ, s. 12). Yasemin babasının yaptığı her şeyin biri tarafından dayatıldığını düşünmektedir. Oysa babası hakları, özgürlükleri ve ödevleri çerçevesinde hareket etmektedir. Vergi beyannamesini doldurmak zorundadır ama birisi kendisine dayattığı için değil yasa böyle olduğu içindir. Yasa bir kral tarafından belirlenmemiştir yasayı o ülkede meclis tüm

milletvekilleri ortak kararlarla çıkarmıştır. Yani demokratik bir işlem sonucunda ortaya çıkmıştır. Demokratik anlayışta yapılan her eylem ya özgürce bireyin isteğiyle gerçekleşir ya da yasa ve kanunlar çerçevesinde bireylerin menfaati gözetilerek gerçekleşir. Yazar da çocuk ve gençlere yasa, kanun ve özgürlüklerin kişilere olağanüstü bir kral, yönetici vb. kimse tarafından değil demokrasi temelinde verildiğini belirtmektedir.

Her toplumun kendine göre hakları vardır. Haklar yasalarla güvence altına alınır. “Haklar ve Ödevler” adlı kitapta yazar hakların yasalarla güvence altına alınmasından bahsetmektedir. *“On sekiz yaşındayım; araba kullanma hakkına sahibim. Burada sigara içilebiliyor. Orada park yapma hakkımız var. Artık oy verme hakkım var...”* (HVÖ, s. 14) On sekiz yaşında araba kullanabilme hakkı, oy kullanma hakkı, park yapma ve sigara içme hakkı yasalarla güvence altına alınmış haklardır. Yasalar, bireylerin haklarını nasıl kullanabileceklerini belirleyen yazılı kurallardır. Bu kurallar sayesinde birey hakkını özgürce kullanabilmektedir. Yazar çocuk ve gençlere yasaların demokratik yaşamın düzenleyici unsuru olduğunu ve yasaların neden gerekli olduğunu anlatmaktadır.

Yasalar her ne kadar demokratik yaşamı tesis eden yazılı kurallar olsa da bazen yasaların demokratik yaşama zarar verdiği durumlar da olabilir. “Haklar ve Ödevler” adlı kitapta uzun yıllar siyahi vatandaşların özgürlüklerinin yasalar marifetiyle kısıtlandığı ABD örneği anlatılmaktadır. *“O akşam, otobüs tıklım tıkış. Oturacak tek yer yok. Ama Bob oturmak istiyor. -Kalk arkaya yürü, diyor kadının birine. Vanessa kıınıldamıyor. -Kalk, arkaya! diye haykırıyor Bob. Bob’un hiçbir şeyden korkusu yok, Vanessa’yı yerinden kaldırmaya hakkı olduğunu biliyor. Vanessa ise tutuklanma ve karakola götürülme tehlikesiyle karşı karşıya. Bunu biliyor; kalkıp yerini Bob’a bırakmalı. Yasa böyle: Otobüsün ön tarafındaki yerler beyazlara ait. Otobüs dolu olduğunda, ortadaki koltuklar da beyazların. Bob beyaz, Vanessa ise siyah”* (HVÖ, s. 33) . Bob’un Vanessa’yı yerinden kaldırma hakkı var ama bu hak demokratik değil. Bob’un bu hakkı yasa ile teminat altına alınmış durumda ama her yasa ve hak demokratik sonuçlar doğurmayabiliyor. Yazar çocuk ve gençlere yasaların ve hakların her zaman demokrasiye uygun olmadığını bazen yasaların ve hakların belirli bir kesimi koruyup geri kalanları ise zor durumda bıraktığını anlatmaktadır.

Yasaların her zaman özgürlükleri beslemediğine bir başka örnekte “Adalet ve Haksızlık” adlı kitapta Musa ve Peter’in öyküsünde görülmektedir. *“15 Haziran 1960, uzak bir ülke. Musa ve Peter sokakta futbol oynuyor. Peter’in babası geliyor ve ona evlerinin yakınında yeni açılan bir parka gitmeyi öneriyor. Orada trambolinler ve dev kaydıraklar varmış. Peter seviniyor ve Musa’yı davet ediyor; ikisi de hem trambolinde zıplamak hem de futbol maçlarına orada devam etmek istiyorlar. ‘İmkânsız,’ diyor Peter’in babası, ‘Musa gelemez. Bu parka siyahların girmesi yasak. Maçınızı başka bir gün tamamlarsınız.’ Peter söyleniyor, ama yapacak hiçbir şey yok, yasa böyle.”*

(AVH, s. 14). Yazar Musa ve Peter hikayesinde de yine yasaların ve özgürlüklerin her zaman gerçekten özgürlüğü yansıtmadığını çocuk ve gençlere anlatmaktadır.

İnsanlar herhangi bir konu hakkında riskleri, olumsuzlukları, avantajları ve dezavantajları bilip ona göre karar vermek ister. Bunların topluma doğru ve eksiksiz bir biçimde anlatmakta demokratik anlayışın bir gereğidir. Bunları öğrenmek için de yetkililerin toplumu bilgilendirmesi beklenir. Doğa ve Kirlilik adlı kitapta yazar doğada insan sağlığına karşı tehditleri, zararları ve olumsuzlukların topluma anlatılması ve yöneticilerin halka bu konularda şeffaf olması gerektiğini anlatmaktadır. *“Her şeyden vazgeçiyoruz, bunlar tehlikeli, demek olanaksız. Önemli olan, riskleri anlamak, onları tartmak ve başkalarından saklamamak. Bizi bilgilendirmek siyasi yöneticilerin görevi: Çiftçilerin GDO’lar ekip ekmediklerini, ineklerin domuz ve tavuk ölümlerini yiyip yemediklerini bilmemiz gerek. Havada ne olduğunu, kimyasal fabrikalarda ne olduğunu, Çernobil bulutlarının ülkemiz üzerinde dolaşıp dolaşmadığını bilmeliyiz...”* (DVK, s. 27). Yazar çocuk ve gençlere bilme hakkından bahsetmektedir. Tıpkı diğer haklar gibi bilgilendirilme hakkının da olduğunu ve insanların paydaşı olduğu konularda bilgilendirilmesinin de demokratik anlayışın bir parçası olduğunu anlatmaktadır.

Özgürlük belirli bir alan dahilinde kullanılır yani bireyin özgürlüğü başkalarının özgürlüğünü kısıtlamamalıdır. Bu da tüm bireylerin birbirine saygı göstermesi ve birbirinin özgürlüğüne saygı duymasıyla mümkün olacaktır. *“Özgür Olan ve Olmayan”* adlı kitapta yazar özgürlüğün başkalarının özgürlüğüne etkisini anlatmaktadır. *“Melisa trompet çalmak istiyor, Bora biraz kestirmek istiyor. Oğlanlar avluda futbol maçı yapmak istiyor. Bu durumda, kızlara oynamak için yer kalmıyor. Çarli bahçesine bir arı kovani yapıyor. -Komşuları arıların akınına uğruyor. Feliks evinde paten kayıyor. Alt katta oturanlar birbirlerini duymak için bağırarak zorunda kalıyorlar. Kerem şapkasını çıkartmaktan nefret ediyor. Sinemada arkasında oturan kadın hiçbir şey göremiyor. Teo burnunu karıştırmaktan hoşlanıyor. Masadakilerin fena halde midesini bulandırıyor bu.”* (ÖOVO, s. 30). Melisa, oğlanlar, Çarli, Feliks, Kerem ve Teo özgürlüklerini kullanıyorlar fakat başkalarının özgürlük alanına zarar veriyorlar. Bu durumda yaptıkları demokratik anlayışa uymamaktadır. İnsan toplumsal bir varlıktır dolayısıyla toplum içinde yaşamının kurallarına da uymak zorundadır. Kimse sınırsız özgür olamaz çünkü bazen başkalarının da özgürlüğünü kullanabilmesi için özgürlükler sınırlandırılabilir. Herkes bir diğerinin özgürlüğüne de saygı duyarak mümkün olduğunca az sınırlandırmayla özgürlüğünü kullanabilir. Yazar da çocuk ve gençlere özgürlüklerin başkalarının özgürlüklerine engel olmaması gerektiğini ve sınırsız özgürlüğün bu nedenle mümkün olmadığını anlatmaktadır.

Yasalar özgürlüklerin ve ödevlerin tek elden yönetilmesini engelleyebilecek kurallardır. Kanunlar, yasalar olmasaydı kuralları belirleyen belirli kişiler her şeyi kendi isteklerine göre düzenleyebilirdi. *“Adalet ve Haksızlık”* adlı kitapta yazar çocuk ve gençlere bu durumu şöyle anlatmaktadır, *“Kral korumalarıyla birlikte kırdan atla geziyor. Uzaktan kırmızı evler görüyor.*

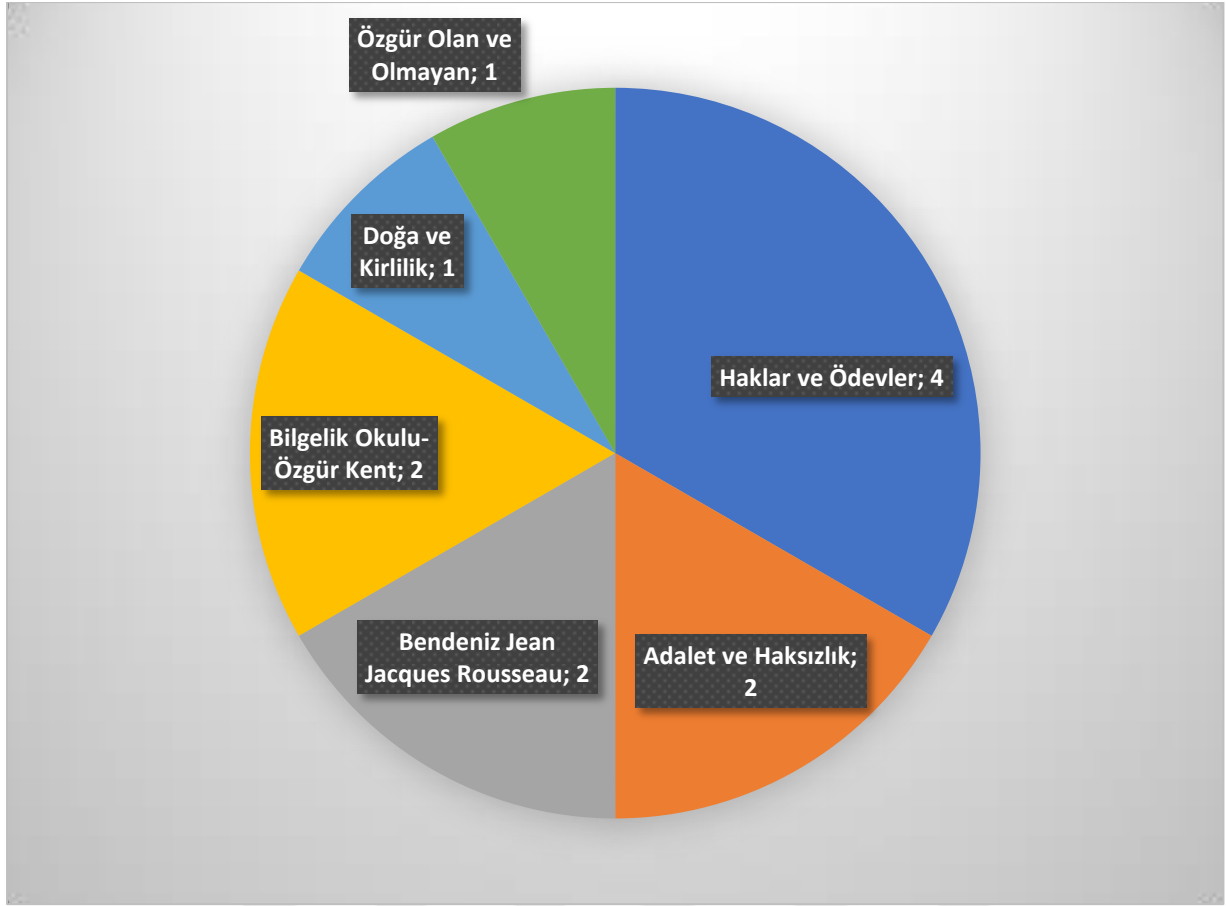
Bugün kırmızıdan nefret ediyor; bu nedenle askerlerine o kırmızı evleri hemen yakmalarını emrediyor. Şehre geldiğinde, gazetecide duruyor. Vahşi Kaz gazetesinde, kendi hakkında pek hoş olmayan şeyler yazıldığını görüyor. Askerlerine, hemen o gazeteyi yasaklamalarını emrediyor. Dönüş yolunda, harika bahçeler dikkatini çekiyor. Bu bahçelerle ilgilenen bahçıvanları bulduruyor ve onlara, çalışmak üzere sarayının bahçesine gelmelerini emrediyor.” (AVH, s. 18). Kral tüm kararları kendi isteklerine göre alıyor. Hiçbir kanun ve kural onu durduramıyor çünkü kanun ve kural yok her şey kralın isteklerine göre belirleniyor. Yazar çocuk ve gençlere yasaların bir ya da birkaç kişinin isteklerini değil tüm vatandaşların istek ve ihtiyaçlarını gözettiğini ve demokratik bir yaşam düzeninde yasaların olmazsa olmaz olduğunu anlatmaktadır.

“Bendeniz Jean Jacques Rousseau” adlı kitapta yazar Jean Jacques Rousseau’nun monarşi düzenine karşı özgür ve demokratik bir düzeni savunduğu Toplum Sözleşmesi metninden hareketle çocuk ve gençlere bir sözleşme örneği aktarmıştır. *“Zenginlerin suiistimalleri, yoksulların soygunculuğu, dizginlenmeyen hırsların vicdanın sesini susturması karşısında ve adaletin sesinin hala cılız kaldığını dikkate alarak, aşağıda imzası bulunan bendeniz ..... bu sözleşme aracılığıyla can ve mal güvenliğini tıpkı diğer üyelerinki gibi, birlikte doğacak ortak güçle savunacak ve koruyacak olan bu topluluğa özgür irademle katılıyorum. Tüm diğer üyeler gibi ben de, gücüm dahilinde olan her şeyi yapma hakkımdan feragat ediyorum. Doğal özgürlüğü ve ‘En güçlü olan kazanır’ yasanı reddederek kendimi, hep birlikte oylayacağımız, ortak iradeye dayanan ve bütün üyelerin toplum içinde özgürlüğünü ve eşitliğini amaç edinen yasanın buyruğuna teslim ediyorum. Kendimize seçeceğimiz yönetici, bu özgürlüğü ve eşitliği korumakla yükümlüdür ve üzerimizde asla haksız bir egemenlik kurmayacaktır. Bu sözleşme, aramızda kurulacak olan meşru otoritenin yegâne temelidir.” (BJJR, s. 41)* Verilen metinde özgürlük, eşitlik, can ve mal güvenliği ve ortak irade vurgusu yapılmış ve tek bir kişinin yönetimi reddedilmiştir. Yazar bu metin aracılığıyla çocuk ve gençlere demokrasi ve özgürlüğe dayalı bir yaşamın temel unsurlarından bahsetmiş ve Jean Jacques Rousseau’nun yüzyıllar öncesinden ortaya attığı kötülükten ve suçtan arınmış demokratik bir toplum yapısının nasıl olacağını anlatmıştır.

“Bendeniz Jean Jacques Rousseau” adlı kitapta Jean Jacques Rousseau’nun oluşturmaya çalıştığı toplum düzeninde kadınlara eğitim hakkı verilmekte fakat oy kullanmalarının mümkün olmadığı belirtilmektedir. *“Benin sistemimde kadınlar da eğitim görecekti. Ama yanlış anlama, şehrimde onlara oy hakkı verilmesi bile söz konusu değildi! O kadar ileri gidemezdim!” (BJJR, s. 44)* Eğitim hakkı gibi oy kullanma hakkı da demokratik anlayışın bir parçasıdır. Fakat Jean Jacques Rousseau tasarladığı düzende kadınlara eğitim hakkını verirken oy kullanma hakkını vermemektedir. Çocuk ve gençler demokratik anlayış çerçevesinde bu aksaklığı fark edip eleştirel yaklaşabilir ve oy kullanma hakkının da demokrasilerin önemli bir parçası olduğu çıkarımına ulaşabilirler.

Kural ve kanunlar her zaman demokratik olmayabilir özellikle tüm kural ve kanunlar sadece bir kişinin kontrolünde belirlenmişse demokratik anlayıştan uzak kural ve kanunlar ortaya çıkabilir. Bilgelik Okulu- Özgür Kent adlı kitapta tüm kuralların vali tarafından belirlendiği Sessiz Kent adlı şehirden bahsedilmektedir. *“Aklınıza gelen her konuda bir kural koymuştu vali. Kural koymaya bayılır, kendisinden başkasının kural koymasına da asla izin vermezdi. Herkesin ne giyeceği ne yiyeceği ne zaman uyuyup ne zaman uyanacağı, hangi işte çalışacağı, boş zamanlarında ne yapacağı Valinin Kurallar Kitabı’nda belirtilmişti. Kaldırım taşlarından hangilerine basılıp hangilerine basılmayacağı bile yazıyordu kitapta!”* (BO-ÖK, s. 16). İnsanlar ne yapacağına ne yiyeceğine ne giyeceğine kendileri karar verirler. Yazar vali örneğinden çocuk ve gençlere bir tek kişi tarafından belirlenen kural ve kanunların bireylerin özgür iradesine engel olduğunu ve demokratik olmayan bir yaşam biçimini dayattığını belirtmektedir.

Özgürlükler sadece büyükleri, güçlüleri veya zenginleri koruyorsa tam anlamıyla özgürlükten bahsedilemez. Demokratik anlayışta özgürlükler bütün bireyler için geçerlidir. Özgür Kent adlı şehirde yaşayan Ateş okulda kendisinden büyük çocuklar tarafından oyunlara alınmamakta, okul bahçesinden kovulmaktadır. *“Geçen gün, yaşça büyük çocuklar, Ateş’in top oyununa katılmasına izin vermemişti. Hatta onu bahçeye almamış, öğle arasını başka yerde geçirmeye zorlamışlardı. Küçükler okulda istedikleri gibi dolaşamıyordu. Büyüklere sorarsanız, herkes istediği gibi davranmakta özgürdü ama bu özgürlük yalnızca kendileri için geçerli oluyordu.”* (BO-ÖK, s. 36). Yazar Ateş karakterine kentteki özgürlüğü sorgulatarak çocuk ve gençlere özgürlüklerin sadece güçlü olanlar için geçerli olmasının demokratik anlayıştan uzak olduğunu anlatmaktadır.

Grafik 4.2.2.1 Demokratik anlayış becerisi

Bu başlıkta demokratik anlayış becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 12 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitapların 5 tanesi yabancı yazarlara aitken 1 tanesi de yerli yazara aittir.

4.2.3. İnsanlara Karşı Hoşgörülü ve Saygılı Olma, Tolerans Gösterme

Her birey özeldir ve biriciktir. Bu nedenle de her bireyin kendine ait özellikleri, zevkleri, tercihleri, düşünceleri vardır. İnsanlar toplum yaşamında birbirlerinin bu özelliklerine, tercihlerine, zevklerine ve düşüncelerine hoşgörülü ve saygılı olmak zorundadır. Dini, sosyolojik, psikolojik ve felsefik boyutları olan ve evrensel bir değer olarak kabul edilen hoşgörü, farklı disiplinler tarafından genel olarak kimlik, değer, yaşam biçimleri, etnik, dini, sınıf, cinsiyet, yetenek ve düşünce farklılıklarını kabul etmek, onaylamak ve saygı duymak olarak tanımlanmaktadır (Bryan Vavrus, 2005; Cartasev, 2006; Colesante ve Biggs, 1999; Kuçuradi, 1995; UNESCO, 1996; Yürüşen, 2001; Weidenfeld, 2002'den akt. Ersoy, 2016: 454).

Çocuk ve gençlerin hoşgörü kavramını fark etmeleri ve içselleştirmeleri daha sonra da buna uygun davranış göstermeleri ilerleyen yaşlarında da bu davranışı alışkanlık haline

getirmelerini sağlayacaktır. Bu başlık altında insanlara karşı hoşgörölü ve saygılı olma, tolerans göstermeye dair bulgular incelenmiştir.

“Beden ve Akıl” adlı kitapta çocuk ve gençlere geçmişte yapılan köle ticareti ve kölelik hakkında bir öykü anlatılmaktadır. *“Satıcı esirleri kürsünün üstüne çıkarıyor. Kalabalık, onları yakından incelemek için itişiyor. Bir alıcı, beyaz eldivenlerini giyiyor. Adamlardan birinin dişlerini parmağına sürüp satıcıya dönüyor: ‘20 yaşında mı dediniz? Ama dişleri 40 yaşındaymış gibi yıpranmış.’ -‘40 mı? Hayır!’ diye kendini savunan satıcı, esiri itiyor. ‘Hadi Tom, nasıl yürüdüğünü, nasıl sektiğini göster.’ Alıcı inceliyor. Doğru, adam zinde. Bir süre daha tarlada işe yarayabilir. (BVA, s. 20).* Köle ticareti yüzyıllar boyunca yapılmış utanç dolu bir geçmiştir. Yazar çocuk ve gençlere bir köle alışverişini anlatarak kadınların, çocukların, yaşlıların, gençlerin geçmişte bir meta gibi alınıp satıldığını anlatmaya çalışmıştır. Yazarın çocuk ve gençlere bu olayı insanların bir bedenden ibaret olmadığını, düşünceleri, duyguları, zevkleri, anıları arzuları olan bir varlık olduğunu ve onlara saygı duyulması gerektiğini anlatmak için böyle bir öyküye vermiştir.

Erkekler veya kadınlar karşı cinsi çok yakışıklı, güzel, çirkin, alımlı vb. olarak görebilir. Bu tür bir yaklaşım karşıdaki kişiyi sadece bir nesne olarak değerlendirmektir. *“Seray ve Canan sinirden çatlamak üzereler. Evlerinin önünde onları durmadan rahatsız eden bir grup oğlan var. Kızlar sokağa her çıktığında, oğlanlar ıslık çalıp bacaklarıyla, giysileriyle, göğüsleriyle ya da kalçalarıyla ilgili laf atıyor onlara. Seray ve Canan sabah giyinirken, acaba bu çok mu kısa, çok mu dikkat çekici, çok mu sıkı diye uzun uzun düşünüyor; hatta artık meydandan geçerken, başlarını öne eğiyorlar.” (BVA, s. 22).* Seray ve Canan’a laf atan oğlanlar Seray ve Canan’ı sadece bir bedenden ibaret görmekte onların hislerini, duygularını, düşüncelerini, kişiliklerini görmemektedirler. Sadece fiziksel görünüşlerini dikkate almaktadırlar. Yazar çocuk okura insanların bedenlerden ibaret olmadıklarını onların fiziksel varlığı yanında zihinsel-psikolojik yönlerinin de olduğunu ve bu yönlerini de dikkate almak gerektiğini anlatmaktadır. Böylece insanlara yaklaşırken onları fiziksel-bedensel bir varlıktan daha fazlası olarak görüp saygılı ve hoşgörölü olmanın önemini çocuk okura anlatmaktadır.

Yetişkinler çocuklara ceza verirken bazen çocukların kişilik haklarını ve özgürlüklerini unutabilmektedir. *“Bugün yedinci sınıflar havuza gidiyor. Herkes soyunma odasında ve...felaket! Arman mayosunu unuttuğunu fark ediyor. Bunu yüzme öğretmenine söyleyecek. Yılın başından beri Arman üçüncü kez mayosunu unutuyor. Normalde, yüzme öğretmeni ona bir mayo ödünç veriyor, ama bu kez sinirlendi: ‘Artık yeter, mayonu bir daha unutmaman gerektiğini öğrenmen için çıplak yüzeceksin, bu sana ders olur!’ Kâbus! Arkadaşlarının ve kızların önünde çırılçıplak” (AVH, s 26).* Arman mayosunu unuttuğu için yüzme öğretmeni kendisine ceza veriyor fakat öğretmen ceza verirken Arman’ın onuruna saygı duymuyor. Oysa Çocuk Hakları Bildirgesi’nde belirtildiği üzere, “Okul disiplininin, çocukların onuruna saygı duyması gerekir.” Fakat Arman’a uygulanan ceza yöntemi belirtilen maddeden çok uzaktır. Öğretmen Arman’a disiplin

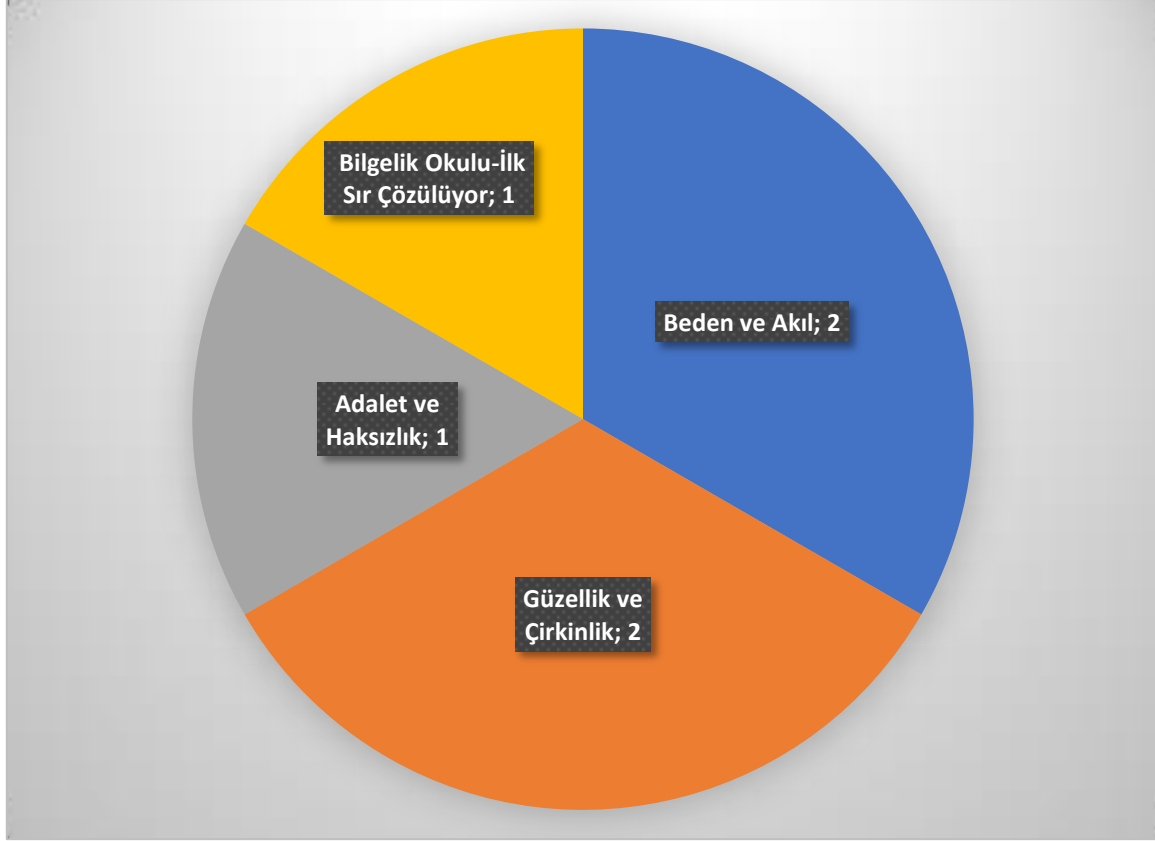
kurallarını uygularken ona karşı saygılı davranmıyor. Yazar çocuk okura, kişilere ceza verilirken de saygı ve hoşgörü ilkelerine uyulması gerektiğini anlatmaktadır.

İnsanlar her zaman aynı fikirde olmayabilir, aynı şeyleri sevmeyebilir, aynı zevklere sahip olmayabilirler. Bu tür durumlarda önemli olan insanların birbirine saygı göstermesi ve hoşgörülü olmasıdır. “ *Bu ne biçim giyim tarzı? Aşağı düşen ve göbeğini açıkta bırakan o pantolon, o dev pabuçlar, o üç beden büyük svetsört de neyin nesi? Sanki kendini çirkinleştirmeye çalışıyorsun.*’ Sofi’nin teyzesi, yeğeninin giyim tarzından nefret ediyor. *‘Ya şu durmadan dinlediğin müzik? Şarkı söylemek yerine konuşup duran bu tiplerin nesini seviyorsun?’* Oysa çalmakta olan rap şarkısını Sofi çok güzel oluyor. Sofi’nin odasına astığı Johnny Depp posterini keşfeden teyzesi, *‘Hayır, bu tipi güzel bulman imkânsız; salak gibi görünüyor,’* diye devam ediyor (GVÇ, s. 21). “Güzellik ve Çirkinlik” adlı kitapta verilen bu öyküde teyze Sofi’nin müzik tarzı, giysi tercihleri vb. tercihlerini beğenmemektedir. Fakat Sofi’nin tercihlerine saygı duymak yerine Sofi’ye karşı çıkıyor, eleştiriyor ve bu tercihlere karşı çıkıyor. Teyzesi Sofi’nin tercihlerine karşı hoşgörülü yaklaşmayı kabul etmiyor. Yazar çocuk ve gençlere her tercih, her düşünce, her görüş hoşumuza gitmese de, katılmasak da karşımızdaki kişiye karşı saygı duymak ve hoşgörülü yaklaşmak zorunda olduğumuzu böylece anlaşmazlıkların önleneceğini anlatmaktadır.

İnsanların görüşlerini, düşüncelerini, beğeni ve zevklerini benimsemesek de onlara karşı saygılı ve hoşgörülü yaklaşılabilir. “*Babaannesini, ‘Bana sevdiğin müziği dinletsene biraz, ‘ diyor Sofi’ye. Sofi kulaklıkları, topuzunu bozmamaya özen göstererek babaannesinin kulaklarına takıyor. Babaannesini, kıpırdamadan iki şarkı dinledikten sonra, Sofi’ye dönüyor. ‘Bu müzikte neyi sevdiğini anlatabilir misin bana?’ Sofi de uzun bir söyleve başlıyor; artık kimse durduramaz onu!’* (GVÇ, s. 23). Babaannesini Sofi’nin dinlediği müziği beğenmese de Sofi’yi anlamak istediği için dinliyor. Sofi’nin düşüncelerini dikkate alıyor ve Sofi’nin ne hissettiğini öğrenmek için de ona soru soruyor. Babaanne Sofi’ye saygılı ve hoşgörülü yaklaşıyor. Yazar çocuk ve gençlere karşısındaki kişileri anlamalarının saygı ve hoşgörü için önemli bir adım olduğunu anlatmaktadır.

Her birey özeldir ve tektir. Dolayısıyla her birey farklı özelliklere, karaktere, beceriye sahiptir. Özellikle yetişkinler çocuklardan bekledikleri beceri, kişilik özellikleri, başarı gibi beklentileri elde edemediklerinde çocukları eleştirmekte ve memnuniyetsizlik göstermektedirler. “Bilgelik Okulu- İlk Sır Çözülüyor” adlı kitapta da Gün isimli çocuk kahramanın babası oğlunun iyi bir çoban olmasını istemektedir. Fakat Gün çoban değil mimar olmak istemektedir. Babası onun boş hayaller içinde olduğunu düşünüp kendisini sürekli eleştirmektedir. Gün diğer çocuklara benzemeyi reddedip mimarlık hayalleri kurdukça babası bu duruma kızmaktadır. “*Onlar gibi değilsin, demişti babası, yüzü asıktı. ‘Asla onlar gibi olamayacaksın. Senin gibi bir tane daha yok bu köyde!’* Ardından duvardaki kandilin alevine üfleyip homurdanarak odasına çekilmişti.” (BO-İŞÇ, s. 25) Babası Gün’ün hayallerine, duygularına,

isteklerine saygı gösterip hoşgörülü yaklaşmak yerine ona karşı çıkıyor, eleştiriyor ve duygusal şiddet uyguluyor. Oysa Gün de her birey gibi farklı istek ve hayallere sahip olabilir. Yazar çocuk ve gençlere insanların duygu ve düşüncelerinden dolayı eleştirilmesinin, saygı duyulmamasının ve hoşgörüsüz bir tavır almanın doğru olmadığını anlatmaktadır.

Grafik 4.2.3.1. İnsanlara karşı hoşgörülü ve saygılı olma, tolerans gösterme

Bu bölümde insanlara karşı hoşgörülü ve saygılı olma, tolerans gösterme becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 6 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitaplardan 1 tanesi yerli yazara aitken 3 tanesi de yabancı yazarlara aittir.

4.2.4. Dilsel ve İletişimsel Beceriler

İnsanlar sağlıklı bir diyalog geliştirebilmek için dilsel ve iletişimsel becerilere ihtiyaç duyar. Dil, insanın duygularını, düşüncelerini, beklentilerini ve ihtiyaçlarını başkalarına iletme ve aynı zamanda başkalarını anlamak amacıyla kullandığı etkili bir iletişim aracıdır (Güven, 2008: 149). Dilsel ve iletişimsel beceriler olmadan kurulan diyaloglar eksik ve yetersiz kalır ve kişilerin birbirini anlamasını engeller. Bu durum çocuk ve gençler için de geçerlidir. Şayet dilsel ve iletişimsel becerileri gelişmiş bir çocuk daha sağlıklı, anlaşılır ve sorunları çözmeye odaklı

diyaloglar geliştirebilecektir. Bu becerisi gelişmemiş bir çocuk ise kendini ifade edememe, problemleri çözememe, sağlıklı iletişim kuramama, şiddete başvurma gibi durumlarla karşı karşıya kalacaktır. Bu başlık altında dilsel ve iletişimsel becerilerin geliştirilmesine yönelik bulgular incelenmiştir. Kitaplarda dilsel ve iletişimsel beceriler iletişimde anlaşılabilirlik bakımından, iletişimde üslup bakımından ve bir durum veya olgunun ifade edilmesi bakımından ele alınmıştır.

İnsanlar birbirleriyle diyaloga girdiğinde ortak dili kullanmak zorundadırlar. İki farklı dille kurulan diyaloglarda taraflar birbirini anlamadığı için iletişim sağlanamayacaktır. “Şiddet ve Şiddetsizlik” adlı kitapta yardım isteyen kişi karşısındakinin anlamadığı bir dil de talepte bulunmaktadır. “-Bitte, können Sie mir helfen? -Bu adam benden ne istiyor? Söylediğinden hiçbir şey anlamıyorum!” (ŞVŞ, s. 20). Yardım isteyen kişi karşısındakinin anlamadığı bir dil kullanmaktadır. Bu durum yardım talebinin karşılıksız kalmasına neden olmaktadır. Yazar çocuk ve gençlere iletişimde ortak dil kullanımının önemini ifade etmekte ve olumlu bir iletişimde anlaşılır olmanın temel kural olduğunu anlatmaktadır.

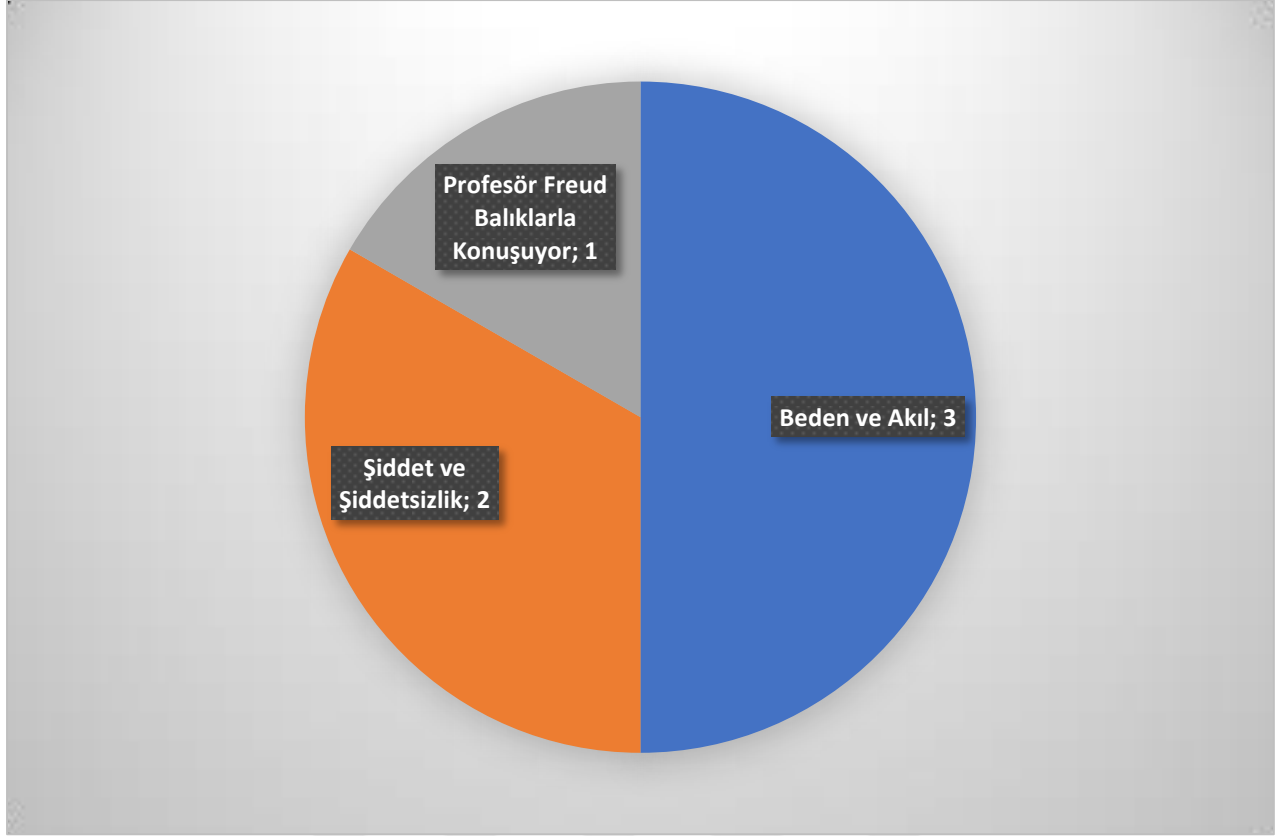
Kişiler iletişim kurarken tercih ettikleri üslup iletişimin yönünü belirler. Eğer agresif ve saldırgan bir üslup kullanılırsa konuşma gerginliğe neden olabilir tam tersi bir üslup kullanıldığında ise daha olumlu bir konuşma gerçekleşebilir. “Şiddet ve Şiddetsizlik” adlı kitapta Şenay ve Murat adlı karakterler arasındaki diyalog iki farklı biçimde anlatılmaktadır. “-Ekmek var mı? -Hayır, bitti. -Ne? Ekmek almayı unuttun mu? -Evet, acelem vardı. -Zamanını biraz daha iyi ayarlasan yeter. -Sen ne karışıyorsun? -Karışırım, karışmam! Ve paat! Küt! Pat! Sözlü kavga, fiziksel kavga.” (ŞVŞ, s. 35). Şenay ve Murat gerilime ve kavgaya sebep olabilecek bir üslup kullandıklarında konuşma bir süre sonra kavgaya doğru ilerlemektedir. Ne Şenay ne de Murat konuşma esnasında alttan almayı ya da daha sakin bir dil kullanmayı düşünmüyor.

İkinci örnekte ise farklı bir diyalog görülmektedir, “Ekmek var mı? -Hayır, bitti. -Ne? Ekmek almayı unuttun mu? Murat, Şenay’ın sesindeki saldırgan tonu fark ediyor. ‘Eyyvah!’ diyor kendi kendine. ‘Şenay kavga arıyor, çatışmayı engellemem gerek.’ -Evet özür dilerim hemen gidip alayım.” (ŞVŞ, s. 35) Murat ilk diyalogun tersine Şenay’ın sert ve saldırgan üslubuna karşı alttan alıyor. Daha sakin ve uzlaşya dönük bir dil kullanıyor. Böylece Şenay’la kavga etmek yerine sorunu çözüme ulaştırıyor. Yazar iki farklı diyalog üzerinden çocuk ve gençlere kullanılan dilin, tercih edilen üslubun konuşmaya etkisini göstermektedir.

Öfke iletişimi engelleyen başlıca nedenlerdendir. Öfkeli kişi kendini düzgün ifade edemez ve şiddete başvurabilir. “Beden ve Akıl” adlı kitapta öfkesini kontrol edemeyen Toni problemini ifade edememekte bu nedenle de saldırgan tavırlar sergilemektedir. *Toni bas bas bağırarak arabasından fırlıyor ve yolu kapatan kamyonu doğru atılıyor. Kamyonu boşaltmakta olan şoförün elindeki kasayı kapıp, bütün gücüyle kaldırma fırlatıyor. Şişeler patlıyor, meyve suları sokaktan geçenlerin üstüne başına sıcıyor. Toni’nin ağız çarpılmış, tükürükleri çenesine*

akıyor; gözleri yuvalarından oynamış.” (BVA, s. 3). Toni yolu kapatan kamyonun dolayı öfkelenmekte fakat bu öfkesini sağduyulu bir biçimde kamyonun şoförüne belirtmek yerine hiçbir iletişim çabasına girmeden doğrudan saldırganlaşmaktadır. Oysa öfke kontrolünü sağlayıp kamyon şoförüyle konuşabilseydi belki de daha basit bir şekilde sorun çözülebilecekti. Yazar Toni'nin öyküsünde çocuk ve gençlere öfkenin iletişimin önündeki engellerden biri olduğunu ve öfkenin kontrolü sağlanmadığında sağlıklı bir iletişimin imkânsız hale geldiğini anlatmaktadır.

Bazı durumları ifade ederken kullanılan sözcükler önem arz eder. Sözcük seçimi ifade edilen durumu daha etkileyici ve çarpıcı bir hale getirebilir. “Profesör Freud Balıklarla Konuşuyor” adlı kitapta ölüm olgusunu ifade eden Freud bunun için Yunanca sözcükleri tercih etmektedir. *“Kollarını sıvıyor ve defterine şöyle yazıyor: thanatos. Yunanca sözcükler başka sözcüklerden daha çok anlam yüklüymüş gibi bir izlenim veriyor; insanların erişmelerinin mümkün olmadığı yerleri ışıklarıyla tarayan fenerler gibi. Thanatos, insan nefes almayı kesince gelen ölümden ibaret bir şey değil; ölümün hayata yayılması, canlıların dünyasına sızan ve tüm şevklerini kıran o güç. Tıpkı eros sözcüğünde olduğu gibi. Eros, insan bir sevgili seçtiği zaman duyulan aşk değil yalnızca. Aynı zamanda, insanın seçmediği bir şey, bir çeşit yanardağ, birine dokunmak ve tamamen ona ait olmak için duyulan çılgınca bir arzu. Ölüm pahasına.” (PFBK, s. 29). Freud ölüm olgusunu daha etkileyici ifade etmek için Yunanca sözcüklerden faydalanmıştır. Böylece ölüm olgusuna dair görüşlerini okuyucuya daha ilgi çekici bir biçimde aktarmayı amaçlamaktadır. Yazar çocuk ve gençlere bir durumu ifade ederken dilsel imkanlardan yararlanma alternatiflerinin önemini ve bu alternatiflerin anlatıma etkisini anlatmaktadır.*

Grafik 4.2.4.1. Dilsel ve iletişimsel beceriler

Bu bölümde dilsel ve iletişimsel becerilere dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 6 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitapların tamamı yabancı yazarlara aittir.

4.2.5. “Biz” Hissi Yaşamak

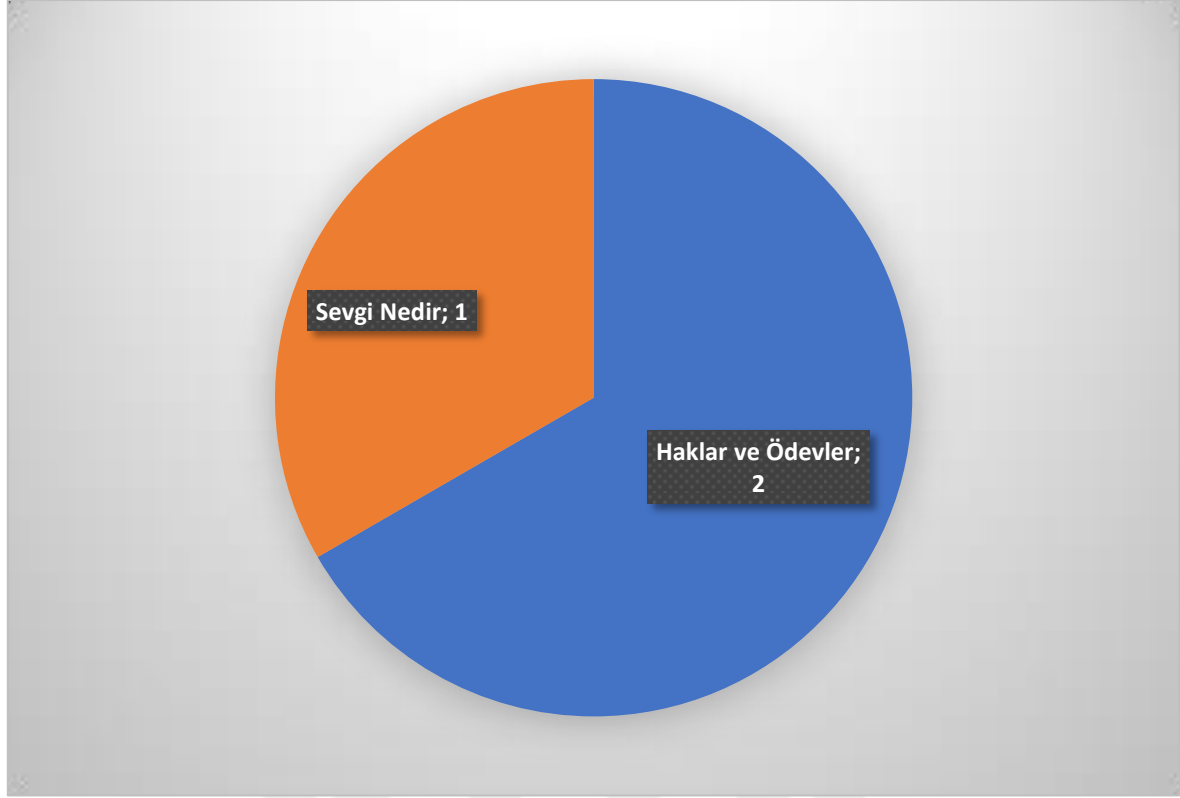
Toplumsal bir varlık olan insan kolektif yaşamın bir parçasıdır. Bu nedenle de insanda bir yere ait olma hissi vardır. Bu his “biz” hissidir. Çalışmada çocuk ve gençlerde topluluğa aidiyet hissi oluşturacak bulgular bu başlıkta incelenmiştir. Kitaplarda biz hissi yaşama becerisi topluma ait olma, karşılıklı sorumluluk hissinden kaynaklı biz hissi ve ortak paylaşımdan kaynaklı biz hissi bağlamında ele alınmıştır.

İnsanlar birlikte yaşadıkları kişilerle birçok paylaşımda bulunur Bu maddi veya manevi paylaşım olabilir. Zamanla bu paylaşımlar kişiler arasında bir aidiyet hissine neden olabilir. “Haklar ve Ödevler” adlı kitapta Mehmet ve Mari arasındaki bir sır iki arkadaş için bir aidiyet hissine neden olmaktadır. *“Mehmet, sana bir sır vereceğim. Ama önce, bunu kesinlikle hiç kimseye söylemeyeceğine söz vermelisin bana. Mehmet, Mari ona güvendiği için gerçekten çok mutlu; yine de duraksıyor. Arkadaşı Oskar’a hiçbir şey anlatmadan durabileceğinden pek emin değil. En*

sonunda, 'Söz veriyorum, yemin ederim. Kesinlikle hiçbir şey söylemeyeceğim... Oskar'a bile,' diye söz veriyor Mehmet. Mari sırrını onun kulağına fısıldıyor" (HVÖ, s. 18-19) Mehmet ve Mari arasında artık bir sır var. Bu sırrı sadece ikisi biliyor. Bir beraberlik ve aidiyet durumu var. Mehmet, Mari'ye söz veriyor. Aralarında yazısız bir anlaşma var. Yazar Mehmet ve Mari'nin öyküsünden hareketle çocuk ve gençlere karşılıklı sorumluluk veya yükümlülük almanın biz olma hissine neden olabileceğini ve bu tür durumlarda tarafların kendini ait hissedebileceğini anlatmaktadır.

İnsanlar bir arada yaşadıkları için birbirlerine karşı sorumludurlar. Bu sorumluluk insanların aynı zamanda "biz" hissi yaşamasına da neden olmaktadır. Beraber yaşayan insan kendisini dahil olduğu grubun bir parçası olarak görecektir ve dolayısıyla grubun menfaatlerini, ilkelerini, inançlarını ve görüşlerini gözetecektir. Yazar bu durumu "Haklar ve Ödevler" adlı kitapta Gizem ve Alis'in öyküsü aracılığıyla çocuk ve gençlere anlatmaktadır. "Okul çıkışında Kaya, Gizem'i DVD izlemeye evine davet ediyor. Harika! Gizem ne zamandır Kaya'nın onu bir yerlere çağırmasını bekliyordu! Yine de Gizem bir an kararsız kalıyor. Ya Alis? Bugün okula gelmedi. Acaba ne oldu? Yoksa hasta mı? 'Ona uğrayıp, her şey yolunda mı bakmalıyım, diye düşünüyor Gizem. 'Acaba yarın okula gelecek mi? Eğer gelecekse ezberlenmesi gereken şiirin bir kopyasına ihtiyacı var.' Gizem'in canı çok sıkılıyor. Kaya onu bekliyor; ama o ne yapacağını bilemiyor." (HVÖ, s. 20-21). Gizem ve Alis sınıf arkadaşı, bu arkadaşlıktan dolayı birbirlerine karşı sorumlulukları var Gizem bu sorumluluğun gereklerini yerine getirmek istemektedir. Gizem "biz" hissini yaşamakta ve bu hissin gerekliliklerini yapmaktadır.

Toplumsal bir varlık olan insan yalnızlıktan rahatsız olur ve sosyalleşmek ister. "Sevgi Nedir" adlı kitapta Onur adlı kahramanın arkadaşları hakkındaki düşünceleri Onur'un da aidiyet ve "biz" hissi yaşadığını göstermektedir. "İyi ki arkadaşlarım var. İnsan arkadaşsız yapamıyor gerçekten. Daha doğrusu sevgisiz yapamıyor. Hep sevdikleriyle, arkadaşlarıyla birlikte olmak istiyor." (SN, s. 10). Onur adlı kahraman arkadaş grubu olmadan yapamayacağını belirtmektedir. Onur arkadaş grubu aidiyetini önemsemektedir. Yazar Onur karakterinin üzerinden bir gruba ait olmanın sosyalleşme açısından ve ait olma, "biz" duygusunu yaşama yönünden önemini ve gerekliliğini anlatmaktadır.

Grafik 4.2.5.1. "Biz" hissi yaşama becerisi

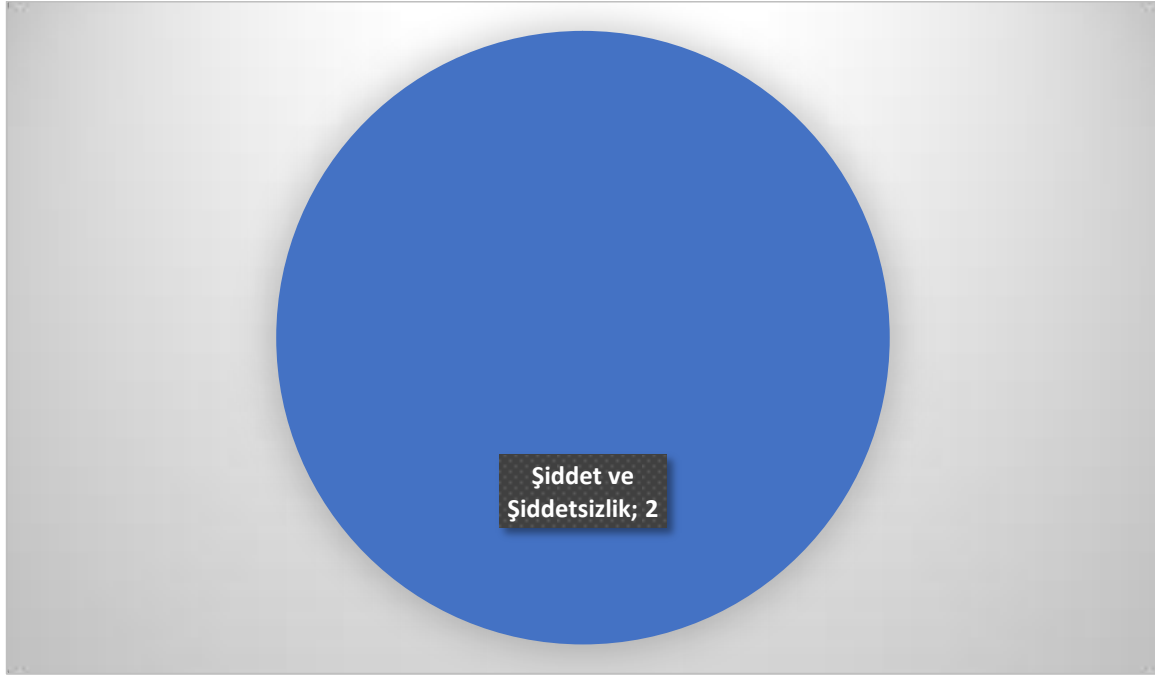
Bu bölümde çocuk ve gençlerin biz hissi yaşama becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 3 olarak belirlenmiştir. Bulguların tespit edildiği kitaplardan 1 tanesi yerli yazara aitken 1 tanesi de yabancı yazara aittir.

4.2.6. Farklı Çözüm ve Görüşlere Açık Olma

Bir durum veya olay hakkında herkes farklı görüş ve düşünceler ortaya atabilir. Bazen bireyler kendi görüşlerine alternatif olarak ortaya atılan farklı görüşlerle karşı karşıya kalabilir. Bu tür durumlarda alternatif görüş kabul edilebilir. Kabul edilmezse de birey kendi görüşünden farklı olarak sunulan görüşe saygı göstermelidir. Kitaplarda farklı çözüm ve görüşlere açık olma becerisi bireylerin bir konuya farklı bakış açıları geliştirmeleri biçiminde ele alınmıştır.

İnsanlar tepki gösterdikleri bazı durumlar için kendilerine göre bir çözüm önerisi geliştirebilirler fakat aynı duruma tepki gösteren başkalarının önerileri bazen daha uygun olabilir. Bu tür durumlarda kişi kendi fikri yerine farklı fikirleri kabullenebilir. "Şiddet ve Şiddetsizlik" adlı kitapta Meryem adlı çocuk kendisine bayat çörek satan pastaneciye tepkisini şiddetle göstermek istemektedir. "*Meryem kendi kendin, 'Dükkanına pis koku topları atacağım, müşterileri kaçacak, pastaneci para kaybedecek; hala aynı şeyi yapmaya devam ederse, bir gece arkadaşlarla gidip vitrin camını kıracağım,' diyor*" (ŞVŞ, s. 28)

Aynı durumda olan Tomas ise şiddetin çözüm olmayacağını buna karşın bayat çörekten rahatsız olan tüm öğrencilerin pastaneciyi boykot etmesinin daha doğru bir çözüm olduğunu ifade etmektedir. *“Tomas, ‘Dükkanını boykot edelim,’ diye bir öneri getiriyor. ‘O da ne demek?’ ‘Bir daha onun dükkanına adım atmayacağız.’ ‘Ama yalnızca 11 kişiyiz, umrunda bile olmaz.’ ‘Bütün arkadaşlarımız da bize katılırsa, bal gibi olur. Onlara, bir daha tek bir çikolatalı çörek almamalarını söyleriz, pastanecinin işleri bozulur, değişmek zorunda kalır.”* (ŞVŞ, s. 29-30). Meryem şiddet fikrine karşı boykot fikrini sunan Tomas’ın haklı olduğuna ikna oluyor ve onun görüşünü kabul ediyor. Böylece farklı bir görüşü kabul edip o görüşe uygun hareket ediyor.

Grafik 4.2.6.1. Farklı çözüm ve görüşlere açık olma

Bu bölümde farklı çözüm ve görüşlere açık olma becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 2 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği tek kitap yabancı yazara aittir.

4.2.7. Farklı Görüşleri Kabullenme ve Saygı Gösterme

Bir konu hakkında herkes farklı düşünebilir. Birileri için doğru olan başkaları için yanlış olabilir ya da kimisine göre faydalı olan bir diğeri için zararlı olabilir. Herkesin düşüncesi, görüşü öznel nitelik taşır. İnsanlar kendi düşüncelerinin karşısındaki farklı düşünceleri saygıyla karşılamalıdır. Kitaplarda farklı düşünce görüşleri kabullenmeleri ve saygı gösterme bireylerin birbirlerini oldukları gibi kabul etme ve birbirlerinin düşüncelerine saygı gösterme biçiminde ele alınmıştır.

“Bilgelik Okulu- İlk Sır Çözülüyor” adlı kitapta Gün isimli çocuk okuldaki boş derste arkadaşlarını çayırılıkta kartalları kovalayıp rahatsız etmeye çağırılmaktadır. Fakat okula daha sonra gelen Bulut bu davranışın yanlış olduğunu düşünmektedir. *“Bilgeus nadiren gecikirdi; böyle bir fırsat ele geçmişken Gün pencere kenarında öylece oturup bekleyecek değildi. Bulut hariç tüm çocuklar çayırılarda kartalların ardından koşturmaya, peşinden az ötedeki ormana girip saklı köşelerde macera yaşamaya bayılırdı. Bulut, aralarındaki tek oyun bozandı ve bu yüzden sık sık yalnız kalırdı. Tek yaptığı, buraya taşınmadan önce yaşadığı ülkeyle ilgili öyküler anlatmaktı. ‘Her zaman eğlenceyi bozuyorsun!’ diye atıldı Gün. ‘Keşke ülkende kalsaydın da bu sınıfta olmasaydı.’ (BO-İSÇ, s. 11-12).* Bulut’un düşüncesine göre kuşları rahatsız etmek yanlış bir davranıştı. Bu düşüncesini de Gün’e belirtiyor. Fakat Gün bu düşünceye saygı göstermiyor ve kendisinin haklı olduğunu düşünerek Bulut’a tepki gösteriyor. Yazar çocuk ve gençlere, kendi düşüncelerine karşı başka bir düşünce sunulduğunda agresif bir tepki vermek yerine sunulan düşünceye saygı göstermenin ve bu düşünce kendi düşüncesinden daha makulse kabul etmenin önemini anlatmaktadır.

Grafik 4.2.7.1. Farklı görüşleri kabullenme ve saygı gösterme becerisi

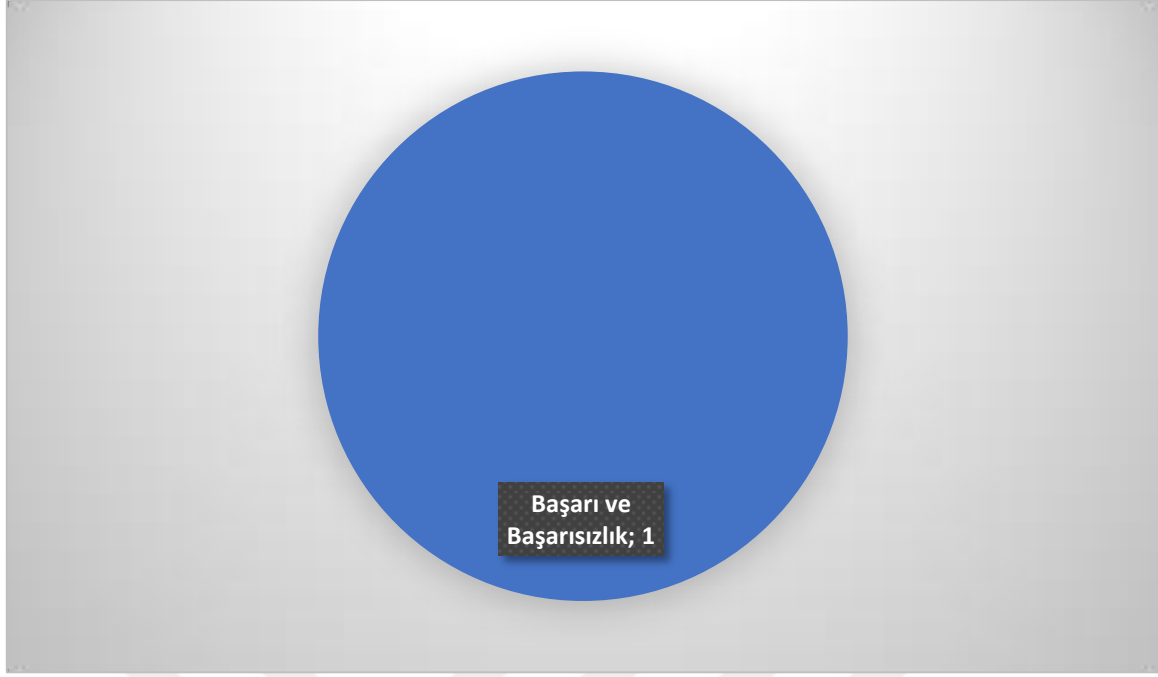
Bu başlıkta çocuk ve gençlerin farklı görüşleri kabullenme ve saygı gösterme becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 1 olarak belirlenmiştir.

4.2.8. Çatışma ve Eleştiriyi Zenginlik Olarak Görme ve Kabul Etme

İnsanlar farklı düşüncelere ve görüşlere sahip olurlar. Herkes olaylara farklı bakış açısıyla yorumlayabilir. Bireyler birbirlerini düşünce davranışlarından dolayı eleştirebilir. Bu

tür eleştiriler kişiyi incitici, küçük düşürücü ve saldırganca olmadığı sürece olağan bir durumdur. Farklı fikirler ve eleştiriler birer farklılık ve zenginlik olarak değerlendirilmeli ve bunlar tehlike olarak görülmemelidir. Toplumsal yaşamda birbirinden farklı bakış açıları ve eleştiri olağan karşılanan bir durumdur. Bu başlık altında çocuk ve gençlerin eleştiriye ve fikir çatışmalarını bir zenginlik olarak algılamalarını sağlayacak bulgular ele alınmıştır. Kitaplarda çatışma ve eleştiriye zenginlik olarak görme ve kabul etme becerisi bireyin farkında olmadan yaptığı hatalarının bireye eleştirel bir biçimde anlatılması olarak ele alınmıştır.

İnsanlar bazı durumlarda karşılarındaki kişilerin hatalarını ve eksiklerini eleştirebilir. Bu durumda eleştirilen kişi bunu olağan karşılayıp eleştirileri dikkate alırsa eksik ve hatalı yönlerini düzeltebilir. “Başarı ve Başarısızlık” adlı kitapta Teo, arkadaşı Umut’un hatalarını kendisine söylemeye çalışmakta fakat Umut’un eleştiri karşısında ne tepki vereceğini bilmediğinden dolayı çekinmektedir. *“Bak Umut, bu yıl neyin var bilmiyorum ama sınıftaki herkesin sinirine dokunuyorsun. Soruları hep sen cevaplamak istiyorsun, başkalarının sözünü kesiyorsun, hata yapmayı sindiremiyorsun. Her derste, gidip öğretmenin burnunun dibine oturuyor, durmadan lafa karışıyorsun. Doğrusu, okulun bir numaralı yalakası olma yolundasın. Dikkat et, ders aralarında senin hakkında konuşulduğunu duyuyorum; yazık, sonunda yapayalnız kalacaksın. Eleştiriye kabullenmek kolay değildir.”* (BVB, s. 19). Teo, cesaretini toplayıp Umut ile konuşmuş ve hatalarını söylemiştir. Teo’nun eleştirilerine karşı Umut saldırganlaşmıyor, Teo’nun art niyetli olduğunu düşünmüyor. Arkadaşının eleştirilerini dikkate alıyor kendisinin gözünden kaçan hatalarının olabileceğini düşünüyor. Umut eleştiriye bir zenginlik olarak görüyor, eleştiriye olumlu görüyor. Yazar Umut ve Teo’nun öyküsünde çocuk ve gençlere eleştiriye, fikir ayrılıklarını olumlu bir farklılık olarak görmenin kendilerini geliştirmelerine yardımcı olacağını bu nedenle de eleştiri ve farklı fikirleri birer fırsat kabul etmelerinin daha doğru olacağını anlatmaktadır.

Grafik 4.2.8.1. Çatışma ve eleştiriyi zenginlik olarak görmek ve kabul etmek

Bu bölümde çatışma ve eleştiriyi zenginlik olarak görme ve kabul etme becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 1 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği tek kitap yabancı yazara aittir.

Çalışma bulgularının ve Jackson konseptinin ikinci ana başlığı olan sosyal beceriler başlığı altında 8 alt başlık incelenmiştir. İncelenen 8 alt beceriden elde edilen toplam frekans değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.2.1.
Sosyal Beceriler Toplam Frekans Değeri Tablosu

Beceriler	Frekans Değeri
Tartışmaya Hazır Olma Becerisi	(f): 18
Demokratik Anlayış Becerisi	(f): 12
İnsanlara Karşı Hoşgörülü ve Saygılı Olma, Tolerans Gösterme Becerisi	(f): 6
Dilsel ve İletişimsel Beceriler	(f): 6
"Biz" Hissi Yaşama Becerisi	(f):3
Farklı Çözüm ve Görüşlere Açık Olma Becerisi	(f):2
Farklı Görüşleri Kabullenme ve Saygı Gösterme	(f):1
Çatışma ve Eleştiriyi Zenginlik Olarak Görme ve Kabul Etme	(f):1
Toplam	(f):49

Sosyal beceriler ana başlığı altında incelenen 8 alt becerinin toplam frekans değeri 49'dur. Felsefi düşünme becerilerinden sonra en az bulgu bu başlıktaki becerilerden elde edilmiştir.

4.3. Mantıksal Beceriler

4.3.1. Eleştirel ve Mantıklı Düşünme Becerisi

Çocuklar için felsefe çalışmalarının en temel amaçlarından biri eleştirel düşünme becerisidir. Çocuk ve gençlerin olaylara eleştirel yaklaşması ve mantıklı çıkarımlar yapması esastır. Eleştirel düşünme; yorumlama, çözümleme, değerlendirme ve çıkarım yapma ile sonuçlanan amaçlı ve organize olmuş bir yargı; bu yargının dayandığı kanıtsal, kavramsal, yöntemsel, ölçüte dayalı ve bağlamsal düşünmenin açıklanmasıdır (Altın ve Saracaloğlu, 2018: 3). Yaratıcı düşünme ise yeni fikirler oluşturma, alternatifleri arama ve bulma, yeni bir yaklaşıma uyarılma, mevcut seçenekleri keşfetme, varsayımları teşvik etme becerilerini kapsamaktadır. Yaratıcı düşünme, bir problemin çözümlerini ya da bir olgunun olası açıklamalarını şekillendirme olarak tanımlanabilir (Altın ve Saracaloğlu, 2018: 4). Çocuk ve gençlerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek bulgular bu başlık altında incelenmiştir. Kitaplarda eleştirel ve mantıklı düşünme becerisi, analitik düşünme, mantıksal çıkarımlarda bulunma, bir durum veya olguya eleştirel yaklaşım gösterme, problemlerin çözümünde eleştirel ve yaratıcı yaklaşımda bulunma gibi bağlamlarda ele alınmıştır.

“İlk Felsefe Kitabım” adlı kitapta küçük Platon Atina’da kimsenin girmeye cesaret edemediği mağaraya girer. Mağarada yaşlı bir adamla karşılaşan Platon’u adam bir kapının önüne götürür. *“Bunun ardında bin bacaklı ve bin sesli bir canavar var ama neye benzediğini gerçekten görmek istiyorsan tırmanman ve duvarın ardına bakman gerek. Görünüşle yetinirsen gerçeği asla öğrenemezsin. Çünkü gerçek, görünüşün hemen ardındadır, tıpkı canavarın gerçek yüzünün bu duvarın ardında olması gibi.”* (İFK, s.22). Yaşlı adam Platon’a görüntünün tek başına gerçeği vermeyeceğini görüntünün arkasının da irdelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Çocuk ve genç okurlar da yaşlı adamın bu sözlerinden hareketle mantıklı bir çıkarıma varabilir ve yaşamda yüzeysel olarak gördükleri durumların irdelenmesiyle gerçeğe ulaşabileceğini fark edebilirler.

“İlk Felsefe Kitabım” adlı kitapta Sokrates Atinalı General Kalikles ile dünyanın en bilge kişisi üzerine konuşur. Kalikles en bilge kişinin kendisi olduğunu iddia eder. *“Affedersin büyük Kalikles ama anlamadığım bir şey var. En güçlü olduğun için en bilge olduğunu söyledin. O zaman yarın gücünü kaybedecek olursan bilgeliğini de mi kaybedeceksin? diye sordu yaşlı.”* (İFK, s. 40) Kalikles güçlü ve zengin olduğu için kendisinin aynı zamanda dünyanın en bilge kişi olduğunu iddia etmektedir. Fakat Sokrates Kalikles’ e gücün bir gün bitebileceğini hatırlatarak bilgeliğin güçten ayrı olduğunu anlatmıştır. Yazar çocuk ve gençlerin bu diyalog üzerinden eleştirel bir yaklaşımla bilgeliğin güç, para, vb. tüm etkenlerden bağımsız olduğunu fark etmelerini sağlamaktadır.

Apollon'un kendisini neden dünyanın en bilge kişisi olarak söylediği fark eden Sokrates bunu şöyle açıklar, *"Benim en bilge kişi olduğumu söyledi çünkü ben bugün ziyaret ettiğimiz üç beyin hayal bile edemeyeceği bir şeyi biliyorum! Ben neredeyse hiçbir şey bilmediğimi biliyorum, işte gerçek bilgelik de bu! Sürekli soru soran kişi tüm cevapları biliyormuş gibi numara yapan kişiden daha bilgedir. İşte Apollon'un bize öğretmek istediği şey buydu ve ben bunu senin sayende öğrendim!"* (İFK, s. 48). Sokrates çok bilmişlik yapmamanın ve sürekli sorgulamanın bilgelik olduğunu ifade etmekte ve eleştirel bir yaklaşımla Apollon'un kendisini neden en bilge kişi olarak kabul ettiğini anlamlandırmıştır.

"Filozof Çocuk" adlı kitapta Hasan adlı kahraman annesiyle paranın özgürlük üzerindeki etkisi hakkında konuşmaktadır. *"Annem: -Parasız özgürlük olmaz. Okula gitmezsen bir şey öğrenemezsin. Bir şey bilmezsen, mesleğin olmaz, mesleğin olmayınca parasız kalırsın, paran olmazsa da istediklerini alamayıp aç kalırsın. Dedi. -Para kazanınca özgür olacak mıyım sanki? Para kazanmak için çalışacağım yani özgür olamayacağım. Çalışmazsam da param olmadığı için istediklerimi yapamayacağım. Bu haksızlık dedim."* (FÇ, s. 18). Hasan annesiyle paranın özgürlüğe etkisini tartışırken para kazandığı durumda da özgür olamayacağını çünkü para kazanmak için çalışırken özgürlüğünden ödün vereceğini düşünmektedir. Hasan eleştirel düşünme becerisini kullanmış ve böyle bir çıkarımda bulunmuştur.

"Filozof Çocuk" adlı kitapta Hasan adlı kahraman mutlu olmanın kişinin elinde olup olmadığını düşünmektedir. *"Elimizde olmayan şeylerden mutsuz olmak doğru mu? Ralf'ın kaybolmasında benim hiçbir suçum yok. Hastalanmamak için elimden geleni yaparım. Kendi suçumuz yüzünden düştüğümüz kötü durum bizi mutsuz eder. Öyleyse mutluluk için yaşam bilgisi, yani deneyim gerekir. Seçimlerinin sonuçlarının neler olacağını bilmek önemli. Eğer doğruyu bilirsek mutsuz olma riskimiz ortadan kalkmaz ama azalır sanırım."* (FÇ, s. 38). Hasan insanın mutlu veya mutsuz olmasının kendi yaşam tecrübelerinden kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Mutluluk ve mutsuzluk hakkında mantıklı bir çıkarım yapmış ve bir sonuca ulaşmıştır.

"Filozof Çocuk" adlı kitapta Hasan ve annesi fazla eşyalarını toplamaktadırlar. *"Üç torba doldurdum. Annemle eşyalarımı gözden geçirdik. Bazı oyuncaklarımla artık oynamıyorum. Onları bir torbaya koyduk. Dayımın kızı Deniz'e vereceğiz. Bazı küçülmüş ve iyi durumda olan giysilerimi ve küçükken kullandığım bisikleti annemin teyzesinin torunu İlhan'a vereceğiz. O daha dört yaşında. Oyuncak tavşanımı kimseye vermem. Onu saklamak istiyorum. Bazı giyecekleri, kitapları ve oyuncakları da ayırdık; annem bir yardım derneğine götürecektir. Ancak sahip olduğumuz bir şeyi verebiliriz. Bir şeye sahip olmanın araçlarından biri de para olduğuna göre, Para insanları mutlu eder, diyebilir miyiz? Paran varsa her şeyi al. Mutluluk çarşıdan mı alınacak yani? Peki parası olan ama mutsuz olan insanlar yok mu? Para her şeyi satın alabilir mi? Hayır. Bir sürü kanalı olan bir televizyon, güzel bir ev satın alınabilir ama dostluk, sevgi satın alınamaz."* (FÇ, s. 41) Hasan bu bölümde de maddi açıdan zengin olmanın mutlu olmak için yeterli olmayacağı kanısına

varmaktadır. Bunu da yine durumla ilgili tespitler, eleştirel ve mantıksal çıkarımlar yaparak ifade etmektedir.

“Filozof Çocuk” adlı kitabın bir başka bölümünde ise nasıl mutlu olunacağı tartışılmaktadır. *“İlkin neyi niçin istediğimizi bilerek işe başlayabiliriz bence. Daha sonra kendi sınırlarımızın ve içinde yaşadığımız dünyanın sınırlarının farkında olmamız gerekir. Yani elimizde olanla olmayanı ayırt etmemiz gerekiyor. Elimizde olanlarla mutlu olmayı bilmek gerek. Gerçekleştirilmesi elimizde olan isteklerimiz için var gücümüzle çalışmak; gerçekleşmesi elimizde olmayanlar için bakış açımızı değiştirmek de iyi bir çözüm olabilir sanırım. Siz ne dersiniz?”* (FÇ, s. 45). Mutlu olmak için yapılması gerekenlerin anlatıldığı bölümde mantıksal çıkarımlar yapılmıştır.

“Filozof Çocuk” adlı kitapta öğrenciler sınıfta insan hakları konusunda tartışmaktadırlar. *“İnsan hakları haftasında öğretmenimiz herkesin yaşamak, barınmak, işkence görmemek, eğitim görmek ve düşüncesini ifade etmek hakkına sahip olduğunu söylemişti. Hepimiz itiraz ettik. - Nerede böyle bir hak var ki? Televizyon her gün bu söylediklerinize aykırı haberler veriyor, diye karşı çıktık. -Evet ama onların hepsi suç sayılıyor, dedi öğretmenimiz. ‘Hırsızlığa karşı da yasalar var, ama yine de hırsızlık olmuyor mu?’ -Yani haklar bir işe yaramıyor, dedim.”* (FÇ, s. 56) Öğretmenin hak ve özgürlükler konusunda söylediklerine karşı çıkan öğrenciler konuya eleştirel yaklaşmış hakların aslında düşünüldüğü gibi insanları gerçekten korumadığını ve televizyonlarda her gün haklara aykırı haberler gördüklerini ifade ediyorlar. Öğrencilerim öğretmenle girdikleri bu diyalogda insan hakları ile ilgili olumsuz bir durumu kendi fikirlerini eleştirel düşünceye dayanarak ifade ettikleri görülmektedir.

“Filozof Çocuk” adlı kitapta Hasan adaletsizliğin şiddeti doğuracağını belirtmektedir. *“Sokak kedilerine yemek verdim. Biri yiyor ötekiler saldırıyor. Kavga etmeye başladılar. Götürdüğüm yemeği onlara paylaştırdım. Kavga sona erdi. Kavgalar hep adaletsizlikten doğar. Eğer herkes hakkını alabilseydi ya da haklarının sınırını bilseydi barış içinde yaşardık.”* (FÇ, s. 60). Hasan adaletin sağlanmadığı durumlarda kavganın kaçınılmaz olacağını ve adil olduğu takdirde huzur ve barışın sağlanacağını söylemektedir. Hasan bu düşünceye mantıksal bir çıkarımla varmıştır.

Bireyi değerlendirirken, fiziksel görünüşüne dair yapılan yorumlarda o bireyin kişiliği ve karakteri de etkili olmaktadır. *“Bay Delmer köpeğini gezdirmek için evinden çıktığında, kasabadaki insanlar onunla karşılaşmamak için kaldırım değiştiriyor, herkes ondan kaçıyor. - Parasının üstünü verirken bile yüzüne bakamıyorum; çok çirkin biri o, diyor gazete satıcısı. Oysa Bay Delmer’e yakından bakınca özellikle çirkin ya da itici hiçbir yanını göremiyoruz. Son Dünya Savaşı sırasında, Bay Delmer komşusunu ele vermiş ve bütün aile onun yüzünden tutuklanıp toplama kamplarına gönderilmiş. Geniş tarlaları olan bir aileymiş bu ve Bay Delmer, onları ele veren mektuplar yazıp, tek kuruş bile ödemedi, bu komşularının mallarına konmuş. Savaştan*

sonra, Bay Delmer hapse atılmış. Dışarı çıktığındaysa, aynı kasabada yaşamak üzere geri dönmüş. Ama olanları kimse unutamamış. “ (GVÇ, s. 18-19). Bay Delmer’in fiziksel olarak herhangi bir çirkinliği yok ama yapmış olduklarından dolayı herkes tarafından itici görülmektedir. Bay Delmer’in durumuyla ilgili eleştirel ve mantıklı bir çıkarım yapılmıştır.

“Güzellik ve Çirkinlik” adlı kitapta Bay Pele’nin ayaklı bir ansiklopedi olduğundan bahsedilmektedir. “*Bay Pele tam bir ayaklı ansiklopedi: Her şey hakkında her şeyi biliyor. Bütün sözlüğü ezberlemiş; resim, heykel, edebiyat hakkında bilmediği yok. Örneğin, Mısır söz konusu olduğunda asla alt edilemiyor. Firavunların ve eşlerinin hepsinin adını, Nil’in uzunluğunu, piramitlerin yüksekliğini falan biliyor... İnanılmaz. Önceki gün Mira ona, firavunlar döneminde yaşayan Mısırlılar’ın bokböceklerini neden güzel bulduklarını sordu. -Hiçbir fikrim yok, diye yanıtladı Bay Pele. Ama en güzel bokböceği resimlerini bulabileceği mezarların adlarını sıraladı Mira’ya. -Peki, Japonlar neden sumo güreşçilerine hayrandır? Bu obez adamları nasıl güzel bulabildiklerini anlayamıyorum dedi! dedi Mira hayretle. Bay Pele’nin bu konuda da hiçbir fikri yoktu; ama en ünlü sumocuların adlarını ve geçtiğimiz on yıl içinde kazandıkları bütün maçları sayabilirdi.*” (GVÇ, s. 26). Bay Pele bilgileri depoluyor ama öğrendiği bilgileri içselleştirmiyor. Japon sumo güreşçilerini öğreniyor ama Japon kültüründe sumo güreşinin önemini bilmiyor. Bay Pele’nin durumuna eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

İnsanlar duyguları, istekleri, hayalleri olan varlıklardır. İnsanlar bir nesne değildir. “Güzellik ve Çirkinlik” adlı kitapta bir güzellik yarışması anlatılmaktadır. “*Onlarca erkek ve kadın mayoyla podyumda yürüyor. Hepsi aynı yolu izliyor. Düz bir çizgide yürüyüş, jürinin önünde duruş. Erkekler pazılarını şişiriyor, kadınlar ellerini bellerine koyuyor, iyice dik durup çevrelerinde bir yarım tur atıyor, sonra da kulise doğru başka bir düz çizgide ilerliyorlar. Bu şekilde, herkes onları önden, yandan ve arkadan görebiliyor. Jüri üyeleri puanlar veriyor; en iyi notu alan birinci olacak ve güzellik yarışmasını kazanacak.*” (GVÇ, s. 28) Güzellik yarışmalarında kimse güzelliğe bakmıyor. Fiziksel olarak en üstün olanla ilgileniyorlar. Jüri üyeleri herhangi bir nesneye oy verir gibi oy veriyor ve birinciyi belirliyorlar. Yazar konu hakkında çocuk ve gençlerin eleştirel bir bakış açısı oluşturmalarına fırsat vermektedir.

“Adalet ve Haksızlık” adlı kitapta dünyadaki paylaşım konusu ele alınmıştır. “*Bütün çocuklar yazın deniz kıyısına tatile gider mi? Hayır. Bir sürü çocuk hayatında hiç deniz görmemiştir, bazılarıysa her yıl denize gider. Herkesin yeterli yiyeceği var mıdır? Hayır. Milyonlarca insan ne isterse onu, hatta daha fazlasını yer; milyonlarca başka insansa hep açtır, hatta açlıktan ölenler bile vardır. Öyleyse? Paylaşım nerede?*” (AVH, s. 9). Dünyadaki paylaşımın adil olmadığına bazı çocukların yazın tatil yaparken bazılarının ise hiç tatil yapamadıklarına ve bazı insanların gıda maddelerine erişiminde zorluk çektiğine dikkat çekilmiş ve bu durum eleştirel bir biçimde anlatılmıştır.

“Adalet ve Haksızlık” adlı kitapta daha adil bir bölüşümün nasıl olacağına dair yapılan tartışmada Bay Rona’nın öyküsüne yer veriliyor. *“Bay Rona’nın iyi bir işi var. Her yıl vergi ödüyor. Ödeme için her çek gönderişinde, söyleniyor: ‘Bu parayı hükümete vermekten bıktım; onu çocuklarıma, eşime hediyeler ve kendime yeni bir saat almak için saklamayı tercih ederdim. ‘Ama yasanın Bay Rona’dan istediği tam da bu: Bütün parayı kendisi ve ailesi için saklamaması.”* (AVH, s. 13). Dünyanın her yerinde bölüşümün daha adil olması için vergi sistemleri vardır. Bay Rona’da kazancının bir kısmını devlete vergi olarak ödemektedir. Bu durum Bay Rona üzerinden mantıksal bir çıkarımla ifade edilmiştir.

Bir adaletsizlik yapıldığında ortaya çıkan durumdan ötürü cezalandırılma yapılır. “Adalet ve Haksızlık” adlı kitapta Can Düpon ve Rafi ailesinin öyküsü anlatılmaktadır. *“Can Düpon, Bay ve Bayan Rafi’nin evini soyuyor. Altın mücevherleri, televizyonu, üç bin lirayı ve bilgisayarını çalıyor. Polis, soruşturmadan sonra Can Düpon’u buluyor. Can yargılanacak ve belki de hapse girecek. Ama anlayamadığı bir şey var: Çaldığı her şeyi Rafiler’e geri verdi., paralarını da çünkü bir kuruşunu bile harcamamıştı; üstelik hiçbir şey de kırılmamıştı. Her şeyi geri verdiğine göre, niye serbest kalmamıştı?”* (AVH, s. 29). Can Düpon bir adaletsizlik yaptı kendisine ait olmayan eşyaları çaldı. Çaldıklarını tekrar iade etmesi adaletsizlik yaptığı gerçeğini değiştirmiyor. Bu nedenle de yargılanacak. Çocuk ve gençler bu durumu eleştirel ve mantıklı bir biçimde yorumlayıp yapılan hatanın sonunda bir cezalandırılma sisteminin gerektiği sonucuna varacaktır.

Cezalar bazen caydırıcılık amacı taşımaktadır. “Adalet ve Haksızlık” adlı kitapta bu durum trafik polisi örneğiyle açıklanmaktadır. *“Bugün trafik polisleri tatilde. Kimse otoyolları kontrol etmiyor. Ne olacak? Kimileri, ortalıkta trafik polisi görünmese de yasanın hala geçerli olduğunu düşünüp yavaş gidiyor. Ama bunların sayısı gerçekten de çok fazla değil! Acelesi olanlar saatte 160 kilometreyle, büyük arabası olanlar 200’le gidiyor. Neredeyse herkes, eğlenmek için en azından bir kez gaz pedalına sonuna kadar basıyor. Ama ertesi gün, polis otoyolun kenarındaki yerini aldığı andan itibaren, sürücüler sakinleşiyor ve yine saatte 120 kilometreyle gidiyorlar.”* (AVH, s. 30). Polisin olmadığı durumlarda kurallara uyan sayısı oldukça az ama polis olduğunda herkes kurallara riayet etmektedir. Yazar çocuk ve gençlere sürücü örneğini vererek insanların ceza veren otorite karşısındaki tutumlarına eleştirel ve mantıklı bir bakış açısı geliştirmelerini sağlamaktadır.

“Başarı ve Başarısızlık” adlı kitapta çok başarılı bir sanatçı olan Ayça’nın artan şöhreti karşısındaki değişimi eleştirel bir biçimde ele alınmıştır. *“Şu çarşafı derhal değiştirin! Pembe ipek çarşaflarda yattığımı bilmeniz gerekirdi. Küveti içme suyuyla doldurun; musluk suyuyla yıkanmam söz konusu bile olamaz. Tenim çok hassas. Lambaların ampülleri fazla parlak; hepsini söndürüp bir sürü mum getirin. Oteli yalnız benim ve yardımcılarım için kapattırmayı da sakın unutmayın. Burada kaldığım sürece hiçbir yabancıyla karşılaşmak istemiyorum.”* (BVB, s. 3).

Başarının insanı değiştirdiğine dair verilen örnekte Ayça başarı ve şöhretin etkisiyle ileri derecede kaprisli hal ve hareketler içerisine girmiştir. Ayça'nın durumu Sigmund Freud'un psikoseksüel gelişim kuramında yer alan id kavramıyla açıklanabilir. İlkel ben, olarak adlandırılan id kişiliğin daha çok biyolojik dürtülerinden meydana gelir. "İd, zevk ilkesine göre işler ve hiç geciktirilmeden bütün isteklerin yerine getirilmesini bekler. Kişiliğin bu kısmı hiç beklemek istemez, düşünce bu kısımda etkili değildir." (Şahin, 2008: 71). Yazar çocuk ve gençlere başarı ve şöhretin etkisinde kalmanın insanı id kişilik seviyesinde bırakabileceğini Ayça'nın öyküsüyle eleştirel bir biçimde aktarmıştır.

Bir şeyin başarı ya da başarısızlık olduğu kişiden kişiye değişebilir. Başarı ve Başarısızlık adlı kitapta bu durum bir bisiklet yarışçısı örneğiyle mantıksal bir biçimde açıklanmıştır. *"Baba, şuraya bak, en sonuncu da geliyor. Zavallı! Sence bisikletinden inince ağlayacak mı? Diye soruyor küçük çocuk. Az sonra bitiş çizgisini diğerlerinin çok gerisinde geçecek bisikletçi adına üzgün ve endişeli. Hayır, bisikletçi ağlamayacak. Tersine sevinçle haykıracak! Bütün gece ailesi ve arkadaşlarıyla kutlamalar yapacak! İzleyicilerin asla tahmin edemeyeceği bir şey var; sona kalan yarışmacı, hayatının rüyasını gerçekleştirdi: Fransa Bisiklet Yarışına katılmak ve sonuna kadar dayanmayı başarmak."* (BVB, s. 26). Küçük çocuk bisikletçinin sonuncu olmasını üzücü buluyor. Fakat bisikletçi için yarışta sonuncu olması bir başarısızlık değil yarışmaya katılması bir başarıdır. Çünkü amacına ulaşmıştır. Amaca ulaşmayı başarı olarak kabul ediyor. Küçük çocuk için başarısızlık olan yarışmacı için başarıdır. Yazar bu durumu mantıksal gerekçelerle çocuk ve gençlere aktarmıştır.

"Başarı ve Başarısızlık" adlı kitapta güzellik yarışmasına katılan Suzan'ın öyküsü eleştirel bir biçimde anlatılmaktadır. *"Küçük Suzan aynanın karşısında oturuyor; genç bir kız makyajını temizliyor, bir diğeri koca topuzunu açıyor. Koridorda büyük bir koşturmaca var. Çiçekler geliyor, gazeteciler kulise girmeye çalışıyor, Suzan'ın annesi artık nereye yetişeceğini şaşırıyor. Mutluluktan çılgına dönmüş durumda; çünkü 7 yaşındaki kızı güzellik kraliçesi seçildi. 3 hafta sonra ulusal yarışmaya katılacak! Hayalleri en sonunda gerçekleşti; kızı Suzan yıldız olacak. Hollywood film yapımcıları onu keşfedecek. Bir sürü büyük sinema oyuncusu işe böyle başlamıştı. Ailece Kaliforniya'ya taşınıp, güzel bir hayata yelken açacaklar. Suzan, aynadan herkesi süzüyor, ama hiçbir şey söylemiyor. Üzgün, çünkü en iyi arkadaşı Marya'yla tatile gidemeyecek. Oysa, arkadaşını karavanla dağda 2 hafta geçirmeye davet eden kendisiydi. Ama bir sonraki yarışmanın tarihiyle tatil çakışıyor."* (BVB, s. 30). Suzan yarışmada başarılı olmaktan mutlu olmuyor çünkü yarışmaya katılmak ve bir derece elde etmek Suzan'ın değil annesinin amacıydı dolayısıyla yarışmada birinci seçilmekten keyif almıyor. Suzan'ın durumu çocuk ve gençlere eleştirel bir biçimde anlatılmaktadır.

"Özgür Olan ve Olmayan" adlı kitapta insanların bir makineden farklı olarak davranışlarının her zaman öngörülemediği anlatılmaktadır. *Dünya kupası finalinin olduğu*

akşam, babamın televizyonun karşısında koltuğa yapışıp kalacağını şimdiden biliyorum. Babamın maç izleyeceğini öngörebiliyorum. Yine de, başka bir şey yapması da mümkün tabii; tamamen farklı bir şey yapmaya karar verebilir hala. Annemin kahvaltıda iki şekerli çay içeceğini şimdiden biliyorum. Annemin şekerli çay içeceğini öngörebiliyorum. Yine de, şekersiz kahve içmesi de mümkün pekâlâ. . Eğer 10 liramı hemen saklamazsam ağabeyimin onu yürüteceğini şimdiden biliyorum. Ama parayı bana bırakmaya da karar verebilir. Neden olmasın?” (ÖOVO, s. 4). Yazar insanların bir robot olmadığını, uzaktan kumandayla programlanamayacaklarını ve davranışlarının, düşüncelerinin değişebileceğini mantıksal bir anlatımla çocuk ve gençlere aktarmıştır.

“Özgür Olan ve Olmayan” adlı kitapta yazar tercihlerin her zaman en güçlü nedene dayanarak gerçekleştiğini çocuk ve gençlere mantıksal bir açıklamayla anlatmaktadır. “-İki saat kafadan hesap yapmak mı, yoksa video kaset izlemek mi istersiniz? -Bir tokat mı istersin, bir hediye mi? -Haftalık 10 lira mı istersin, 20 lira mı? -Sana her yanı dökülen, eski püskü bir araba mı, yoksa güzel, yepyeni bir araba mı almamı istersin? -Zengin, yakışıklı ve zeki olmak mı istersin, yoksul, çirkin ve aptal mı?” (ÖOVO, s. 7). Seçeneklerden en cazip geleni, en güçlü olanı her seferinde tercih nedeni olacaktır. Yazar tercih yapılırken gelişigüzel yapılmadığını en güçlü seçeneğin tercih edileceğini anlatmaktadır. Çocuk ve genç okur da mantıksal bir çıkarımla tercihlerde her zaman en güçlü, cazip gelen seçeneğin tercih edileceği sonucunu elde edebilecektir.

“Özgür Olan ve Olmayan” adlı kitapta yazar Bay Mango’nun öyküsünü anlatmaktadır. “Bay Mango, günde 30 tane ekler pasta yiyor. Dev gibi olacağını, ayrıca çok ciddi hastalıklara yakalanma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu biliyor. Doktoru onu uyarmış ve ona her şeyi açıklamış.” (ÖOVO, s. 18). Bay Mango davranışının sonucunu bilmekte ve buna rağmen davranışı yapmaya devam etmektedir. Yazar Bay Mango’nun öyküsünde çocuk ve gençlere eleştirel bir bakış açısı kazandırarak Bay Mango’nun durumunu sorguluyor.

Okul çıkışı anneannesine Cemal’in öyküsünün anlatan yazar “Özgür Olan ve Olmayan” adlı kitapta iki farklı durumu eleştirel bir bakış açısıyla sunmaktadır. “Cemal bir demet papatya alıp, okuluna 5 dakika uzaklıkta oturan anneannesine gitmeye karar veriyor. -Hmm, hiç pahalı değil, diye düşünüyor. Üstelik bu çiçekler anneannemin çok hoşuna gider. Gözlerine inanamaz. Umarım kalp krizi falan geçirmez! Sonuç olarak Cemal anneannesinde akşam yemeğine kaldı. İskambil oynayarak harika bir akşam geçirdiler, Cemal de evine gece 10’dan önce dönmedi. Anneanesi yatmadan önce, ‘Ne güzel bir akşam geçirdim!’ diye düşünüyor. ‘Geçen pazarkı öğle yemeğinden çok farklıydı. Oysa Cemal o gün de bu akşamki kadar tatlıydı; ama geçen pazar, anne ve babasıyla gelmeye zorlanmış olduğunu hissetmişim.’ “ (ÖOVO, s. 26). Cemal anne ve babasının zorlamasıyla gittiğinde farklı kendi isteğiyle gittiğinde farklı görünmektedir. Kendi özgür

iradesiyle karar verip gittiğinde Cemal daha çok eğlenmektedir. Yazar bu iki durum arasındaki farkı sunarken çocuk ve gençlerin eleştirel düşünme becerisini işe koşmaktadır.

“İyi ve Kötü” adlı kitapta yazar iyi ve kötü kavramlarının öznelliğini anlatmaktadır. *“Yaşamak için kurtların kuzuları yemesi gerekir: Kurtlar için kuzuları öldürmek iyidir. Bu, kurdun yaşamasını, küçük kurtların büyümesini sağlar. Kuzuysa ölmek istemez: Kuzular için kurtların yaptığı şey kötüdür. Kuzunun içindeki yaşama isteğiyle, iyidir.”* (İVK, s. 6). Kuzu için iyi olan kurt için kötüdür. Kurt için iyi olan ise kuzu için kötüdür. Yazar iyi ve kötü kavramlarının herkes için farklı olduğunu mantıksal çıkarımlarla anlatmaktadır.

Bir şeyin iyi olması için keyif vermesinin gerekli olmadığını bazı durumlarda hoşumuza gitmeyen durumların da iyi olduğunu anlatan yazar bunu “İyi ve Kötü” adlı kitapta Karolin’in öyküsüyle anlatmaktadır. *“Karolin denizkestanesine basıyor ve ayağına en az on diken batıyor. Annesi dikenleri çıkarmak için cımbız, pamuk ve tentürdiyot getirmeye gidiyor. -Bunu aklından bile geçirme! diye bağıyor Karolin. ‘Çok canımı yakacaksın; yürümeyi ve kendi kendilerine çıkmalarını beklemeyi tercih ederim.’-Saçmalama, Karolin, deli misin? Mikrop kapacak. Bırak da dikenleri çıkarayım, çok nazikçe yapacağım; inan, bu senin iyiliğin için.”* (İVK, s. 14). Karolin’in ayağındaki dikenler çıkarılırken canı acıyacak ama Karolin’in iyiliği için o dikenlerin çıkartılması gerekiyor yoksa mikrop kapabilir. Yazar iyinin her zaman keyif vermeyeceğini bazen can acıtıcı olabileceğini anlatmaktadır. Bunu anlatırken de çocuk ve gençlerin mantıksal düşünme becerilerini harekete geçirmektedir.

“Beden ve Akıl” adlı kitapta insan nedir sorusuna cevap aranmaktadır. *“İnsan nedir? - Benim gibi biri. -Evet ama, sen nesin? -Ben Jülide Duran’ım. -Tamam ama, adın soyadın olmasaydı da, sen yine olacaktın. -Tabii ki; adım olmasa da, iki kolum, iki bacağım, bir kafam, bir bedenim olacaktı.-O halde insan bir bedendir. -Evet -Peki, iki kolunu ve iki bacağını kessek, hala insan olur musun? -E herhalde. Bu ne aptalca soru! -Tamam o halde, sana başka bir soru sorayım. Neden şempanzelere de insan demiyoruz? Onların da iki kolu, iki bacağı, bir kafası ve seninkine benzeyen bir bedeni var.”* (BVA, s. 10). Yazar insan nedir sorusunu sorarken çocuk ve gençlere insanın sadece fiziksel varlığından dolayı insan olmadığını bazı hayvanların da insana benzer fiziksel özelliklerinin olduğunu anlatmakta ve bu soru ile ilgili mantıksal çıkarım yaparak sonuca ulaşmalarını sağlamaktadır.

“Beden ve Akıl” adlı kitapta yazar insanların sadece bedenden ibaret olmadığını anlatmaktadır. *“Can, yüzünü ve bedenini saran bandajları açıyor. Aynaya doğru giderken, ‘Umarım cerrahlar başarılı olmuşlardır,’ diye düşünüyor. Burnunu, dudaklarını, gözlerini inceliyor... İyi iş çıkarmışlar: Hiç kimse onu tanıyamayacak. Bedeni bile eskisinden farklı. Halinden memnun, ‘Yeni ismim ne olsa? diye düşünüyor.”* (İVK, s. 19). Bu öyküde çocuk ve gençlerin Can’ın bedeni değişse de aklının, hafızasının zihninin aynı değişmediği mantıksal çıkarımını yapıp insanın salt fiziksel bedenden var olmadığı sonucuna ulaşması mümkündür.

“İş ve Para” adlı kitapta -yazar bir çiftçi hikayesi üzerinden çocuk ve gençlere takas yöntemi ile ilgili mantıksal çıkarım yapma fırsatı veriyor. *“Bir çiftçi patates üretiyor. Her gün karısı ona, süte ihtiyaçları olduğunu; eğer her gün süt içerlerse, çocuklarının daha sağlıklı büyüyeceğini söylüyor. Çiftçinin komşusunun ise süt veren inekleri var ve istediği kadar taze süt içebiliyor.”* (İVP, s. 20) Yazar bu öyküde çocuk okuta doğrudan takas yöntemini anlatmamakta fakat okurun mantıksal çıkarımlarla takas yöntemini düşünebileceği bir kurguyu okura sunmaktadır.

“İş ve Para” adlı kitapta hırsızlık yapan bir çetenin öyküsü anlatılmaktadır. *“Soyguncular gece bir bankaya giriyor ve buldukları bütün parayı çantalarına dolduruyorlar. Milyonlarca lira... Ama biri onları görüp polis çağırıyor. Soyguncular yakalanıyor, yargılanıyor ve birkaç yıl hapis yatıyorlar. Para hırsızları çok katı bir biçimde cezalandırıldı. Oysa bu soyguncular ne birini yaralamış ne de öldürmüşlerdi. Üstelik ne önemi var ki? Aldıklarının yerine her zaman yeni kâğıt paralar basılabilir. O zaman bu kadar olay yaratmaya ne gerek var? Gerek var; çünkü bu para başkalarının emeğini temsil ediyor.”* (İVP, s. 30). Yazar çocuk ve gençlere paranın sadece bir kâğıt parçası olmadığını insanların çalışıp emekleri karşılığında aldığı bir simge olduğunu ve aslında çalınan paranın maddi bir anlam ifade etmekle birlikte manevi olarak da insanların emeğini temsil ettiğini eleştirel ve mantıklı bir biçimde anlatmaktadır.

İnsanlar hayatta var olabilmek için bazı bitki ve hayvanları tüketir. Bu yaşam döngüsü denen sürecin bir gerekliliğidir. Bu durum “Yaşam ve Ölüm” adlı kitapta Osman ve Mualla’nın mantar toplama öyküsünde şöyle anlatılmaktadır, *“O sabah Osman ve arkadaşı Mualla, köylerinin yakınındaki ormanda yaşayan mantarları öldürmeye gittiler. Mantarlar için en iyi mevsim olduğundan, iki saatte yüzden fazla mantarı katlettiler. Ölülerini cumartesi pazarında satıp lunaparktaki çarpışan arabalarla birkaç tur atmaya yetecek kadar para kazanabilecekler.”* (YVÖ, s. 7). Osman ve Mualla bir canlı olan mantarları topladılar. Mantarlar koparıldıkları anda öldüler fakat Osman ve Mualla katliam yapmadı yaşam döngüsüne uygun bir biçimde mantarları topladılar. Yazar çocuk ve gençlere mantıksal olarak aykırı bir öykü sunarak onların mantıksal bir çıkarım yapmasının önünü açmıştır.

“Yaşam ve Ölüm” adlı kitapta insanların yeryüzünde kendileri dışındaki canlıların yaşamına saygı duymaması eleştirel bir biçimde ele alınmaktadır. *“Zarbus gezegeninin yeni kralı Yasu tuhaf biri: Kısa boylu ve başka bir şeyin ya da başka birinin ondan uzun olmasına katlanamıyor. Boyu daha uzun olan bütün erkekleri ve kadınları krallığından kovdu bile. Zürafaları ve filleri de... Ama hala büyük bir sorun var: Ağaçlar. Yasu onları kovamayacağı için hepsinin kesilmesini emrediyor. Altı hafta sonra, işlem tamam: Zarbus gezegeninde tek bir ağaç bile kalmadı. Kral Yasu mutlu; artık hiçbir şey ve hiç kimse ondan uzun değil. Ama yıllar sonra, halk endişelenmeye başlıyor. Artık neredeyse hiç yağmur yağmadığından torak kupkuru, hasat çok kötü, herkes aç. Birkaç yıl sonra da gezegen tam bir çöle dönüyor; insanlar açlık ve susuzluktan*

ölüyor.” (YVÖ, s. 13). Yazar insanların ağaçları, hayvanları, su kaynaklarını ve toprağı yok etmesini Yasu gezegeni örneğıyle eleştirel bir biçimde çocuk ve gençlere aktarmaktadır. Öykü, çocuk ve gençlerin insanların doğaya verdiği zararın eleştirel bakış açısıyla değerlendirmesine imkân tanımaktadır.

“Yaşam ve Ölüm” adlı kitapta yazar çocuk ve gençlere ölüm olgusunu anlatmaktadır. *“Bunu söylemek tuhaf, ama yaşadığımız için ölürüz! Yaşlı bir insanı ayırt edebiliriz: Saçları beyazlamış ya da dökülmüştür, biraz kamburlaşmıştır, bütün cildi kırışmıştır; koşamaz, merdivenleri çıkarken soluğu kesilir, artık gözleri pek iyi görmez ve zor işitir. Onun ölüme yaklaştığını düşünebiliriz. Uzun bir hayat yaşamış olduğunu da biliriz: Küçücük bir bebektir, büyüdü, yaşlandı. Her gün biraz daha değişti. Ölüm de, yaşamındaki son değişiklik olacak. Ölüm yaşamın bir parçası, yaşamın bir aşamasıdır. Son aşaması.”* (YVÖ, s. 25). Yazar çocuk ve gençlere ölümün de yaşamın bir parçası olduğu gerçeğini mantıksal olarak açıklamıştır.

İnsanlar ödev ve sorumluluklarını yerine getirmediği durumlarda yaşam aksamalara uğrar. “Haklar ve Ödevler” adlı kitapta Ali ve Esin’in ödevsiz gezegende yaşadıkları eleştirel bir biçimde çocuk ve gençlere anlatılmaktadır. *“Şaşırın ve hayal kırıklığına uğrayan Ali ve Esin, otellerine geri dönmek için mini-füzeye biniyorlar. Yarı yolda füze duruyor; pilot yolculara inmelerini söylüyor. Esin ve Ali, ‘İyi de neden bizi burada bırakıyor?’ diye soruyorlar hayretle. Bir kadın, ‘Kim bilir?’ diyerek içini çekiyor. ‘Bazen pilotlar mini-füzeyi alıp gezmeye giderler. Füze ancak bir iki saat ya da bir hafta sonra geri dönebilir; duruma bağlı.’ -Hangi duruma? diye soruyor şaşakalan Esin. -Hiçbir fikrim yok, diye yanıtıyor kadın ve onlara sabır diliyor.”* (HVÖ, s. 4). Ödevsiz gezegende kimse herhangi bir sorumluluk taşıyor herkes kendisinin istediği gibi hareket ediyor. Yazar çocuk ve gençlere ödevsiz gezegen örneğini sunarak insanların sorumluluklarını yerine getirmediklerinde ortaya çıkacak karışıklığı konu hakkında eleştirel ve mantıklı bir bakış açısı ile anlatmaktadır.

İnsanlar bir amaçları varsa o amaç uğruna çaba harcamalıdır. Böylece amaçlarına ulaşabileceklerdir. “Haklar ve Ödevler” adlı kitapta Mirka ve kardeşi Katya’nın amaçlarına ulaşmak için yaptıkları anlatılmaktadır. *“Hayır, teşekkürler; sinemaya gelmeyeceğim, evde kalıp çalışacağım. Biliyorsun, bu yıl yalnızca cumartesi akşamları dışarı çıkıyorum. Mirka, telefonu kapatıp masasına oturuyor. Akşam yemeği için kısa bir mola vererek 22.30’a kadar çalışacak. ‘Sonrasında kesinlikle televizyonu açmamalıyım’ diye düşünüyor Mirka. ‘Yarın zinde olmak için mutlaka erken yatmalıyım. Akşam yemeğinde herkesi şaşırtan bir şey oluyor: Mirka’nın kız kardeşi Katya, doğum günü için istediği spor ayakkabılardan vazgeçtiğini açıklıyor. ‘Ama Katya, aylardır o ayakkabıları sayıklıyordun!’ diyor şaşırın babası. -Televizyonda bir haber gördüm. O ayakkabıları üreten fabrikalarda 7 yaşında çocukların çalıştırıldığını söylediler. Bu çok iğrenç”* (HVÖ, s. 22). Mirka ve Katya kendi sorumluluklarının bilincindedirler. Mirka mimar olmak için sınavlarında başarılı olmak zorunda ve bunun için programlı olarak çalışıyor Katya çocuk işçiliğine karşı bu

nedenle spor ayakkabıyı almaktan vazgeçiyor. Yazar Mirka ve Katya örneğinden hareketle amaçlara ulaşmak için çaba sarf edilmesi, özverili olunması gerektiğini mantıksal bir biçimde anlatmaktadır.

İnsanlar farklı tatları denemedikçe, başka insanlarla, başka kültürlerle tanışmadıkça veya korkularla yaşadıkça kendisini hep sınırlandıracaktır. *“Roma’da çantasını çaldığından beridir, Emine yabancı ülkelere gitmekten korkuyor. Artık hiç yolculuk etmiyor. Kerim uzaklaşan teknenin arkasından bakıyor. Arkadaşları, hayatlarında ilk kez tüple dalacaklar. Kerim’se kafasını suyun altına sokmaya korkuyor. Bu nedenle plajda kalmayı yeğliyor. Sara yalnızca Fransız lokantalarında yemek yiyor. Hayatında ne Çin, ne Japon, ne Türk, ne Hint, ne Fas, ne Tunus ne de Lübnan yemeklerini tattı. Farklı şeyler yiyip de hasta olmaktan korkuyor. Uzun zamandır Doris, bir dans okuluna yazılmak istiyordu; ama derslerde aptal gibi görünmekten korkuyor.”* (CVK, s. 23). Emine, Kerim, Sara ve Doris korkuları yüzünden kendilerini sınırlandırıyorlar yeni yerler, yeni tatlar, yeni insanlar tanımaktan mahrumlar. Oysa korkularını bir kenara bırakabilseydiler Sara yeni tatları deneyecekti, Kerim su altına dalış tecrübesini yaşayacaktı, Emine yeni yerler görecekti. Yazar Emine, Kerim, Sara ve Doris’in durumunu eleştirel ve mantıklı düşünme çerçevesinde çocuk ve gençlere sunmuştur.

İnsanlar teknolojik aletlerle yaşamaya alıştığı için bu makinelerin yokluğunda ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. *“Lale bağırp çağırıyor, çünkü elektrikler kesik ve saçına fön çekemiyor. Ozan, çalışmayan arabasına tekme atarken ayak bileğini kırdı; Belma ise cep telefonunu tuvalete düşürdüğünde, az kalsın bayılacaktı.”* (MVİ, s. 6). Lale fön makinesi olmayınca, Ozan arabası çalışmayınca, Belma telefonu düşünce sinirleniyor, agresif tavırlar sergiliyorlar. Makineler insanların hayatını kolaylaştırırken bir yandan da insanları etkisi altına alıyor. Yazar bu durumu Lale, Ozan ve Belma örneğinden hareketle eleştirel bir bakış açısıyla çocuk ve gençlere aktarmıştır.

Yeni çıkan her teknolojik ürün insanları bir mıknatıs gibi kendine çekmektedir. İnsanlar tıpkı besin maddeleri gibi bu ürünleri de elde etmek için uzun uğraşlar verir. Bu durum Makineler ve İnsanlar adlı kitapta Paskal’ın öyküsüyle açıklanmıştır. *“Saat sabahın 6’sı. Uyku tulumuna sarınmış bir halde kaldırımında yatan Paskal, tek gözünü aralıyor. Önünde, bir düzine insan var. Arkasında en az 300 kişi. Ortam güzel, kahve termosları dolaşmaya başlıyor. Mağaza 8’de açılıyor, yalnızca 2 saatçik bekleyecek. 8.45. Paskal kollarını kaldırıp zafer işareti yaparak mağazadan çıkıyor. En son model, çok işlevli akıllı telefonunu havada sallayarak, ‘Ben aldım!’ diye bağılıyor. Paskal bitkin, ama kendini rahatlamış hissediyor. Üçüncü sürüm onda vardı, sonra dördüncüsünü, şimdi de beşincisini aldı.”* (MVİ, s. 21). Paskal akıllı telefonun çıkan her sürümünü almaktadır. Beşinci sürüm için de uykusuz kalmayı sabaha kadar kaldırımında beklemeyi göze almış ve sonunda yeni çıkan telefona sahip olmuştur. Yazar son yılların en büyük

problemlerinden biri olan teknoloji bağımlılığının geldiği noktayı eleştirel bir biçimde çocuk ve gençlere anlatmaktadır.

Makineleşme aslında insanların faydasını gözetmeyen bir ilerlemedir. Fakat endüstriyel ortamlarda her geliştirilen makine insanlara fayda sağladığı kadar zarar da verebilmektedir. "Makineler ve İnsanlar" adlı kitapta yazar Ayşe'nin öyküsünde bu konuya dikkat çekmiştir. "Bugün Ayşe için çok kötü bir gün: Az önce patronundan uyarı aldı. -Kronometre tutmuş, çok yavaşmışım. Hızlanmazsam işten atılacağım. -Ama önceden böyle bir sorun yoktu, değil mi? diye şaşkınlıkla soruyor Canan. -Dilimleme makinesini değiştirmelerinden sonra böyle oldu. Her şey önüme daha hızlı geliyor artık; ellerimi karıştırıyorum, kutuları kaçıyorum, ambalaj makinesine boş gidenler oluyor." (MVI, s. 27). Ayşe daha önceki dilimleme makinesinde işini yapabilmekteydi fakat yeni getirilen dilimleme makinesi önceki makineye göre daha hızlıdır. Aslında bu makineyle daha fazla dilimleme ve paketleme yapılabileceği düşünüldüğünde yeni makine faydalı olarak düşünülebilir ama Ayşe bu makine yüzünden belki de işinden olacaktır çünkü yeni makine Ayşe'nin de tıpkı bir makine gibi çalışmasını gerektirmektedir. Yazar makineleşmenin fayda kadar zarar da getirdiğini bu örnekle eleştirel bir biçimde çocuk ve gençlere aktarmaktadır.

İnsanlar spor müsabakalarını, yarışmaları vb. etkinlikleri olması gerekenden daha fazla ciddiye alıp abartabiliyorlar. Bu tür durumlarda istenmeyen durumlarla karşılaşılabilir. "Torino- Liverpool mücadelesinde 39 ölü, 600 yaralı mı? İyi de bu ne savaşı? Tarih dersinde böyle bir şey öğrendiğimi hatırlamıyorum." (ŞVŞ, s. 6). Bir futbol maçının taraftarların aşırılığı sonucunda bir oyunun ötesine geçip savaşa dönüşümü yazar tarafından eleştirel bir biçimde anlatılmaktadır.

İnsanlar bir kavganın veya şiddet olayının içine düştükten sonra o şiddet çemberinden çıkmaları çok zor olabilir. Bu tür durumlarda mümkün olduğunca şiddet alanından uzak durmak gerekir. "Yan bir bakış, alaycı bir gülümsemeye yol açıyor; alaycı gülümseme, kötü bir sözü getiriyor; kötü söz, itişip kakışmayı başlatıyor; itişip kakışma, bir tokada sebep oluyor; tokat, bir yumruğu tetikliyor; yumruk, iki kez kafa atmaya, iki kez kafa atmaksa, ceketten çıkan bir bıçağa neden oluyor." (ŞVŞ, s. 11). Yazar da verdiği örnekte mantık dışı bir biçimde şiddet çemberine girildiğinde neler olabileceğini anlatmaktadır. Çocuk ve gençlere de mantıksal çıkarım yapma fırsatı tanınmıştır.

İnsanlar herhangi bir durum başlarına gelmedikçe o duruma karşı daha farklı düşünebilirler. Örneğin, şiddet kullanma ihtiyacı hissetmeyen biri şiddete karşı olduğunu söyleyebilir. Şiddet ve Şiddetsizlik adlı kitapta yazar bu durumu Jülide ve Pamela'nın öyküsünde şöyle anlatmaktadır, "Bugün ırkçılığa, çocukların çalıştırılmasına ve Afganistan'da kadınlara yapılan baskıya karşı bir gösteri var. Pamela Jülide'ye uğruyor. -Ben katılmayacağım, diyor Jülide. 'O gösterilerde hep bir şeyler kırılıp dökülüyor, ben şiddete karşıyım, ben bir şiddet karşıyım.'

Jülide deniz gözlüklerini takıyor ve evin içine bir havuz daha yaptırmış olmakla çok iyi ettiğini düşünüyor. Kışın evde yüzebilmek çok keyifli.” (SVŞ, s. 25). Jülide ırkçılığa ya da şiddete maruz kalmamış veya Jülide'nin küçük çocuğu fabrikalarda çalıştırılmıyor dolayısıyla Jülide şiddete karşıyım deyip rahatını bozmamaktadır. Fakat bu haksızlıklardan birine uğramış olsaydı Jülide'nin tavrı çok daha farklı olacaktı. Yazar çocuk ve gençlere, şiddet karşıtı olmanın Jülide'nin düşündüğü gibi evinden çıkmamak ve hiçbir şeye tepki göstermemek olduğunu eleştirel bir biçimde anlatmaktadır.

Doğa bir döngüye tabidir. Eğer bu döngüye müdahale edilirse doğanın tahribatına neden olur. “Doğa ve Kirlilik” adlı kitapta yazar doğanın döngüsüne müdahaleyi şöyle açıklamaktadır, *“Ağaçları kesip yerlerine yenilerini dikmeyince, ormanlar yok olur, toprak kayar, yağmur artık yağmaz, çöller büyür... Havaya gaz yayan deodorantlar icat ettiğimizde de, Dünya'yı Güneş'ten koruyan ozon tabakası delinir. Bu delikten bize, deri ve gözler için tehlikeli ışınlar ulaşır. Çok fazla balık avladığımızda, bazı türler üremek için gerekli zamanı bulamaz ve yok olur.” (DVK, s. 17).* İnsanların doğadaki düzeni bozan tahribatları yazar tarafından çocuk ve gençlere eleştirel bir biçimde anlatılmaktadır.

İnsanlar kendileri için faydalı her buluşta doğanın uğrayabileceği olumsuzlukları göz ardı etmektedir. “Doğa ve Kirlilik” adlı kitapta insanların buluşlarıyla doğaya verdikleri zarar anlatılmaktadır. *“İnsan; ateşi bulup tahtaları yaktığında, gaz yayarak havayı kirletti. İnsan; nükleer enerjiyi keşfettiğinde, Çernobil gibi felaketlere yol açtı. Ateşi icat etmek aynı zamanda yangınları icat etmektir; bıçağı icat etmek aynı zamanda yaralanmayı icat etmektir; gemiyi icat etmek, aynı zamanda batmayı icat etmektir...” (DVK, s. 24).* İnsanların ateşi bulması, nükleer enerjiyi keşfi, vb. birçok buluş insanlık için oldukça fayda sağlasa da doğaya verdiği zararların etkisi de bir o kadar büyüktür. Yazar insanların kendi çıkarlarını önceleyip doğayı umursamamalarını eleştirel bir biçimde anlatmaktadır.

Bilim akıl dışı olanları reddedip somut verilerle kanıtlanabilir olan bilgiyi kabul eder. “Profesör Kant'ın En Çılgın Günü” adlı kitapta gazetede hurafe bir haber gören Kant bu habere tepki gösterir. *“Bilime ulaşmak, batıl inanç ve hurafeleri reddetmek, aklın ışığını yaymak için onca çaba harcanıyor. Onca zorluk ve onca fedakarlıktan sonra, hala bu şarlatanlıkları okuyoruz gazetelerde! diye geçirdi aklından kahramanımız” (PKEÇG, s 9).* Kant'ın bu tepkisi eleştirel bir bakış açısını yansıtmaktadır. Yazar da çocuk ve gençlere bilimsel bilginin kanıtlanabilirliğinin karşısında hurafe ve söylentilerin etkisizliğini eleştirel bir biçimde irdeleme imkânı vermektedir.

Bazı durumlarda yalan söylemek doğruları söylemekten daha yararlı olabilir. Bu durum “Profesör Kant'ın En Çılgın Günü” adlı kitapta şöyle anlatılmaktadır. *“Bazı koşullar vardır ki, suçları farklı değerlendirmemize neden olur. Örneğin sabah derste idama mahkûm ettiğiniz yalancı belki de birini koruyordur. Yalan söylemek kimi zaman gerçekleri söylemekten daha*

ahlaklıca bir davranış olabilir. “ (PKEÇG, s. 48). Yazar kahramana eleştirel bir üslup kullandırmış ve doğruların her zaman söylenmemesi gerektiği görüşünü çocuk ve gençlerle paylaşmıştır.

İnsanlar doğru olsun olmasın birçok fikre, görüşe inanabilirler. Daha sonralar da bu inançlarını sorguladıklarında eleştirel bir yaklaşım gösterebilirler. *“Çocukluğumdan beri bir sürü yanlış fikrin doğru olduğunu sanmadım mı? Ben de herkes gibi, güneşin dünyanın etrafında döndüğüne inanmıyor muydum?” (DAKC, s 8). Descartes daha önceki inançlarını ve fikirlerini gözden geçirdiğinde bazı hatalarının ve yanlış düşüncelerinin olduğunu fark etmiştir. Bunun üzerine eleştirel düşünmüş ve bu yanlış öğrenmelerinin farkında olduğunu belirtmiştir.*

Bilginin gerçekliğini ve kesinliğini araştıran Descartes papağanının gerçek olup olmadığını düşünmektedir fakat daha sonra mantıksal bir açıklama bularak papağanın gerçek olduğuna kanaat getirmiştir. *“Rüyamda gördüğüm şekiller gibi Eflatun da bir görünüp bir kayboluyorsa, gerçek bir papağan değil benim beynimde yarattığım bir hayalettir. Ama biliyorum ki şu anda rüya görmüyorum. Çünkü rüyalarda hiçbir zaman hayatımızdaki sahneler gibi düzgün bir akış olmaz.” (DAKC, s. 62). Descartes rüyada olamadığını ve gördüklerinin gerçek olduğunu mantıksal düşünme becerisiyle ifade etmiştir.*

“Erasmus ve Deliliğin Zilleri” adlı kitapta savaşa dair eleştirel bir tespit yapılmaktadır. *“Babil’den geriye kalan şey savaştır, bitmek tükenmek bilmeyen, herkesin herkesle savaşı. Babil’in budalılığı daima ruhumuzda, kalbimizde, damarlarımızda dolaşiyor. İnsanlığın tarihi, savaşların tarihidir. Ve bütün savaşlar kardeş katlidir.” (EVDZ, s. 38). Yazar Erasmus aracılığıyla tarihsel düzlemde savaşa dair eleştirel bir yorum getirmiştir.*

Sokrates Karanlıktan Çıkıyor adlı kitapta Sokrates tiranlar hakkında eleştirel bakış açısıyla yorum yapmaktadır. *“Tiranların arkadaşları olmaz, rakipleri olur; karıları olmaz, metresleri olur... Bunları bilmez misin? Öldürülecekleri korkusuyla hep hapis hayatı yaşamak zorundadırlar. Daha zengin olanlardan emir geldi mi tiranları kendi koruyucuları bile devirir. Her tür komploya son vermek için kendi çocuklarını öldürürler. Hatta kimi zaman, hiç utanmaları sıkılmaları olmadığını cümle alem görsün diye, öz evlatlarını evlerine uşak yaparlar.” (SKÇ, s. 31). Sokrates tiranların hakkındaki düşüncelerini eleştirel bir biçimde anlatmaktadır.*

“Sokrates Karanlıktan Çıkıyor” adlı kitapta Trasimakos adlı kişi Atina kentindeki kast sistemini eleştirmektedir. *“Devlet istediğim kişiden çocuk yapmamı engelliyor. Zanaatçiyim ya, bir muhafız ya da kraliçe evlenemiyorum” (SKÇ s. 42). Trasimakos ülkedeki kast sisteminden dolayı istediği kişiden çocuk sahibi olamadığını, istediği kişiyle evlenemediğini anlatarak eleştirel bir tutum sergilemiştir.*

Büyük Hannah ve Küçük Hannah adlı iki karakterin bulunduğu “Hannah Arendt’in Küçük Tiyatrosu” adlı kitapta Büyük Hannah Küçük Hannah’a dünyaya geliş sebebiyle ilgili mantıksal bir açıklama yapmaktadır. *“Bu dünyaya gelme nedenin, yalnızca bedeninin yaşamı değil. Aynı zamanda... ‘Zihnin yaşamı!’ diye tamamıyor büyük Hannah’ın yazmakta olduğu kitabı*

anımsayan küçük kız. 'Düşünmek, istemek, yargılamak... Ve sahneye çıkmak için geldik bu dünyaya!' " (HAKT, s. 17). Hannah Arendt'in Küçük Tiyatrosu adlı kitapta yargılanan masa başı memuru kurallara itaat ettiğini söylemektedir. Hannah Arendt ise adama şöyle cevap verir, "Düşünmeyi bırakıp sadece işini yapmanın rahatlığına teslim olursan, olacağı budur işte... İtaat etmekten başka bir şey bilmeyen insanlarla bir kamusal alan nasıl kurulabilir ki?" (HAKT, s. 57) Hannah Arendt düşünmeden, sorgulamadan sadece işini yapıp, itaat eden zihniyeti eleştirmekte ve bu zihniyetle ideal kamusal düzenin oluşturulamayacağını belirtmektedir.

"Epiktetos'un Başkaldırısı" adlı kitapta Epiktetos ve Titus karşı karşıya geldiklerinde Epiktetos Titus'un güçsüz olduğunu eleştirel bir biçimde ifade eder. "Yaşam konaklamadır bir handa. Mobilyaların ve yatağın keyfini çıkarabilirsin çıkarmasına ama hiçbir şey senin değildir. Günün birinde hepsini bırakman gerekir. Tanrı bir villa ödünç verebilir. Onu geri de alabilir. Bir beden verir. Geri de alabilir. Hiçbir şey kimsenin değildir. Her şey ödünçtür." (EB, s. 20). Epiktetos kral olan Titus'un aslında güçsüz ve zayıf olduğunu eleştirel ve mantıklı bir biçimde açıklamaktadır.

"Epiktetos'un Başkaldırısı" adlı kitapta Epiktetos saraydan kaçan köle Julius ile birlikte şehirde dolaşırken bir çekilişe denk gelirler. Julius çekilişe katılmak ister Epiktetos ise çekiliş için çaba sarf etmemesini söyler. Daha sonra aralarında şöyle bir konuşma geçer, "Bir şeylerinin olup olmaması sana bağlı değil, dolayısıyla buna aldırmamalısın. Buna karşılık gülünç düşüp düşmeyeceğın bütünüyle sana bağlı." (EB, s. 33). Epiktetos Julius'a malının mülkünün olmamasının kendisinin elinde olmadığı için bunu çok dert etmemesini ama kendisini toplum içinde komik duruma düşürüp düşürmemenin elinde olduğunu ve buna dikkat etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Epiktetos Julius'a mantıklı bir bakış açısıyla fikir vermiştir.

Titus'un kölesi olan Julius Saturnus bayramında her şeyin serbest olmasından dolayı Titus ile istediği gibi konuşabilmektedir. Julius bu fırsatı değerlendirip Titus'a karşı eleştirel bir konuşma yapmaktadır. "Saturnus bayramında eşitse, diyor Julius, 'seninle açık açık konuşmama izin vereceksin. Adam öldüren muhafızların var diye kendini herkesten üstün görüyorsun. Onlar olmasa yalnızca bir insansın, işte o kadar. Köle bir çocuk karşısında yüreklilik taslamak, aman ne büyük yiğitlik! Korkutucu bir yanın yok senin. Artık beni korkudan titretemezsin, olsa olsa gülerim ben sana. Epiktetos haklıymış: Beni her zaman öldürebilirsin, ama artık bana zarar veremezsin!" (EB, s. 37). Julius, Titus'un tüm eksiklerini, kibrini ve zayıflıklarını eleştirel bakış açısıyla anlatmıştır.

Mahkemede mevcut inançların yanında başka kutsallar önerdiği için tanrılara saygısızlık yaptığı ve inanmadığı suçlamasıyla yargılanan Sokrates, "Bilge Sokrates'in Ölümü" adlı kitapta bu suçlamaya cevap vermektedir. "-Canım, bu ilginç düşünceleri öğreten ben değilim, Anaksagoras. Sen de şunu yanıtla ayrıca: Tanrılara hiç inanmıyorsam nasıl olur da yeni kutsallar önerebilirim?" (BSÖ, s. 15). Sokrates inanmayan birinin kutsal önermesinin de mümkün

olmayacağını söyleyerek kendisine yöneltilen suçlamaya mantıksal düşünmeyle cevap vermektedir.

Ölüm cezasına çarptırılan Sokrates ölümden korkmadığını, yaşamda amacına uygun, ilkelerine sadık yaşamının daha önemli olduğunu düşünmektedir. *“Hatta ölmenin ne önemi var? Önemli olan yaşamak değil, iyi yaşamaktır, yani adalete uygun yaşamak, sence de öyle değil mi?”* (BSÖ, s. 34). Sokrates ölümün çok önemli olmadığını fakat yaşarken nasıl yaşandığının önemli olduğunu adalete uygun yaşanması gerektiğini belirtmektedir. Sokrates bu görüşünü de açıklarken mantıksal düşünme becerisinden hareketle açıklamıştır.

“Leibniz Mümkün Dünyaların En İyisi” adlı kitapta Leibniz ve küçük Teodor, Sekstus Tarkunius’un suçlu yaratılması üzerine tartışmaktadır. Teodor, Tanrı’nın Tarkunius’a adil davranmadığını ve onu bir suçlu yaptığını düşünmektedir. Bunun üzerine Leibniz Teodor’a cevap vermektedir. *“Şimdi senin yaptığın şey, koca bir org için yazılmış besteyi küçük bir tuşun çıkardığı sesin bakış açısından ele almaya benziyor biraz. Tanrı suçlu Sekstus’u yaratmadı; Sekstus’un malum suçlarını işlediği dünyayı yarattı, çünkü bu dünya en mükemmeliydi.”* (LMDEİ, s. 55). Leibniz Teodor’un düşüncesine karşı verdiği düşüncede Tanrı’nın dünyayı sadece Leibniz ekseninde yaratmadığını en ideal dünyayı yarattığını ve bu dünyada da Sekstus’un malum suçları işlediğini belirtmektedir. Leibniz, Teodor’un cevap verirken mantıksal çıkarımlara dayanmış ve mantıklı bir bakış açısıyla duruma yaklaşmıştır.

“Martin Heidegger’in Böceği” adlı kitapta Martin adlı böcek Martin Heidegger’in cesedindeki arınca topluluğuna katılmaktadır. Fakat tüm karıncaların kraliçe karıncanın tüm söylemlerini sorgulamadan kabul ettiğini ve bunun neticesinde de kırmızı karınca topluluğunun ölümüne mahkûm olduğunu görmekte ve bu durumu eleştirmektedir. *“Kırmızı karıncalar şöyledir, kırmızı karıncalar böyledir, Büyük Düzenek dâhicedir, etkileyicidir, falandır filandır... Kısacası gevezelik bütün bunlar. Zihinleri meşgul etme oyunu OYNANIYOR, anlamsız sohbetlerin değirmenine su taşıyor böylece, ama temelde içi boş sözler bunlar. Eğer herkes sonunda herkesin yaptığını yapmaya başlarsa, kimin gerçekte ne düşündüğü BİLİNEMEZ! Kusura bakma ama, başkalarının Kraliçe’nin ‘öyle SÖYLENİYOR’ların direktiflerine uymak kendi hayatını yaşamak demek değildir.”* (MHB, s. 41). Böcek Martin karıncaların düşünmeden sorgulamadan olduğu gibi benimsedikleri yaşamı, büyük düzeneği mantıksal düşünme becerisiyle eleştirmekte, kraliçenin emir ve direktiflerine koşulsuz şartsız uymalarına karşı çıkmaktadır. Martin bireyin sorgulama, eleştirel yaklaşma ve mantıksal düşünme becerilerine dikkat çekmekte ve bu becerilerin kullanılmamasıyla ortaya çıkan çarpıklığa dikkat çekmektedir.

“Profesör Freud Balıklarla Konuşuyor” adlı kitapta kişinin utançlarıyla barışık yaşayabileceğini ve herkesin utançlarını bilmesi durumunda karşısındakinin de utançlarını anlayabileceğini ve yargılamayacağını düşünmektedir. *“Sen kendi utancına rağmen sen olabilirsin. Ben de kendi utancıma rağmen ben olmaya devam edebilirim, değil mi? Bak, eğer kendi*

utancımı bilirsem, senin utancını da yargılamadan anlayabilirim (PFBK, s. 22). Freud utançlar konusunda eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinden hareketle bir açıklama yapmıştır. Bireyin kişisel utançlarını normal karşılaması gerektiğini belirtmiş ve bu utançların da kişiliğin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Freud'un bu bölümde utanç duygusuyla ilgili tespiti onun psikoseksüel gelişim kuramında yer alan bilinç ötesi (bilinçaltı) kavramını hatırlatmaktadır. Bilinç ötesi, her hangi bir anda bilinç bölgesinde bulunmasa da bir dikkat çabası ile hatırlanabilen düşünceleri içerir (Şahin, 2008: 70)

"Bendeniz Jean Jacques Rousseau" adlı kitapta kötülüğün, yalancılığın, hırsızlığın nedenine dair tespitlerde bulunmaktadır. *"Bizi kötü, hırsız, yalancı, kıskanç yapan hem kendimizin hem de başkalarının başına zorba kesilmemize neden olan şey kötü eğitimidir. Oysa iyi bir eğitimle, bu çocuk saf ve iyilik dolu kalbinin eğilimini koruyabilir."* (BJJR, s. 12). Jean Jacques Rousseau kötü eğitimi eleştirmiş ve kötü eğitimin sorunlara yol açtığını bu nedenle de iyi ve kaliteli bir eğitime ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Jean Jacques Rousseau bu tespitleri yaparken eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinden faydalanmıştır.

"Bilgelik Okulu-Özgür Kent" adlı kitapta Ateş adlı öğrenci özgür olmadığını düşünmektedir. *"Madem özgürdü, neden hayat boyu başkalarının dediğini yapmak zorundaydım? Hep büyüklerin sözlerine, okuldaki, evdeki kurallara uyuyordum. Hatta yasaklar bile vardı. Yapmak isteyip de yapamadığı onca şeyi düşündüm."* (BO-ÖK, s. 12). Ateş özgür olmadığını düşünmekte ve özgürlüğünün önündeki engelleri sıralamaktadır. Ateş bunu yaparken eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinden faydalanmaktadır.

Özgür Kent'teki lunaparkta oyuncakların çalışması için gerekli kolu çeviren çocuğu gören Ateş bu durumu eleştirmiştir. *"Sırf kendilerinden küçük ve çelimsiz diye onu kimsenin yapmak istemediği bir işe zorluyorlardı. O da kendinden büyüklere karşı çıkamıyordu belli ki. Bu çocuk gerçekten özgür müydü yani?"* (BO-ÖK, s. 28). Herkesin özgür olduğunun söylendiği Özgür Kentte Ateş'e göre özgürlük yoktur. Lunaparktaki çocuğun durumu da bunu desteklemektedir. Ateş lunaparktaki çocuğun durumunu açıklarken eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinden faydalanmaktadır.

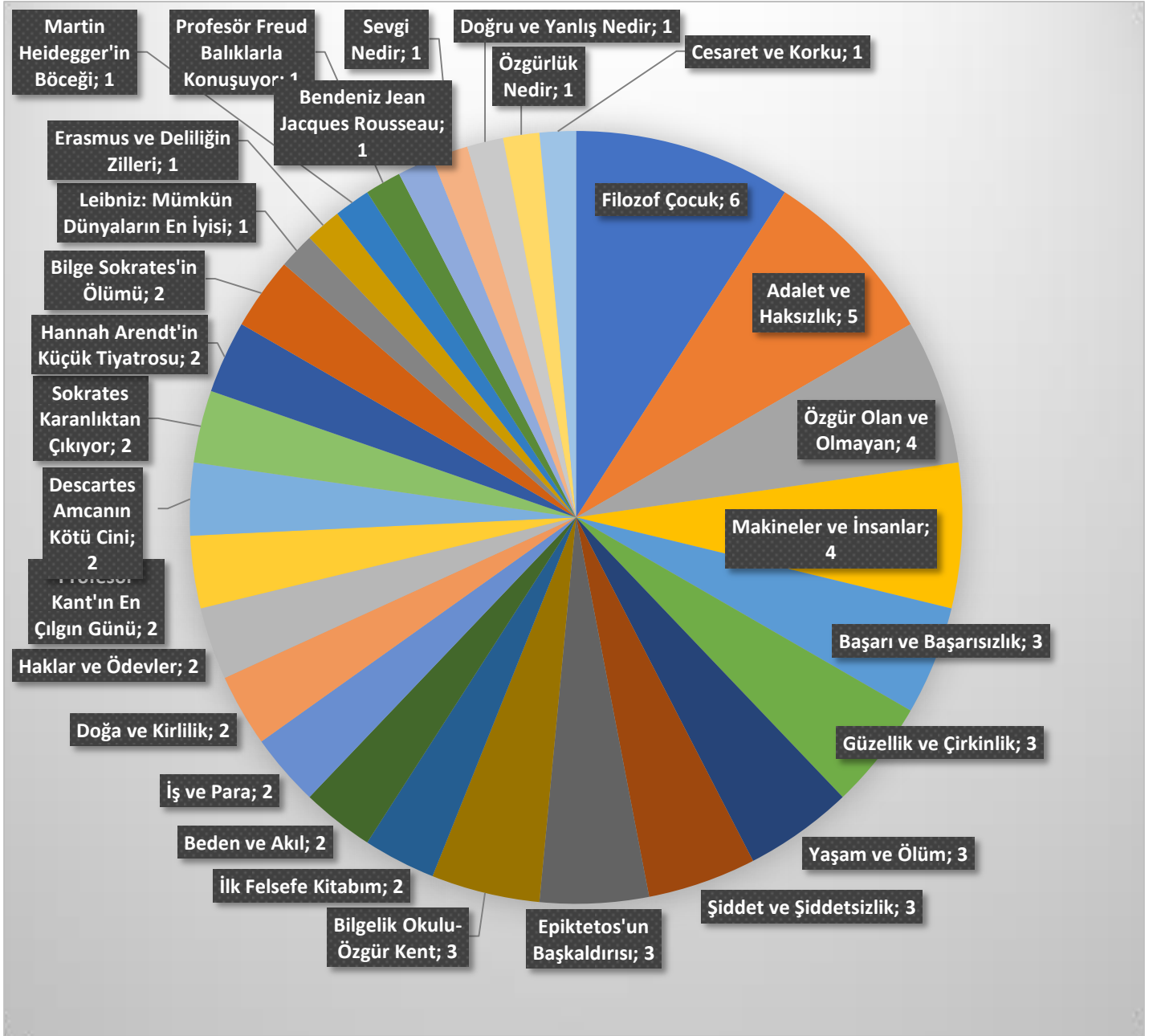
Ateş Özgür Kent'te sadece güçlü olanların özgür olduğunu diğer insanların özgür olmadığını düşünmektedir. *"Güçlü olan istediğini elde edecekti. Peki zayıf olan nasıl korunacaktı? Güçsüzlerin hakkı yenecekti, istenmeyen işleri yapmaya zorlanacaklardı. Bu durum, onların özgürlüğünü kısıtlamıyor muydu? Böyle bir kente özgür denebilir miydi? Özgür olduklarını sanıyorlardı ama değillerdi. Ya da bu basit gerçeği görmezden geliyorlardı."* (BO-ÖK, s. 47). Ateş güçlülerin istediğini yapıp zayıfların ezilmesini ve buna rağmen kenttekilerin kendilerini özgür sanmasını eleştirmektedir.

"Sevgi Nedir" adlı kitapta Onur adlı kahraman gazetede eşini döven bir adamın haberini okumaktadır. *"Çok sevdiği için dövmek mi? diye sordum kendi kendime. İnsan hiç sevdiği birini"*

döver mi? Ya da insan çok sevdiği için birini döver mi?” (SN, s. 20). Onur bir insanın sevdiği kişiye şiddet uygulayamayacağını eleştirel ve mantıklı düşünce bakış açısıyla ele almaktadır.

“Doğru ve Yanlış Nedir” adlı kitapta Defne ve annesi vapur yolculuğu yapmaktadır. Yolculuk esnasında yolculardan biri elindeki şişeyi denize fırlatınca Defne’nin annesi duruma tepki göstermektedir. *“-Niye çöpünüzü denize atıyorsunuz? -Sadece ben atmıyorum ki herkes denize çöp atıyor -Başkalarının denize çöp atması sizin bu yanlış davranışınızı doğru kılmaz, yani iki yanlış bir doğru etmez,” (DVYN, s. 17). Defne’nin annesi adamın hatasını görüp tepki göstermiş buna karşın adam da kendisini savunmuştur. Fakat Defne’nin annesi adamın cevabına karşılık eleştirel bir tutum sergilemiş ve adamın yaptığı hareketin başka yanlışlardan dolayı mazur görülemeyeceğini belirtmiştir.*

“Özgürlük Nedir” adlı kitapta Pelin adlı kahraman teyzesiyle tercih ve istek konusunda konuşmaktadır. *“Geçenlerde birlikte dışarı çıkmıştık. Hava yağmurluydu. Yağmurlu havaları hiç sevmiyorum. Güneş açsın istedim. Teyzem de havanın durumunu bizim değiştiremeyeceğimizi söyledi. Benimkisi ancak basit bir dilek olabilirmiş, havanın güneşli olmasını tercih edemezmişim. Tercih yapmak insanın iradesiyle ilgili bir konuymuş. Doğa olayları da insanların iradeleri dışında geliyormuş. (ÖN, s. 10). Teyzesi, Pelin’e mantıklı bir açıklama yapmış ve istekle tercih arasındaki farkı anlatmıştır. Pelin’in teyzesi Pelin’e açıklama yaparken eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinden faydalanmıştır.*

Grafik 4.3.1.1. Eleştirel ve mantıklı düşünme becerisi

Bu bölümde eleştirel ve mantıklı düşünme becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 68 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitaplardan 6 tanesi yerli yazarlara aitken 24 tanesi yabancı yazarlara aittir.

4.3.2. Muhakeme Etme ve Değerlendirme Gücünü Teşvik Etme

Muhakeme etmek, bir bilgiyi, düşünceyi ya da görüşü, düşünme, akıl süzgecinden geçirme ve yargılama gibi anlamlara gelmektedir. TDK sözlüğünde muhakeme, Birbirine karşı olan iki tarafı dinleyerek bir yargıya varma, yargılama, usa vurma, bir sorunu çözmek için bir

çıkarmak yol arama biçiminde, muhakeme etmek ise, yargılamak, akıl süzgecinden geçirmek, düşünmek biçiminde tanımlanmaktadır (2009: 1414). Çocuk ve gençlerin bilgiyi yapılandırma, yargılama ve değerlendirme sürecinde muhakeme becerisi önem taşımaktadır. Bu başlık altında incelenen kitaplardaki muhakeme etme ve değerlendirme gücüne yönelik bulgular incelenmiştir.

“Özgür Olan ve Olmayan” adlı kitapta Mukasa adlı mühendis ürettiği robotların sigara içmeme davranışıyla kendisinin sigara içme davranışı üzerine değerlendirmede bulunmaktadır. Daha sonra yazar Mukasa’nın çıkarımlarını şöyle ifade etmektedir. *“İnsanlar da tütün hakkında Mukasa’nın robotlarıyla tamamen aynı bilgiye sahipler. Yine de bir insan sigara içmeye karar verebilir. Sigara içmek onun için kötüdür, bilir. Ölüm tehlikesi vardır, bilir. Ama bildiği bu şeyler arasına duvar örer. Bilir, ama bildikleri onu bir şey yapmaya zorlamaz, aptallıklar yapmasını engellemez. Bildiklerimizden uzaklaşmakta özgürüz. Bu özgürlük olmasa, hepimiz robotlar ya da bilgisayarlar gibi olurduk.”* (ÖOVO, s. 11). Mukasa özgür olan ve olmayan varlıklarının arasındaki farkla ilgili bir değerlendirmede bulunmuştur.

“İyi ve Kötü” adlı kitapta Anabel adlı kahraman arkadaşının cebinden izinsiz aldığı çikolatalı çöreği yemektedir. Kimse görmediği için de kötü bir şey yapmadığını düşünmektedir. Yazar Anabel’in bu davranışını değerlendirmektedir. *“Bir şeyin kötü olduğunu anlamak için birinin bizi görmesi, cezalandırması yakalaması, yargılaması, hapse atması ya da böyle bir şeyi bir kitapta okumuş veya başkalarından duymuş olmamız gerekmez. Bunu anlamak için, kendimize, aynı şey bize yapılsaydı bundan hoşlanıp hoşlanmayacağımızı sormamız yeterli. Kısacası bize yapılmasından hoşlanmayacağımız şeyin kötü olduğunu söyleyebiliriz. “İyi” ise, bize yapılmasından mutluluk duyacağımız şeydir.* (İVK, s. 32). Yazar Anabel’in düşüncelerinden hareketle iyi ve kötü davranışların ne olduğuna ve neyin iyi neyin kötü olarak ifade edilebileceğine dair bir değerlendirmede bulunmuş ve yargı oluşturmuştur.

“Filozof Çocuk” adlı kitapta Hasan adlı kahraman televizyondaki reklamların seçme özgürlüğüne etkisi hakkında bir değerlendirmede bulunmaktadır. *“Televizyondaki reklamlar hep birtakım markaları seçmemiz için yapılıyor. Aynı kalitede daha ucuzunu almak bir seçimdir. Daha kaliteliğini almak da bir seçimdir. Ama neyi niçin seçtiğimizi bilmek gerekir”* (FÇ, s. 22). Hasan reklamların ürün seçimine etkisini değerlendirmiş ve bir sonuca varmıştır.

“Filozof Çocuk” adlı kitapta mutluluğun sadece haz veren şeyler olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapılmaktadır. *“Mutluluk yalnızca hazdan ibaret olsaydı anneler bebeklerini doğurmak ve büyötmek için o kadar sıkıntıya katlanmazlardı. Aşı olmak da acı veriyor ama bizi hastalıkların getireceği tehlikelerden koruyor.”* (FÇ, s. 39). Hasan adlı kahraman mutluluğun her zaman keyif veren etkinliklerden oluşmadığını zaman zaman haz duyulmayan acı veren, sıkıntı oluşturan etkinliklerin de mutluluğa neden olabileceği değerlendirmesini yapmaktadır.

“Filozof Çocuk” adlı kitapta Hasan adlı kahraman yasaların hak ve özgürlüklere etkisi hakkında değerlendirmede bulunmaktadır. *“Eğer yasalar olmasaydı haklarımızı bilemeyecektik Bilmediğimiz bir hakkı nasıl savunabiliriz ki? Yasaların en azından bu işe yaradığını söyleyebilirim.”* (FÇ, s. 58). Hasan yasaların işlevleri ve etkisi hakkında bir yargıya varmış olduğu bu yargıyla ilgili bir değerlendirmede bulunmuştur.

“Filozof Çocuk” adlı kitapta bir şeyin iyiliği ve kötülüğü hakkında değerlendirme yapılmaktadır. *“Bir şey kendi başına ne iyi ne de kötü. Yolda yürümek, gezmek, nefes almak, eğlenmek. Olsa olsa bunların biçimleri iyi ya da kötü olabilir. Örneğin eğlenirken gürültü yaparak başkasını rahatsız etmek, yolda yanlış taraftan yürüyerek başkalarının yolunu kesmek gibi. Bir şey ancak başkalarına ya da kendimize etkileri açısından iyi ya da kötü olabilir.”* (FÇ, s. 66). Bir eylemin, durumun ya da düşüncenin iyi ya da kötü olmasının ölçütlerinin tartışıldığı bölümde Hasan adlı kahraman iyi ve kötünün ne olabileceğine ve nasıl olabileceğine dair değerlendirmede bulunmaktadır.

İnsan korku anında sağduyulu davranamaz. “Cesaret ve Korku” adlı kitapta kızını alışveriş merkezinde kaybeden Bayan Rober kızını bulduğunda sinirlerine hâkim olamıyor. Bayan Rober’in durumu yazar tarafından şöyle değerlendirilmektedir. *“Çok korktuğumuzda düşünmekte zorlanır, aklımızı yitiririz; aptalca, çok aptalca davranırız. Bütün yıl matematikten iyi notlar almış olsak da, bir sınavdan çok korktuğumuzda her şeyi ,hatta basit bir toplama işlemi bile nasıl yapacağımızı unuturuz. Korku, beynin doğru çalışmasını engeller. Hatta bazen onu, tamamen devre dışı bırakır.”* (CVK, s. 17). Yazar Bayan Rober örneğinden yola çıkarak korkunun olumsuz etkileri üzerine bir değerlendirmede bulunmaktadır.

“Haklar ve Ödevler” adlı kitapta trafik kurallarına uyan Ömer ve Yorgo adlı iki sürücünün öyküsü anlatılmaktadır. Ömer kurallara uymak zorunda olduğu için uyarken Yorgo birine çarpma riskinden kaçtığı için uyuyor. Yazar bu iki sürücünün durumu hakkında değerlendirmede bulunmaktadır. *“Hem Ömer, hem Yorgo sürücülük ödevini yerine getiriyorlar: Hız kısıtlamasına uyuyorlar. Ama ikisinin de kurallara uyma nedenleri çok farklı: Ömer başına bela almak istemiyor, Yorgo ise başkalarının yaşamını düşünüyor.”* (HVÖ, s. 30). Ömer ve Yorgo’nun kurallara uyma nedenleri konusunda bir yargıya varan yazar bu yargısını değerlendirmesiyle birlikte ifade etmektedir.

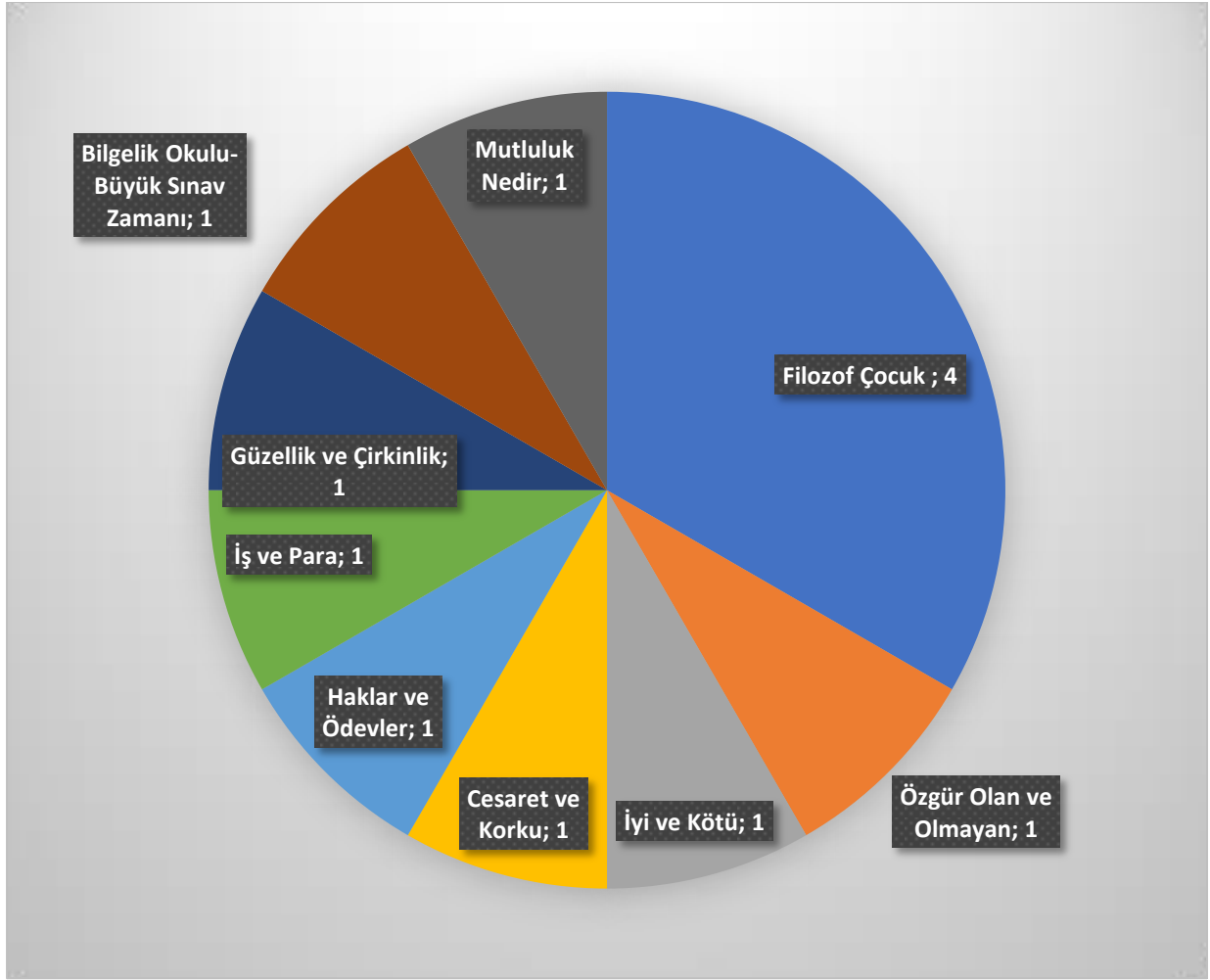
“İş ve Para” adlı kitapta çalışmanın insan üzerindeki etkisi ve yararı hakkında değerlendirme yapılmaktadır. *“Marangoz güzel bir sandalye yapar. Ona bakıp şöyle düşünür: “Bu sandalye benim çalışmamın meyvesi.” Marangoz, çok yararlı bir şey yaptı: Oturmak için bir sandalye. Bu zor ve yorucu bir çalışmaydı; terledi, çaba gösterdi, ağacı yontarken belki de yaralandı ya da çekiçle parmaklarını ezdi. Zordu, ama sonuçta yararlı bir şey üretti. Üstelik, yaptığı bu sandalyeyi güzel ve rahat buluyor. Hem mutlu hem de kendisiyle gurur duyuyor. Aslında çalışmak yalnızca yararlı değildir; çalışmak aynı zamanda insanı mutlu eder.”* (İVP, s. 10).

Marangoz örneğinden hareketle çalışmanın zorluğuna karşılık sonucunda alınacak olan keyif ve mutluluk üzerine bir değerlendirme yapılmış ve bir yargıya varılmıştır.

“Güzellik ve Çirkinlik” adlı kitapta nesnelere ve insanlara duyulan sevgi ve aşk ile ilgili değerlendirme yapılmaktadır. *“Nesnelere ya da insanlara duyduğumuz aşk ya da sevgi, o nesnelere ya da insanlara bir güzellik verir. Sanki duygularımız, çıplak gözle görülemeyen bir güzelliği görmemizi sağlar.”* (GVÇ, s. 8). Bir nesnenin ya da insanın güzel, yakışıklı, çirkin, sevimli olmasının bizim ona yaklaşımımızla alakalı olduğu çıkarımının yapıldığı bu bölümde yazar bir yargıyı dile getirmiştir.

“Bilgelik Okulu- Büyük Sınav Zamanı” adlı kitapta yaşamdaki seçimler konusunda değerlendirme yapılmaktadır. *“Yaşamla ilgili tüm seçimler bize aitti; öyle görünmeseler de. Elbette koşullar insanı sınırlardı. Yaşanan, var olan her şey birbirine sınımsız bağlıydı. Ama insan koşulların farkına varırsa, hırslarına, öfkesine, açgözlülüğe yenilmeden ilerlerse kendi yolunu çizerdi.”* (BO- BSZ, s. 61). Yaşamdaki seçimlerin bireyin özgür iradesine bağlı olduğunu belirten yazar çocuk ve gençlere bu konuyla ilgili bir değerlendirmede bulunmuştur.

“Mutluluk Nedir” adlı kitapta mutluluğun değeri ile ilgili bir değerlendirmede bulunmaktadır. *“Sevinci nasıl üzüntü ile anlayabiliyorsak mutluluğu da mutsuzluk aracılığıyla anlayabiliyoruz. Daha doğrusu mutsuzluğun nasıl bir duygu olduğunu bilmek mutluluğa daha çok sahip çıkmamıza neden oluyor. Bir şeyin kıymeti nasıl ki o şeyi kaybettiğimizde anlaşılıyorsa, mutluluğun değeri de onu kaybettiğimizde, yani mutsuz olduğumuzda anlaşılır.”* (MN, s. 14). Yazar mutluluğun değerinin mutsuzlukla anlaşılacağı değerlendirmesini yapmış ve bunun sonucunda bir yargıya ulaşmıştır.

Grafik 4.3.2.1. Muhakeme etme ve değerlendirme gücünü teşvik etme becerisi

Bu bölümde muhakeme etme ve değerlendirme gücünü teşvik etme becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 12 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitaplardan 3 tanesi yerli yazarlara aitken 6 tanesi ise yabancı yazarlara aittir.

4.3.3. Delillendirme ve Kanıtlama Becerisi

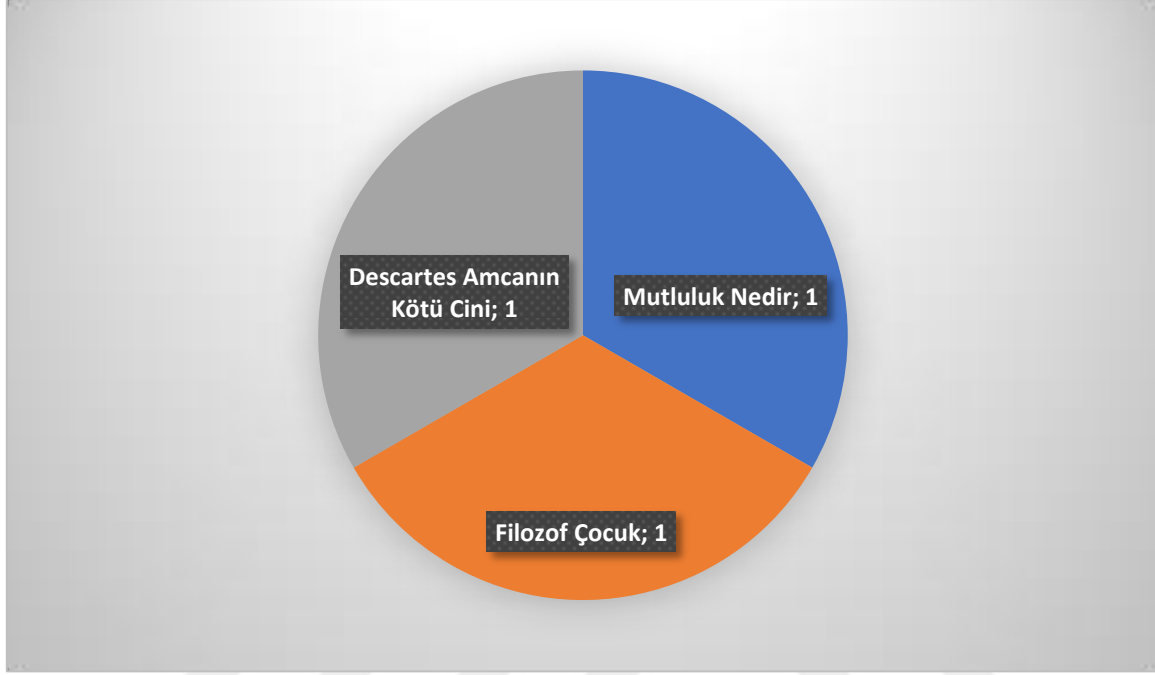
Türkçe sözlükte delil, insanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare, kanıt anlamlarına gelmektedir (TDK, 2009: 491). Delillendirme ise bir durumu, olayı veya konunun doğru veya gerçek olduğunu ifade eden argümanların ortaya konulmasıdır. İnsanlar ileri sürdükleri bir iddiayı delillerle, kanıtlarla destekler ve böylece iddiayı tutarlı bir hale getirirler. Bu delil ve kanıtlar kimi zaman önceki bilgi ve tecrübelerden kimi zaman bilimsel bilgilerden hareketle ortaya konulabilir. Bu başlıkta çocuk ve gençlerin delillendirme ve kanıtlama becerisini geliştirecek bulgular incelenmiştir.

“Mutluluk Nedir” adlı kitapta Emre isimli kahraman insanların tek başına hayatını devam ettiremeyeceğini, mutlu olamayacağını ve ihtiyaçlarını karşılayamayacağını düşünmektedir. Bu düşüncesini de kendine göre kanıtlarla desteklemektedir. *“İnsan başkaları olmadığında hayatını nasıl devam ettirir? İnsan başkaları olmadan ihtiyaçlarını karşılayabilir mi ve bence en önemlisi, insan etrafında başkaları olmadan, yani tek başınayken mutlu olabilir mi? Bence olamaz. Ben sürekli mutluluğumu sevdiğilerimle, ailemle ve arkadaşarımla paylaşıyorum. Çünkü paylaştığımda daha da mutlu oluyorum. Mesela gitar çalmayı öğrendiğimde ailem de benimki kadar mutlu oldu. Onların bu mutluluğu beni daha da mutlu etti. Ya da arkadaşımızın resim yarışmasında birinci olması ve bunu bizimle sınıfta paylaşması bütün sınıfı ve öğretmenimizi mutlu etti. Kuzenim Sevgi’nin pul koleksiyonu için aldığı pullar Sevgi’yi mutlu ettiği kadar onun mutlu olması beni de mutlu etti. Yani bence mutluluk paylaşıldıkça artan bir şey.”* (MN, s. 18). Emre mutluluğun paylaşıldıkça arttığını ve insanın sosyal bir varlık olduğunu bu nedenle de paylaşmaya açık olduğunu kendi düşüncesine göre tespitlerle desteklemiştir. Yazar çocuk ve gençlere Emre örneğinden hareketle düşünceleri temellendirme açısından ispat etmenin önemli olduğunu anlatmıştır.

“Filozof Çocuk” adlı kitapta Hasan adlı kahraman sevinç ve acının geçici olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesini de kendisine alınan bisiklet, spor ayakkabısı ve kaybolan köpeğini örnek vererek kanıtlandırıyor. *“Sevinç ve acı geçicidir. Bisiklet alındığı zaman ne kadar sevinmişim. Şimdi burun kıvırıyorum. Yüzüne bile bakmadığım günler oluyor. Işıklı ayakkabılarımı ne kadar istemişim. Şimdi giymiyorum bile. Ralf’ı ne kadar özledim. Kaybolunca ne kadar üzüldüm. Ama hiçbirini ilk günkü kadar haz ya da acı vermiyor.”* (FÇ, s. 42). Hasan acının, üzüntünün ve sevincin geçici bir his olduğunu ve buna neden olan sebeplerin bir süre sonra hafifleyeceğini düşünmektedir. Bu düşüncesini de kendisine alınan bisiklete karşı duyduğu sevinç, köpeği kaybolduğu zaman duyduğu üzüntü gibi durumlarla açıklamış ve düşüncesini kanıtlandırmıştır.

“Descartes Amca’nın Kötü Cini” adlı kitapta Descartes bilginin doğruluğu üzerine düşünürken bu düşüncesini bal mumu üzerinden delillendirme çabasına girmektedir. *“Descartes Amca masanın üstünde duran mumlardan birini aldı; balmumu hala bal gibi tatlıydı, çiçek gibi güzel kokuyordu. Ama katıydı, soğuktu; eliyle vurunca tok bir ses çıkarıyordu. Descartes Amca, sobaya yaklaştırdı mumu...Isınmaya başladı mum, eriyip şeklini kaybetti. Descartes Amca yeniden eliyle vurunca, bu defa hiç ses çıkmadı mumdan parmağı da yandı birazcık.-Aynı mum, ama artık ne o balın tadı ne çiçeklerin kokusu ne mumun şekli ne de vurunca çıkan ses kalmış... Biliyorum mum aynı mum, ama duyularım bana tersini söylüyor... Peki şu anda şekli, kokusu, dokusu değişmiş bu mumun aynı mum olduğunu nereden biliyorum ben?”* (DAKC, s. 25-26). Descartes mumun eriyip fiziksel değişime uğramasına rağmen onun az önce elindeki katı mum olduğunu bilmektedir. Fakat duyularının onun zihninde az önceki katı bal mumu imgesi dışında yeni bir

imge oluşturduğunu belirten Descartes bu örnekle bir bilgi salt doğru kabul edilse dahi onu zihin süzgecinden tekrar geçirmek gerektiği düşüncesini delillendirmiştir. Yazar Descartes'ın bal mumu örneğini çocuk ve gençlerle paylaşarak kesin doğru kabul ettikleri her şeyi akıl kontrolünden geçirmenin gereğini anlatmaktadır.

Grafik 4.3.3.1. Delillendirme ve Kanıtlama Becerisi Frekans Tablosu

Bu başlık altında muhakeme etme ve değerlendirme gücünü teşvik etme becerisine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 3 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği 3 kitabın 2 tanesi yerli yazarlara aitken 1 tanesi de yabancı yazarlara aittir.

Jackson Konseptindeki beceriler sıralamasında 3. sırada yer alan mantıksal beceriler başlı altında 3 alt beceri incelenmiştir. İncelenen becerilerin toplam frekans değeri tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.3.1.

Mantıksal Beceriler Toplam Frekans Değerleri Tablosu

Beceriler	Frekans Değeri
Eleştirel ve Mantıklı Düşünme Becerisi	(f):67
Muhakeme Etme ve Değerlendirme Gücünü Teşvik Etme	(f):12
Delillendirme ve Kanıtlama Becerisi	(f): 3
Toplam	(f):82

Mantıksal becerilerden elde edilen toplam frekans değeri 82'dir. Kişilik geliştirme becerilerinden en sonra en fazla bulgunun elde edildiği ana başlık mantıksal beceriler başlığıdır.

4.4. Felsefi Fikir Becerileri

4.4.1. Din Felsefesi

Kutsallık, Tanrı, vahiy, ibadet ve ayin gibi temel din konularını inceleyen din felsefesi de diğerleri gibi felsefenin bir alt disiplini. Din felsefesi adı ilk defa Alman filozof Hegel tarafından kullanılmıştır. Din felsefesi teolojinin aksine bir tek dine değil dünyadaki bütün dinlere odaklanır. Din felsefesi Tanrı'nın varlığı, evrenin yaratılışı, ölümden sonraki hayat gibi temel problemler üzerine yoğunlaşır. Din felsefesi de diğer felsefe disiplinleri gibi merak ve bilme isteğinden hareket etmektedir. Bu durum çocukları da ilgilendirmektedir. Zira çocuklar insanın her dönemde merak ettiği tanrı, ibadet, evrenin yaratılışı, ahiret hayatı gibi konuları kendilerinin anlamlandırıldığı ölçüde merak etmektedir. Bu başlık altında çocuklar için yazılan felsefe kitaplarında din felsefesi ile ilgili bulgular incelenmiştir.

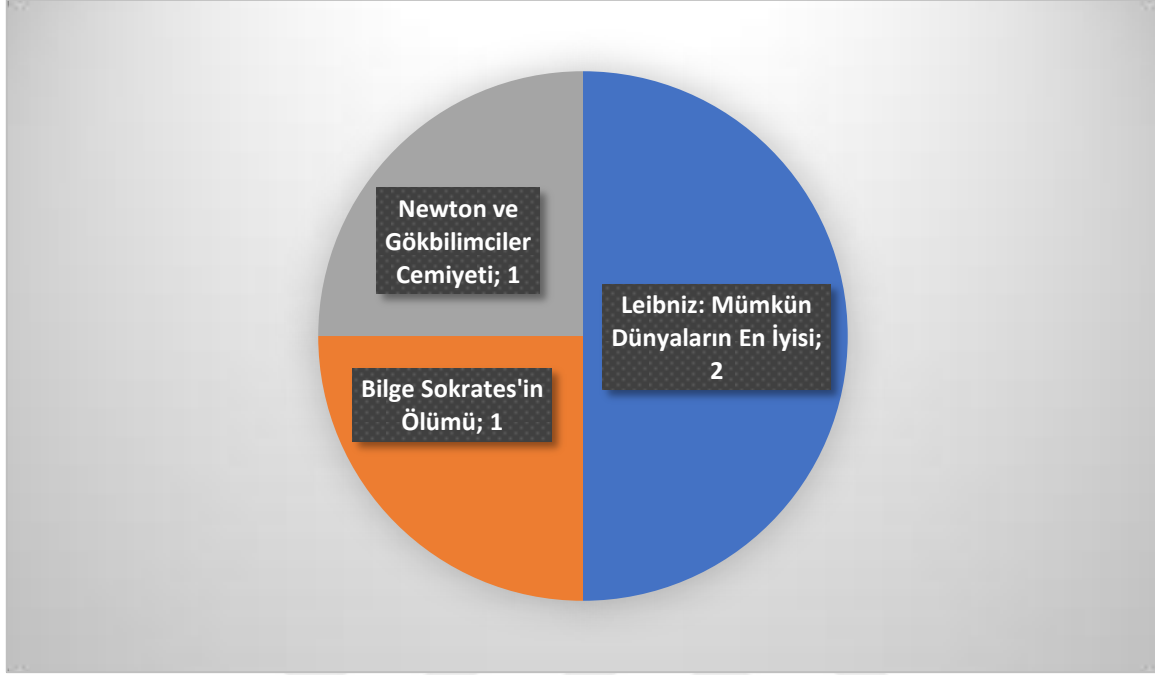
“Leibniz: Mümkün Dünyaların En İyisi” adlı kitapta Roma hanedanlarının yaptıkları hataları Leibniz, küçük Teodor'a anlatmaktadır. Teodor, Roma hanedanının yaptığı hataları Tanrı'nın bilmediğini söyleyince Leibniz bunun doğru olmadığını söylemektedir. *“Teodor, sence her şeyi bilen Tanrı, kendi yarattığı varlıkların ne yapacağından habersiz olabilir mi gerçekten de?”* (LMDEİ, s. 16). Leibniz Tanrı'nın her şeyi gördüğünü, her şeyden haberdar olduğunu belirtmektedir. Leibniz'in bu açıklaması yaygın dini inanışlarda da mevcut bir görüştür.

Leibniz Teodor'a Tanrı'ya kulluk görevlerini yapmasıyla ilgili de öğüt vermektedir. *“Ya da sana anlattığım hikâyede olduğu gibi Tanrı'ya şükreder ve ona sadakatle hizmet edersin, o da içini neşeyle doldurur!”* (LMDEİ, s. 58). Leibniz tüm tek tanrılı dinlerde kabul gören tanrının sevdiği işleri yapma yasakladıklarını yapmama ve Tanrı'nın rızasını kazanma konusunda Teodor'a öğütlerde bulunmaktadır. Leibniz'in öğütleri de din felsefesi konularını kapsamaktadır.

“Bilge Sokrates'in Ölümü” adlı kitapta Sokrates öldükten sonra gidilen dünyada insanların sevdikleriyle buluşacağını belirtmektedir. *“Diğer insanların öteki dünyada anne ve babalarına, eşlerine dostlarına kavuşmayı bekledikleri gibi, sevdiğime kavuşma fikri benim de içimi sevinçle dolduruyor! Ölmekten nasıl olur da üzüntü duyarım, benim iyi yürekli Simmias'ım?”* (BSÖ, s. 47). Sokrates ölüm sonrası ahiret inancından bahsetmektedir. Tek tanrılı dinler insanların öldükten sonra zamanı geldiğinde dirileceklerini ve yeni bir dünyada bulunacaklarına inanır. Sokrates de bu inançtan hareketle ölümün bir son olmadığını ifade ederek ölümden korkmadığını söylemektedir.

“Newton ve Gökbilimciler Cemiyeti” adlı kitapta Newton Tanrı'nın yarattığı evrenin düzenini takip ettiğini söylemektedir. *“Fakat Tanrı evreni kendi halinde bırakmak üzere yaratmadı. Tam tersine, yarattığı evrenin düzenini saniyesi saniyesine koruyor.”* (NVGBC, s. 33).

Newton Tanrı'nın evreni takip ettiğini, evrenin sahipsiz olmadığını ve bütün insanların tanrının gözetiminde olduğunu belirtmektedir.

Grafik 4.4.1.1. Din felsefesi

Bu başlık altında felsefi düşünme becerileri alt başlıklarından din felsefesine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 4 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitapların tamamı yabancı yazarlara aittir.

4.4.2. Metafizik

Metafizik varlığı konu edinen fakat varlıkla ilgili fizikötesi konuları ele alan bir felsefe disiplindir. Çocuklar için yazılan felsefe kitaplarında metafiziksel konular daha basit ve anlaşılır düzeyde alınmaktadır. Metafizik, "Bütün bir varoluş gerçekliğinin doğasını her yönüyle açıklığa kavuşturmaya çalışan felsefe dalı. Gerçeklik ile varlığın neliğini ya da özünü araştıran; evreni yöneten görünürdeki ilkelerin gerisinde yatan değişmez ilkeleri, yasaları, kesinlikleri soruşturan; gerçekten var olan varlık türlerini tanımlayarak gerçekten var olmayan varlık türlerinden ayıran; bir bütün olarak varlığın ya da gerçekliğin en temel dayanaklarına, yapıtaşlarına ve niteliklerine yönelik kapsamlı bir açıklama sunmak amacıyla yürütülen dizgeli soruşturmalar bütünüdür." (Güçlü ve diğerleri, 2002'den akt. Polat, 2017: 23). Bu başlık altında incelenen kitaplardaki metafizik alanına ait bulgular incelenmiştir.

Metafiziğin temel çalışma alanlarından biri ruh konusudur. Ruhun var olup olmadığı, varsa bedenle ilişkisi gibi temel soruları inceler. "Yaşam ve Ölüm" adlı kitapta yazar ruhun

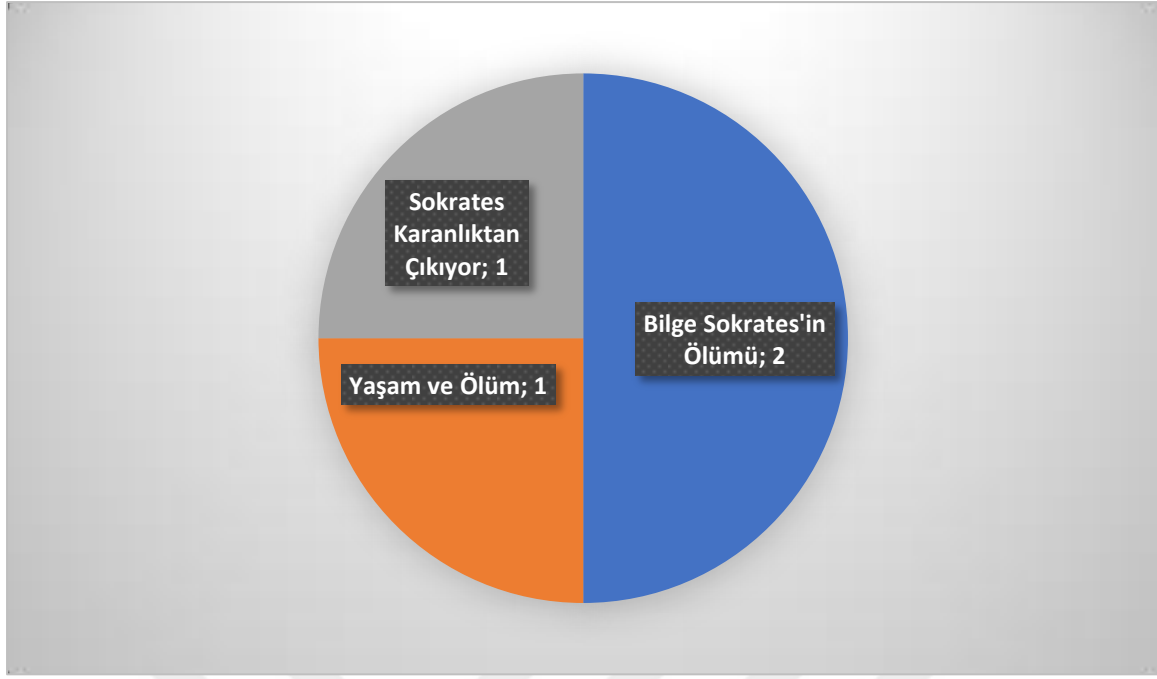
varlığı konusunda bir açıklama yapmaktadır. *“Ruh nerede? diye sormak anlamsızdır. Bu, bir düşüncenin, bir fikrin nerede olduğunu sormaya benzer. Günlerce, yıllarca, yüzyıllarca onu arayabiliriz, ama asla bulamayız.”* (YVÖ, s. 22). Yazar metafiziğin “ruh var mıdır? “sorusuna çocuk ve gençlerin anlam verebileceği biçimde açıklayıcı ve somutlaştırılmış bir cevap vererek yaklaşmıştır.

“Sokrates Karanlıktan Çıkıyor” adlı kitapta yazar reenkarnasyon olayına değinerek ruhun ölümsüzlüğü ve ruhun bedenle ilişkisi konuları bağlamında metafiziksel bir yaklaşım göstermiştir. *“Bir hafta içinde Kader Tanrıçasının kızı sana yeni bir hayat önerecek. Sen de içlerinden en kötüsünü seçeceksin.”* (SKÇ, s. 22). Yaşamını yitiren Trasimakos’un yeni bir hayatla tekrar yeryüzüne döneceğinin belirtildiği bu bölümde yazar reenkarnasyon inancına değinerek ruhun yeniden dünyaya dönebileceğini dolayısıyla ruhun ölümsüz olduğuna dikkat çekmiştir. Bu durumda metafiziğin çalışma konularından biridir.

Ölüm cezasına çarptırılan Sokrates ölümden korkmadığını sadece ruhun yer değiştirdiğini belirtmektedir. *“Endişelenecek bir şey olsa benim küçük cin önceden uyarırdı; ama ölüm korkulacak bir şey değil, ruhun bir başka yere doğru yola çıkması işte.”* (BSÖ, s. 26). Sokrates’in bu açıklamaları ruhun varlığı, bedenle ilişkisi soruları kapsamında metafizik disiplini ile ilgilidir. Metafizik disiplini de ruhun var olup olmadığını, varsa nerede olduğunu ve ruhun bedenle ilişkisini incelemektedir.

Sokrates, ölüm esnasında ruhun durumunu şöyle açıklar. *“Ölüm sırasında ruh bedenden ayrılırken, şu küçük cin, ruha bekçilik etmiş olan kutsal cin ruhun elinden tutar. Öteki dünyaya giden zorlu, dar yollardan geçirir onu.”* (BSÖ, s. 58) . Sokrates ruhun bedenden ayrılışını açıklaması ruhun varlığı, ölümsüzlüğü ruh ve beden ilişkisi sorularını doğrudan ilgilendirmektedir. Bu sorular aynı zamanda metafizik disiplinin temel problemlerini teşkil etmektedir.

Elde edilen bulgulara bakıldığında çocuk ve gençlere doğrudan bir metafizik bilgisi verilmediği fakat metafiziğin temel problemlerini kapsayan örneklerin verildiği görülmektedir.

Grafik 4.4.2.1. Metafizik

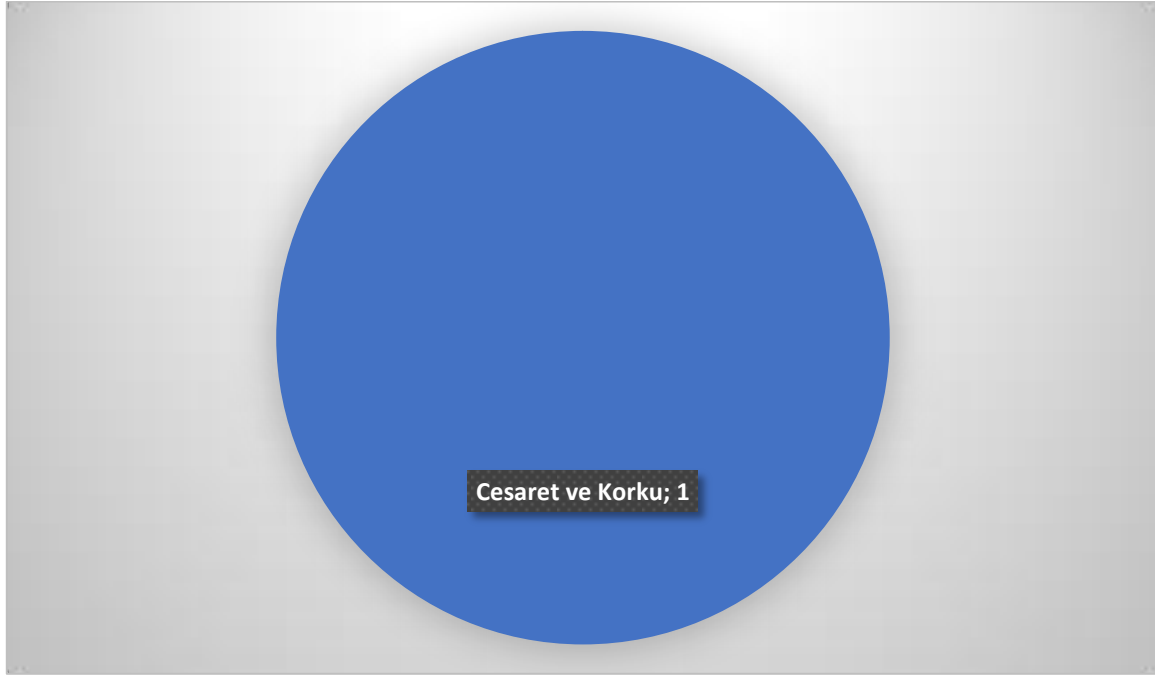
Bu başlık altında metafizikle ilgili bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 4 olarak belirlenmiştir. Bulguların elde edildiği kitapların tamamı yabancı yazarlara aittir.

4.4.3. Ahlak (Etik)

TDK Sözlükte ahlak, bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, iyi nitelikler, güzel huylar olarak tanımlanmaktadır (2009: 43). Etik ise, töre bilimi, ahlak olarak tanımlanmaktadır (2009: 661). Ahlak, insanın toplumda yapması ve yapmaması beklenen davranışlar, normlar ve kurallar bütünüdür. Etik de bireyin sergilediği davranışların ahlaki olup olmadığını denetleyen disiplindir. Dolayısıyla etik ahlakın denetleyicisidir denilebilir. Çocuk ve gençler de toplumun bir parçasıdır. Bu nedenle toplumun ahlak normlarını bilmek ve bu normlara uymak durumundadırlar. Aynı zamanda hem kendi davranışlarını hem de çevrelerindeki kişilerin davranışlarını içinde buldukları toplumun ahlak normları çerçevesinde değerlendirerek bir yargı oluşturabilmeliler. Çocuk ve gençlerin durumları, olayları ve davranışları ahlaki açıdan yorumlayabilmeleri etik/ahlak anlayışını bilmeleri ve bu konuda fikir yürütebilmelerine bağlıdır. Bu başlık altında incelenen kitaplardaki etik/ahlak ile ilgili bulgular incelenmiştir.

“Cesaret ve Korku” adlı kitapta ahlak (etik) konusu Sonya’nın öyküsüyle anlatılmaktadır. Bir televizyon habercisi olan Sonya’ya bir kitap hakkında olumlu haberler yapması istenmektedir. Fakat Sonya kitap hakkında olumlu şeyler düşünmemektedir. Kitabın yayıncısı

Sonya'ya olumlu şeyler söylemesi durumunda bir tatil teklif etmektedir. Yazar Sonya'nın etik olmayan bu teklife karşı tutumunu şöyle belirtmektedir. *"Sonya, Gabriel Fistumo'nun kitabıyla ilgili iyi şeyler söylemeyi düşünmüyordu. Kitap çok kötü yazılmıştı; sonuna kadar okumak için kendini zorlaması gerekmişti. Sonya'nın fikirlerine ve haberci ahlakına sadık kalmak için cesarete ihtiyacı olacak. Ne düşündüğünü açıkça söylemeli, programında hileye başvurmamalı, izleyicilerinin güvenine saygı duymalı."* (CVK, s. 29). Yazar Sonya'nın ahlaki (etik) davranması gerektiği belirtilmiş ve etik ilkelerine bağlı kalmasının nedenleri olarak da seyircilerin güveni ve dürüstlük olarak belirtilmiştir.

Grafik 4.4.3.1. Ahlak (Etik)

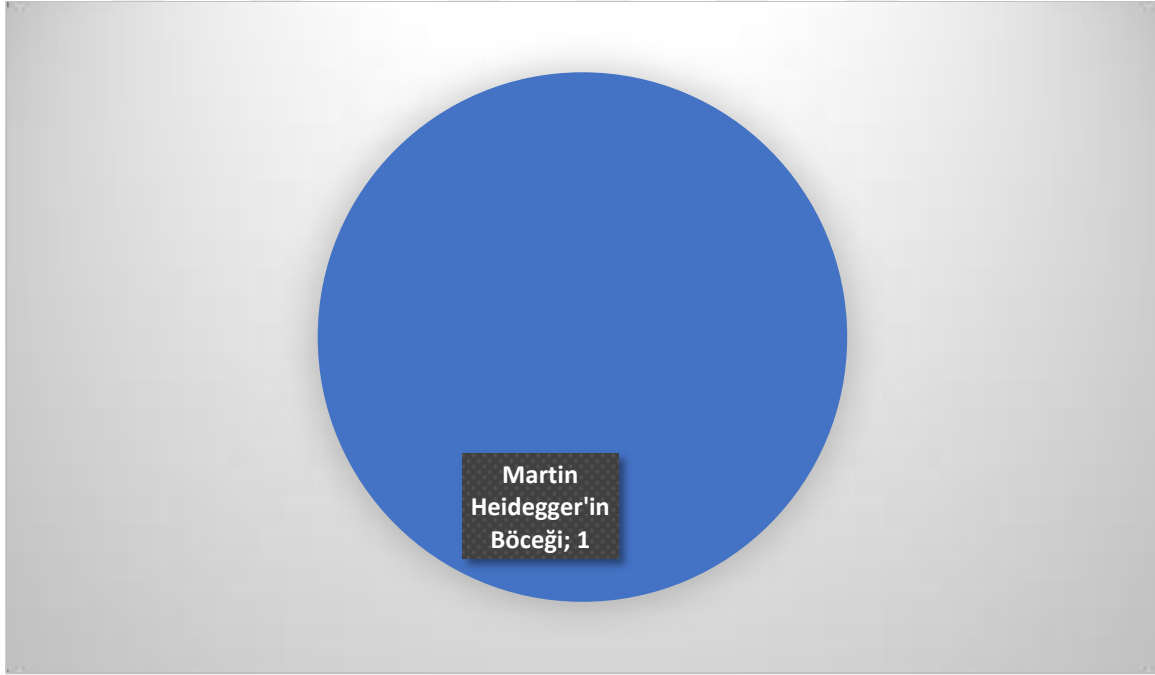
Bu bölümde ahlak (etik) konusuna dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 1 olarak belirlenmiştir. Sadece bir kitaptan bulgu elde edilmiştir. Bulgu elde edilen kitap yabancı yazara aittir.

4.4.4. Varlık Felsefesi (Ontoloji)

Ontoloji ya da varlık felsefesi, temel sorunu varlık olan felsefi bir disiplindir. Varlık felsefesini Hilav şöyle tanımlar: "Varlığı kendinde ele alarak kaynağını, özünü, niteliklerini, kategorilerini araştıran felsefe dalı, ontoloji." (1993: 212). Genel olarak var oluş, varlık var mıdır ve varlık yok mudur, varlığın oluşu nasıldır, varlığın nitelikleri nedir, gibi problemleri tartışan varlık felsefesi çocuklar için yazılan felsefe kitaplarında da çocukların algı seviyesine

uygun bir biçimde işlenebilir. Bu başlıkta çocuklar için yazılan felsefe kitaplarında ontoloji (varlık felsefesi) ile ilgili bulgular incelenmektedir.

“Martin Heidegger’in Böceği” adlı kitapta Martin adlı küçük böcek dünyadaki varlığını ve dünyada bulunma nedenini sorgulamaktadır. *“Kendi kendine dünyada ne yapmakta olduğunu ve özellikle, bir gün öleceğine göre bu dünyaya niye atılmış olduğunu sormaktadır. Bir gün yok olacaksa bütün her şeyin neden var olduğunu merak eder.”* (MHB, s. 5). Martin adlı böcek var oluşunu sorgulamakta evrenin ve kendisinin bir gün yok olacağı gerçeğinden hareketle tüm bunlara rağmen neden yeryüzünde bulunduğunu sormaktadır. Böcek kendisinin ve çevresindeki her şeyin neden var olduğunu sorgulamakta ve bu sorgulama esnasında da varlık felsefesinin temel problemlerine de değinmektedir. Doğrudan bir varlık felsefesi soruşturması olmasa da yazar çocuk ve gençlere böcek aracılığıyla varlığın nedenini ve varoluşu sorgulatmaktadır.

Grafik 4.4.4.1. Varlık felsefesi (Ontoloji)

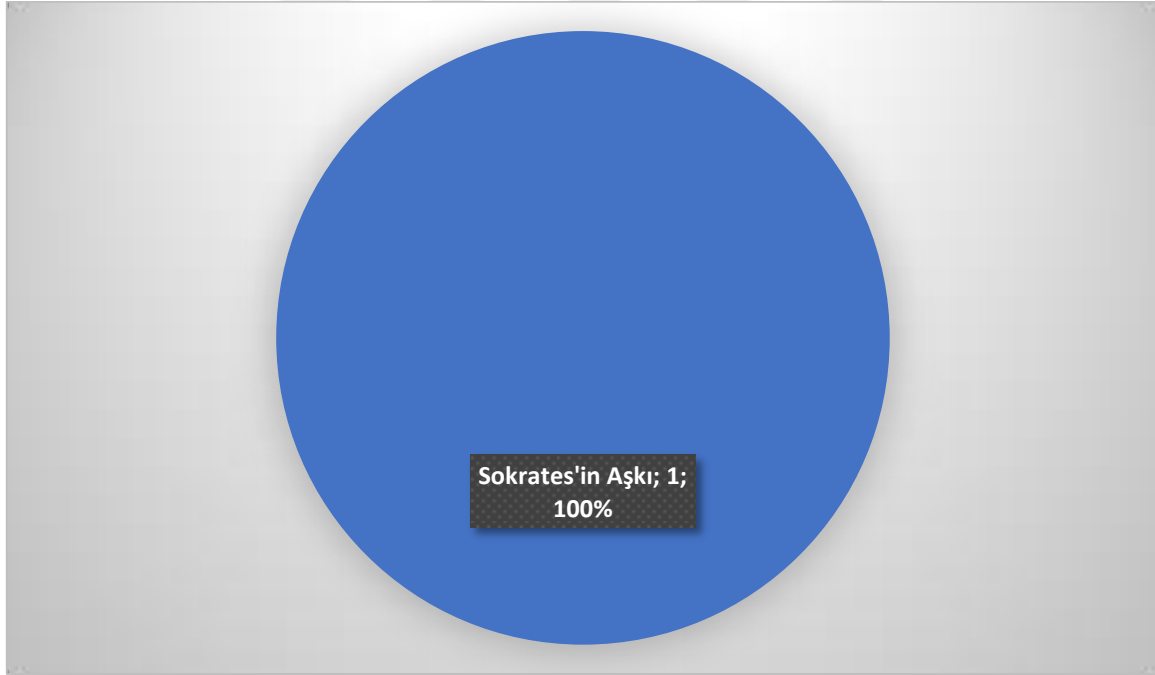
Bu başlık altında varlık felsefesi ile ilgili bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 1 olarak belirlenmiştir. Bulgu sadece 1 kitaptan elde edilmiştir. Kitap yabancı yazara aittir.

4.4.5. Estetik

Sanatla ve güzellikle ilgilenen felsefi disipline estetik denir. Yunanca'da, duyum, duyumsama, duyulur algı ya da duyu ile algılamak gibi anlamlara gelen Estetik TDK Türkçe

Sözlükte, “Sanatsal yaratımın genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat, güzellik duygusu ile ilgili olan, güzellik duygusuna uygun olan, güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu, güzel duyu” biçiminde tanımlanmaktadır (2009: 654). Çocukluk döneminden edinilen estetik bilinç bireylerde güçlü bir estetik algı ve bakış açısının gelişmesini sağlayacaktır. Estetik algısı çocuk ve gençlerde sanatsal duyarlılık oluşturacak aynı zamanda çocuk ve gençlerde sanatsal okuryazarlık becerisinin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. . Bu başlık altında çocuklar için yazılan felsefe kitaplarında estetikle ilgili bulgular ele alınmıştır.

Sokrates Karanlıktan Çıkıyor adlı kitapta Aşk'ın güzellik idealine ulaşma amacından bahsedilmektedir. *“Aşk, Güzellik İdeali'ne ulaşınca kadar süren bir yol alıştır. Bu güzellik ideali ölümsüzdür, kendini bütün güzel şeylerde gösterir ama sadece o şeylerden ibaret de değildir: Güzellik İdeali ancak gönül gözüyle seyredilir.”* (SA, s.46). Sokrates'in aşka dair görüşleri estetik düzeyde bir açıklamadır. Aşkın güzellik idealinin bir parçası olduğunu söyleyen Sokrates bu güzellik idealinin de estetik bakış açısıyla görülebileceğini belirtmektedir. Sokrates'in gönül gözüyle seyredilir söylemi bireyin estetik bakış açısına işaret etmektedir.

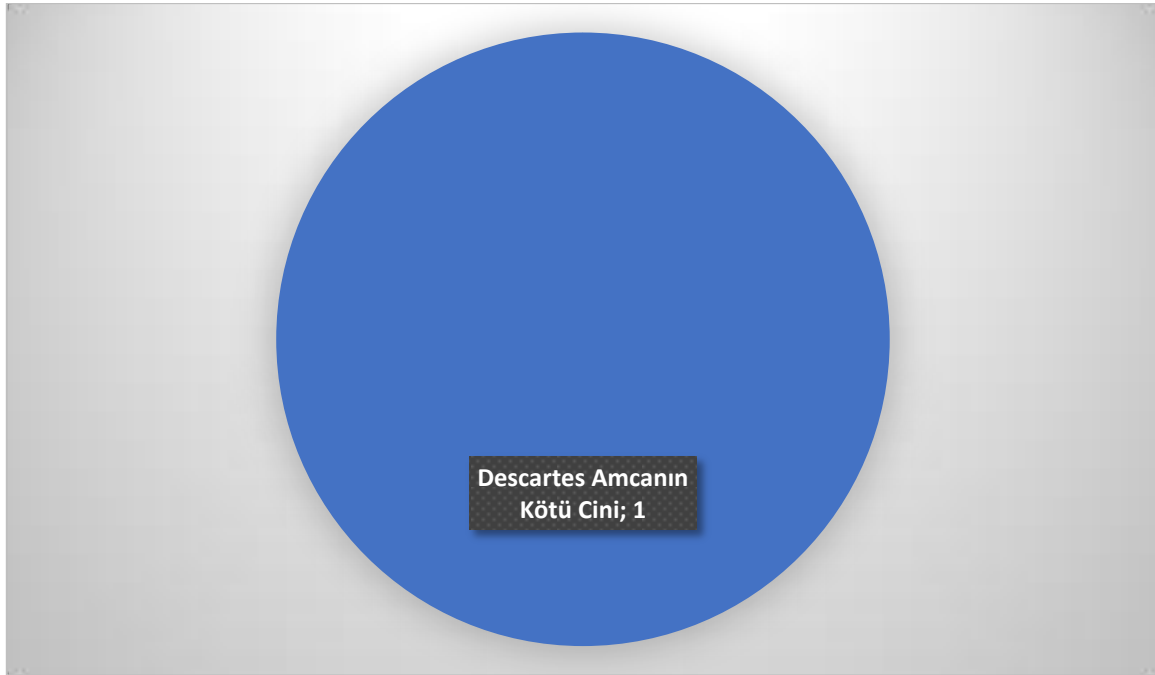
Grafik 4.4.5.1. Estetik

Bu bölümde estetik ile ilgili bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 1 olarak belirlenmiştir. Bulgu elde edilen kitap yabancı yazara aittir.

4.4.6. Bilgi Felsefesi (Epistemoloji)

Bilginin ne olduğunu inceleyen disiplin olarak adlandırılan bilgi felsefesi Epistemoloji ya da bilgi teorisi, bilginin doğası ve gerekçelendirme üzerine çalışan bir disiplin olmakla beraber, bunun özelinde bilginin oluşması için gerekli şartlar, yapısını belirleyen özelliklerin tanımlanması, kaynakları, sınırları ve gerekçelendirilmesi gibi konularla ilgilenerek, bunlara cevaplar arar.” (Moser, 2008’den akt. Darıcı, 2014: 8). Bilgi felsefesi, bilgi nedir, bilginin unsurları nelerdir, bilgi türleri nelerdir, bilgi nasıl elde edilir gibi soruların cevaplarını arar. Çocuklar merak duygusunu en yoğun yaşayan bireylerdir. Bu bakımdan bilgi felsefesinin cevap aradığı sorular aslında çocukların da ilgisini çekmektedir. Çocuklara doğrudan bilgi felsefesinin problemleri üzerinden bir felsefe eğitimi sunmak zordur fakat yazınsal metinler aracılığıyla seviyelerine uygun bir biçimde bilgi felsefesinin konu alanlarına uygun örnekler sunulabilir. Bu bölümde bilgi felsefesine dair bulgular incelenmektedir.

Descartes gördüklerinin rüya olması halinde yüzde yüz emin olabileceği şeylerin olup olmayacağını sorgulamaktadır. *“Eğer bu gökyüzü, bu hava, bu yeryüzü ve bu renkler... bunların hepsi bir rüyaysa... eğer kendi ellerim, kendi gözlerim, duyularımın hepsi bir rüyaysa... yüzde yüz emin olabileceğim bir şey olabilir mi bu dünyada?”* (DAKC, s. 16). Descartes bilginin kesinliği sorusunu rüya örneğinden hareketle sorgulamaktadır. Descartes’ın bu yaklaşımı bilgi felsefesinin temel sorunlarından biri olan bilginin kesinliği konusu ile ilgilidir.

Grafik 4.4.6. Bilgi felsefesi (Epistemoloji)

Bu bölümde bilgi felsefesine dair bulgular incelenmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekansı 1 olarak belirlenmiştir. Bulgu edilen kitap yabancı yazara aittir.

Jackson konseptindeki son ana başlık felsefi düşünme becerileridir. Felsefi düşünme becerilerinde 7 alt beceri vardır. Bu 7 alt beceriden dil felsefesine dair hiçbir kitapta bulgu tespit edilmemiştir. Diğer 6 beceri ile ilgili bulgular tespit edilmiştir. Elde edilen bulguların toplam frekans değeri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo.4.4.1.

Felsefi Düşünme Becerileri Toplam Frekans Değerleri Tablosu

Beceriler	Frekans Değeri
Din Felsefesi	(f):4
Metafizik	(f):4
Ahlak (Etik)	(f): 1
Varlık Felsefesi (Ontoloji)	(f): 1
Estetik	(f): 1
Bilgi Felsefesi (Epistemoloji)	(f): 1
Toplam	(f):12

Felsefi düşünme becerileri en az bulgu elde edilen başlıktır. Bu başlıktan elde edilen toplam frekans değeri 12'dir.

5. TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde incelenen kitaplardan elde edilen bulgular tartışılmıştır. Türkiye’de yayınlamış çocuklar için felsefe konulu çocuk edebiyatı ürünleri Doris Daurer tarafından Thomas Jackson’un çocuk felsefesi çalışmalarına dayanarak oluşturulan Jackson Konseptindeki beceriler bakımından incelenmiştir.

Çocuklar için yazılan yerli ve çeviri çocuk felsefesi kitaplarından 45 tanesi örneklem olarak seçilmiştir. Kitaplarda çocukların felsefi düşünme becerilerine etkisini incelemek için Jackson Konsepti 4 ana başlıkta 22 alt başlığa ayrılmış ve elde edilen bulgular bu başlıklara göre tasnif edilmiştir.

Çalışma bulgularını yorumlarken kullanılan Jackson konsepti, kişilik geliştirme becerileri, sosyal beceriler, mantıksal beceriler ve felsefi fikirler olmak üzere 4 ana başlığa ayrılmıştır.

Kişilik geliştirme becerileri çocuk ve gençlerin benlik saygısı ve kendine güvenme, kendine özgü, nedenlere dayandırılabilen görüşlerin ve düşüncelerin oluşturulması, öz eleştirel tutum (otokritik) ve kendi fikirlerini başka fikirlerin karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisi olmak üzere 4 alt başlığa ayrılmıştır.

Kişilik geliştirme becerilerinde en fazla bulgu kendine özgü nedenlere dayandırılabilen görüşlerin ve düşüncelerin oluşturulması becerisinden elde edilmiştir. Bu becerinin toplam frekansı 78 olarak belirlenmiştir. Bu beceride çocuk ve gençlerin makul gerekçelere ve nedenlere dayandırılarak kendi fikirlerini, görüş ve düşüncelerini ifade etmeleri esastır.

Kişilik geliştirme becerilerinde ikinci sırada çocuk ve gençlerin benlik saygısı, kendine güvenme becerisi bulunmaktadır. Bu becerinin incelenmesi sonucunda elde edilen frekans 24’tür. Bu beceride incelenen kitaplarda çocuk ve gençlerin özgüven ve benlik saygısı becerilerinin gelişimine etkisi incelenmiştir. İncelenen kitaplardan 10 tanesinde bu beceriye dair bulgular belirlenmiştir.

Kişilik geliştirme becerilerinin üçüncü sırasında öz eleştirel tutum (otokritik) yer almaktadır. Çocuk ve gençlerin kendi eleştirilerini yapıp zayıf ve güçlü yönlerini fark edebilmelerini sağlayacağı düşünülen öz eleştirel tutum (otokritik) ile ilgili bulgu frekansı 7 olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen kitaplardan 6 tanesinde bu beceriye dair bulgu elde edilmiştir. Bu becerinin kitaplarda çok fazla yer almaması incelenen kitapların bir eksiği olarak görülmektedir.

Kişilik geliştirme becerilerinin son sırasında kendi fikirlerini başka fikirleri karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisi yer almaktadır. Bu beceride amaç çocuk ve gençlerin kendi düşüncelerini farklı düşünceler karşısında savunabilmeleri, anlatabilmeleri ve gerektiğinde hayır diyebilme becerilerinin geliştirilmesidir. Bu beceriye dair elde edilen frekans

sayısı 4'tür. Çalışmada kullanılan kitaplardan 3 tanesinde bu beceri ile ilgili bulgular tespit edilmiştir. Elde edilen frekans göz önüne alındığında incelenen kitapların çocuk ve gençlerin bu beceriyi geliştirmeleri için yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Çalışma bulgularının ikinci ana başlığı sosyal becerilerdir. Sosyal becerilerde 8 alt başlık bulunmaktadır. Bunlar: tartışmaya hazır olmak, insanlara karşı hoşgörülü ve saygılı olma ve tolerans gösterme, farklı görüşleri kabullenme ve saygı gösterme, dilsel ve iletişimsel beceriler, çatışma ve eleştiriyi zenginlik olarak görme ve kabul etme, demokratik anlayış, farklı çözüm ve görüşlere açık olma, "biz" hissi yaşamak.

Sosyal beceriler başlığında en fazla frekansa sahip beceri tartışmaya hazır olma becerisidir. Bu beceride çocuk ve gençlerin tartışmanın nasıl olacağı, hangi konuların tartışma konusu olacağı, tartışma kültürü kazanmalarını edinmeleri temel amaçtır. Tartışmaya hazır olma becerisine dair elde edilen frekans 19'dur. Çalışmaya dahil edilen kitaplardan 8 tanesinde bu beceri ile ilgili bulgular tespit edilmiştir.

Sosyal beceriler başlığında tartışmaya hazır olma becerisinden sonra, demokratik anlayış gelmektedir. Çocuk ve gençlerde demokrasi, demokratik yaşam gibi becerilerin geliştirilmesinin amaçlandığı bu başlıkta elde edilen frekans 12'dir. İncelenen kitapların 6 tanesinde bu beceri ile ilgili bulgular tespit edilmiştir. Bu becerinin de kitaplarda yeterli fazlalıkta olduğu söylenemez.

Sosyal beceriler başlığının üçüncü sırasında insanlara karşı hoşgörülü ve saygılı olma, tolerans gösterme becerisi yer almaktadır. Bu beceride amaç çocuk ve gençlerin insanlara karşı anlayışlı, saygılı ve hoşgörülü yaklaşımları, empati kurabilmeleri ve gerekli durumlarda insanları tolere edebilmeleridir. İnsanlara karşı hoşgörülü ve saygılı olma, tolerans gösterme becerisinin frekans değeri 6 olarak belirlenmiştir. İncelenen kitapların 4 tanesinde bu beceri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir. Elde edilen frekans değeri ve bulgu tespit edilen kitap sayısına bakıldığında bu becerinin gelişimi için yetersiz kaldıkları söylenebilir.

Sosyal beceriler başlığının dördüncü becerisi dilsel ve iletişimsel beceriler olarak belirlenmiştir. Çocuk ve gençlerin dilsel ifade becerileri ile iletişim becerilerini temele alan dilsel-iletişimsel becerilerde kendini ifade etme, sağlıklı bir iletişim kurabilme, konuşmada sözcük kullanımı gibi ilkelerin gelişimi amaçlanır. Dilsel ve iletişimsel becerilerin frekans değeri 6 olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan 3 kitapta bu beceriye dair bulgu tespit edilmiştir. Günlük yaşamda sıkça kullanılan bu becerinin frekans değeri düşünüldüğünde oldukça yetersiz olduğu görülmektedir.

Dilsel ve iletişimsel becerilerden sonra biz hissi yaşama becerisi gelmektedir. Bu beceride çocuk ve gençlerin grup aidiyeti, toplulukta yaşama bilinci gibi becerilerinin gelişimi amaçlanmaktadır. Çalışmada biz hissi yaşama becerisinin frekansı 3 olarak tespit edilmiştir. İncelenen kitapların 2 tanesinde bulgu tespit edilmiştir. İnsanın sosyal bir varlık olduğu gerçeği

düşünüldüğünde çocuk ve gençlerin toplumsallaşmasına katkı sağlayabilecek olan bu becerinin kitaplarda yetersiz olduğu görülmektedir.

Sosyal beceriler başlığı altında incelenen bir diğer bir beceri ise farklı çözüm ve görüşlere açık olma becerisidir. Bu becerinin frekans değeri 2 olarak tespit edilmiştir. İncelenen kitaplardan sadece bir tanesinde bulgu tespit edilmiştir. Frekans değerleri göz önüne alındığında bu becerinin de kitaplarda yetersiz olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bir diğer sosyal beceri alt başlığı olan farklı görüşleri kabullenme ve saygı gösterme becerisinde çocuk ve gençlerin farklı düşünceleri kabullenip saygı göstermeleri esastır. Bu becerinin frekans değeri 1 olarak belirlenmiştir. Çocuk ve gençlere farklı görüşleri benimseme ve saygı duyma becerisini kazandıracak olan bu becerinin de kitaplarda yetersiz olduğu görülmektedir.

Çatışma ve eleştiriyi zenginlik olarak görmek ve kabul etme becerisi sosyal becerilerde incelenen son beceridir. Bu beceride de tespit edilen frekans değeri 1'dir. Eleştiriyi kabul etme ve eleştiriden faydalanma gibi becerilerin kazandırılabilceği bu alan kitaplarda yeteri kadar işlenmemiş ve eksik kalmıştır.

Sosyal beceriler başlığından sonra mantıksal beceriler başlığı üçüncü ana başlık olarak belirlenmiştir. Bu başlık altında eleştirel ve mantıklı düşünme, muhakeme etme ve değerlendirme gücünü teşvik etme, delillendirme ve kanıtlama becerisi alt başlıkları incelenmiştir.

Mantıksal beceriler başlığında en fazla bulgu eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinde tespit edilmiştir. Eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinde belirlenen frekans değeri 68 olarak belirlenmiştir. İncelenen kitapların 30 tanesinde bu beceri ile ilgili bulguya rastlanmıştır. Gerek tespit edilen frekans değeri gerek bulguların belirlendiği kitap sayısı dikkate alındığında yeterli düzeyde olduğu görülmektedir.

Mantıksal becerilerin ikinci alt başlığı muhakeme etme ve değerlendirme gücünü teşvik etmedir. Bu başlıkta tespit edilen frekans değeri 12 olarak belirlenmiştir. İncelenen kitaplardan 9 tanesinde bulgu belirlenmiştir. Tespit edilen frekans değeri ve bulgular göz önüne alındığında bu başlıkta belirlenen becerilerin tamamen yetersiz olmasa da geliştirilebilir düzeyde olduğu görülmektedir.

Mantıksal becerilerin son başlığı ise delillendirme ve kanıtlama becerisidir. Bu beceri için tespit edilen frekans değeri 3'tür. İncelenen kitaplardan 3 tanesinde bulguya rastlanmıştır. Frekans değeri ve bulgular göz önüne alındığında bu becerinin kitaplarda yetersiz kaldığı görülmektedir.

Mantıksal becerilerden sonra çalışma bulgularının son ana başlığı felsefi düşünme becerileridir. Bu başlık altında belirlenen alt beceriler şunlardır: etik, varlık felsefesi, metafizik, din felsefesi, estetik, bilgi felsefesi ve dil felsefesidir.

Felsefi düşünme becerilerinde en fazla bulgunun elde edildiği alt beceri din felsefesi ve metafiziktir. Din felsefesi çocuk ve gençlere din felsefesinin konu edildiği problemlerle ilgili bilgilerin verilebileceği alan olarak ele alınabilir. Bu beceride elde edilen frekans değeri 4 olarak belirlenmiştir. İncelenen kitapların 3 tanesinde bulguya rastlanmıştır. Frekans değeri göz önüne alındığında din felsefesinin yeterli düzeyde işlenmediği görülmektedir.

Din felsefesinden sonra bir diğer alt beceri metafiziktir. Metafizik ile ilgili elde edilen frekans değeri 4 olarak belirlenmiştir. Din felsefesi gibi metafiziğin de yetersiz işlendiği görülmektedir.

Bu iki beceri dışında etik, varlık felsefesi, estetik ve bilgi felsefesi becerileri ile ilgili birer adet bulguya rastlanmıştır.

Felsefi düşünme becerilerinin genel olarak incelenen kitaplarda yetersiz işlendiği görülmektedir. Yine felsefi düşünme becerilerinden dil felsefesi başlığında hiçbir kitapta bulguya rastlanmamıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk yazını bilişsel ve duyuşsal açıdan çocukların sağlıklı bir gelişim sürecini amaçlamaktadır. Bu amaca uygun olarak da nitelikli yapıtları çocuklara sunmaktadır. Çocuk edebiyatının çocuk felsefesi ile ilişkisi de bu amaca binaen ortaya çıkmıştır. Çocuklara yönelik felsefi içerikli yazınsal metinlerin Jackson konseptinde belirtilen becerilerin dil felsefesi hariç diğerlerinin tamamını içerdiği görülmektedir.

Çalışmada Doris Daurer'in kitabında belirttiği Jackson Konsepti Türkçe'ye aktarılmış ve belirlenen 22 becerinin kitaplardaki yansıması incelenmiştir. Elde edilen bulgularda incelenen kitaplarda en fazla bulgunun toplam 112 frekans değeriyle kişilik geliştirme becerilerinde olduğu en az verinin ise toplam 12 frekans değeriyle felsefi düşünme becerilerinde olduğu görülmüştür. Diğer iki başlık olan sosyal beceriler başlığının toplam frekans değeri 49, mantıksal beceriler başlığının ise toplam frekans değeri 82 olarak belirlenmiştir. Kişilik geliştirme becerilerinin alt başlıklarında en fazla bulgu toplam 78 frekans değeri ile kendine özgü nedenlere dayandırılabilen görüş ve düşüncelerin oluşturulması becerisinden elde edilirken en az veri ise toplam 3 frekans değeri ile kendi fikirlerini başka fikirler karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisindedir. Sosyal becerileri başlığının alt başlıklarında en fazla bulgu toplam 18 frekans ile tartışmaya hazır olma becerisinden elde edilmiş en az bulgu ise toplam 1'er frekans değeriyle farklı görüşleri kabullenme ve saygı gösterme becerisi ile çatışma ve eleştiriyi zenginlik olarak görme ve kabul etme becerisinden elde edilmiştir. Mantıksal becerilerin alt başlıklarında en fazla bulgu toplam 67 frekans değeri ile eleştirel ve mantıklı düşünme becerisinden en az veri ise toplam 3 frekans değeri ile delillendirme ve kanıtlama becerisinden elde edilmiştir. Felsefi düşünme becerilerinin alt başlıklarında ise din felsefesi ve metafizik becerilerinde toplam frekans değerleri 4, ahlak, ontoloji, estetik ve bilgi felsefesinde ise frekans değerleri 1 olarak tespit edilmiştir.

Elde edilen frekans değerlerine bakıldığında genelde çocuklar için felsefe çalışmalarının belirli alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Çocukların düşünme becerileri ile yargılama, değerlendirme, vb. becerilerini geliştirebilecek verilerin kitaplarda daha yoğun olduğu buna karşılık felsefi düşünme becerileri, dilsel ve iletişimsel beceriler, otokritik, farklılıklara açık olma gibi daha üst düzey olarak nitelendirilebilecek becerilerin görünürlüğünün kitaplarda daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu durum çocuklar için felsefe çalışmalarının ve çocuk edebiyatında çocuk felsefesi çalışmalarının henüz yeni gelişen bir alan olmasından kaynaklanmaktadır. Yine de Jackson konseptinde belirlenen 22 beceriden yalnızca 1'i hariç tüm becerilere dair bulgu elde edilmesi olumlu bir durumdur. Çocuk edebiyatında çocuklar için felsefe içerikli ürünlerin nicel değeri arttıkça verilerin de artış göstereceği düşünülmektedir.

İncelemeye konu kitaplardan yabancı yazarlara ait kitaplardan elde edilen bulgunun daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun en önemli nedeninin henüz Türk çocuk yazınında çocuklar için felsefe temalı kitapların yeteri kadar fazla olmamasıdır. İlerleyen araştırmalarda özellikle çocuk felsefesinin Türk çocuk yazınındaki görünümünün daha tatmin edici verilerle tespit edilmesi adına söz konusu yayınların artması faydalı olacaktır.

İncelenen kitaplardan Günışığı yayınlarının Çıtır Çıtır Felsefe adlı kitap serisindeki kitapların çocuklar için felsefe çalışmalarının amacına büyük ölçüde uygun olduğu görülmüştür. Kitaplarda bir konuyla ilgili küçük anlatılar yer almakta ve çocuklar bu anlatıları okuduktan sonra konuya uygun beceriyi kullanabilecektir. Ayrıca incelemeye konu çocuk kitaplarından Metis Yayıncılık tarafından yayınlanan Küçük Filozoflar serisinde yer yer çocuk okurun seviyesini aşan anlatım yoğunlukları göze çarpmaktadır. Çocuk kitaplarında felsefe, çocuk okura kuramsal ve akademik bir biçimde değil daha somutlaştırılmış bir biçimde ve çocuğun seviyesine uygun bir anlatımla verilmelidir. Daha önce kuramsal bölümde de belirtildiği gibi çocuklar için felsefe çalışmalarında filozofların hayatları, öğretileri vb. bilgiler yer almaz daha çok çocukta birtakım becerilerin geliştirilmesi esas alınır. Fakat yine aynı kitap grubunda filozofların hayatları, savundukları görüş ve düşünceler yoğun bir biçimde çocuklara sunulmuştur.

Sonuç olarak çağdaş çocuk yazını metinleri içerisinde çocuklar için felsefe temalı kitaplarda Jackson Konseptinin görünürlüğünü inceleyen bu çalışmada Jackson Konseptinde yer alan 4 ana başlık altındaki 22 beceri incelenmiştir. Kitaplarda elde edilen bulgular uygun becerilere göre tasnif edilmiş ve yorumlanmıştır. Fakat belirli beceriler kitaplarda yoğun biçimde görülürken diğer beceriler ise yeteri kadar fazla değildir. Kişilik Geliştirme Becerileri başlığında yer alan kendine özgü, nedenlere dayandırılabilen görüş ve düşüncelerin oluşturulması ile çocuk ve gençlerin benlik saygısı ve kendine güvenme becerilerinin frekans değeri yeterli düzeydeyken, öz eleştirel tutum (otokritik) becerisi ile kendi fikirlerini başka fikirlerin karşısında savunabilme ve hayır diyebilme becerisi kitaplarda yeteri kadar ele alınmamıştır. Yine sosyal beceriler başlığı altında tartışmaya hazır olma becerisinin frekans değeri kabul edilebilir düzeydeyken aynı başlık altındaki demokratik anlayış, insanlara karşı hoşgörülü ve saygılı olma, tolerans gösterme, dilsel ve iletişimsel beceriler, biz hissi yaşama, farklı çözüm ve görüşlere açık olma, farklı görüşleri kabullenme ve saygı gösterme, çatışma ve eleştiriyi zenginlik olarak görme ve kabul etme becerileri kitaplarda yeteri kadar işlenmemiştir. Mantıksal beceriler başlığında da eleştirel ve mantıklı düşünme becerisi yeterli düzeyde ele alınmış muhakeme etme ve değerlendirme gücünü teşvik etme ile delillendirme ve kanıtlama becerileri ise yeteri kadar işlenmemiştir. Son başlık olan felsefi düşünme becerilerinde ise dil felsefesine dair hiçbir bulgu elde edilmemiş din felsefesi, metafizik, ahlak (etik), varlık felsefesi (ontoloji) , estetik ve bilgi felsefesi (epistemoloji) başlıklarında ise elde edilen bulguların

oldukça yetersiz olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda incelenen kitaplarda çocuk felsefesinin ilkelerine uymayan bazı aksaklıkların olmasıyla birlikte Jackson Konsepti başlığı altında belirlenen 22 beceriden dil felsefesi hariç diğer 21 beceriye dair bulgu elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında bazı becerilerin gelişimine yeterli düzeyde katkı sağlayabileceği bazı becerilerin gelişimindeyse yetersiz kalacağı saptanmıştır.

KAYNAKLAR

- [1]. Altın M, Saracaloğlu, A.S. (2018). Yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünme: benzerlikler-farklılıklar. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4,(1), 1-9.
- [2]. Arslan, E. (2008). *Bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un Psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- [3]. Bilgin N. (2006). *Sosyal psikolojiye giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- [4]. Cihangir Çankaya, Z. (2008). Davranışçı Öğrenme. Y. Özbay ve S. Erkan (Ed.) *Eğitim Psikolojisi* içinde (s. 249-287). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- [5]. Darıcı, A. (2014). *Descartes'in felsefesinde bilgi ve yöntem* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [6]. Daurer, D. (2017). *Staunen, zweifeln, Betroffensein mit kindern philosophieren*. Weinheim: Beltzjuventa
- [7]. Dilidüzgün, S. (2007). *Çağdaş çocuk yazını: Yazın eğitime atılan ilk adım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- [8]. Dirican R., Deniz, Ü. (2020). Felsefe etkinliklerinin okul öncesi dönem çocukların felsefi tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(1), 421-430. DOI: 10.24106/kefdergi.3625
- [9]. Dönmez, M. M. (2007). *Meslek lisesi öğrencilerinin atılganlık düzeylerine göre yaşam doyumu ve duyguları ifade etme eğilimlerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- [10]. Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (Geliştirilmiş 2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- [11]. Erdem, H.H. (2013). Türkiye'de çocuklar için felsefe kitapları. B. Çotuksöken ve H. Tepe (Yay. Haz.). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* içinde (s. 49-61)
- [12]. Ergene, T. (2008). Psikososyal gelişim. Y. Özbay ve S. Erkan (Ed.). *Eğitim Psikolojisi* içinde (s.101-130). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- [13]. Ersoy, A.F. (2016). Dördüncü sınıf öğrencilerinin hoşgörü algısı ve deneyimleri: bir fenomenolojik araştırma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, (1), 454-473
- [14]. Gündoğdu, H. (2019). *Okul spor takımlarında olan ve olmayan 12-14 yaş arası kız çocukların özgüven ve benlik saygısı değerlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- [15]. Güven, M. (2008). Dil gelişimi. Y. Özbay ve S. Erkan (Ed.). *Eğitim Psikolojisi* içinde (s.149-164). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- [16]. Hilav S. (1993). *100 soruda felsefe el kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- [17]. İkiz, S. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın
- [18]. Karabalut, N. (2016). *Anne-babaların duygusal sosyalleştirme davranışları ile okul öncesi çocukların akrana ilişkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Üniversitesi, Konya
- [19]. Karakaya, Z. (2006). Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6 (4), 23-37.
- [20]. Miller P.H. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları*. (Zeynep Gültekin, Çev), (Bekir Onur, Yay. Haz.) Ankara: İmge Kitabevi
- [21]. Mutluer S. (2006). *Özgüven oluşmasında manevi değerlerin rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- [22]. Oğuzkan F. (1979). Dünyada ve bizde çocuk yazınının gelişmesine toplu bir bakış. *Türk Dili*, 25 (331), 261-283
- [23]. Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- [24]. Öğüt Sormaz, F. (2019). *Felsefi düşünmenin önemi ve çocuklar için felsefe*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- [25]. Petek Boyacı N., Karadağ, F. ve Gülenç, K. (2018). Çocuklar için felsefe/Çocuklarla felsefe: felsefi metotlar, uygulamalar ve amaçlar. *Kaygı*, (31), 145-173, DOI: 10.20981/kaygi.474657
- [26]. Polat, M. (2017). *Metafizik- eğitim ilişkisinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- [27]. Sever, S. (1998). Demokratik kültür bilinci edinimi sürecinde dil ve edebiyat öğretimi. *Yaşadıkça Eğitim*, (56), 2-6.
- [28]. Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık
- [29]. Şahin, H. (2008). Psikoseksüel gelişim. Y. Özbay ve S. Erkan (Ed.). *Eğitim Psikolojisi* içinde (s. 67-99). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- [30]. Şirin, R.M. (2000). *99 Çocuk Edebiyatı*. Çocuk Vakfı Yayınları.
- [31]. Tepe, H. (2013). UNESCO verileri ışığında dünyada çocuklar için felsefe. B. Çotuksöken ve H. Tepe (Yay. Haz.). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* içinde (s. 77-94). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu
- [32]. Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- [33]. Tüzün, Ü.N., Köseoğlu, F. (2018). Bilim eğitiminde düşünce deneyleri temelli online argümantasyonlu lise öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Türkiye Kimya Derneği Dergisi Kısım C: Kimya Eğitimi*, 3(2) , 77-98.
- [34]. Yıldız, S. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme sorunu: nicel ve nitel paradigmalardan örnekleme kuramına bütüncül bir bakış. *Kesit Akademi Dergisi*, 3,(11), 421-442.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Yusuf ASLAN

Doğum Tarihi: 20 Eylül 1992

E-mail: ysfasln92@gmail.com

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Türkçe Eğitimi Bölümü	Ömer Halisdemir Üniversitesi	2010-2014
Yüksek Lisans	Türkçe Eğitimi	Mersin Üniversitesi	2017-2020

Görevler :

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Dumlupınar Ortaokulu- Şanlıurfa/ Siverek	2018-2019
Öğretmen	İmam Asım İmam Hatip Ortaokulu- Şanlıurfa/Siverek	2019-

ESERLER (Makaleler ve Bildiriler)

1. Dumanlı Kadızade E, Aslan Y. (2019). An analysis of children's books in translation of Christian Nöstlinger in construction of the constructor learning theory. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 14(4),47-61
2. Kadızade E, Aslan Y. (2019). "Çıtır Çıtır Felsefe" adlı çocuk edebiyatı serisinin Jackson konsepti bağlamında incelenmesi. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 7(3), 14-30.
3. Aslan, Y. (2017). Susanna Tamaro'nun "Tombul Yürek" kitabında büyülü gerçekçilik. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 42-50.
4. Aslan Y, Harput M. (2017). Çocuk eğitimi ve kitap okuma alışkanlığı üzerindeki aile etkisi: Susanna Tamaro "Kitaplardan Korkan Çocuk" örneği. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-30.